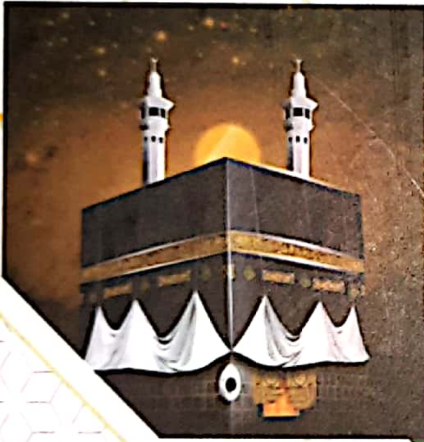
وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرّٰكِعِيْنَ۝

دُرَسُولُ اللّٰه صلى الله عليه وآله وسلم مُؤنځ

دَحَنفِي فِقهِي دَتدوِين مُطابِق

تاليف

مناظر اسلام جامع المنقول و
المعقول شيخ القرآن و الحديث
حضرت العلامة ابو ابراهيم
رحيم الله الحقاني الافغاني
دامت بركاتهم العالية

زيرِ اہتمام
اَهلِ السُّنّة والجماعة العالمي
نديم ټريډ سنټر محله جنګي قصه خواني بازار پشاور

کتاب ځانګړني

د کتاب نوم: د رسول الله صلی الله علیه وسلم لمونځ د حنفي تدوین مطابق .

لیکوال: سلطان المناظرین الشیخ رحیم الله الحقاني الافغاني حفظه الله

کمپوز: اتل شهید طالب العلم ضیاء الرحمن مدني تقبله الله .

چاپ: اول وار.

د چاپ ځای: **اهل السنة والجماعة العالمي**

مسؤل اداره: مولوي هدایت الله بدر

دتر لاسه کولو ځای: ندیم مارکیټ محله جنګي قصه خوانی پېښور

یادونه:

دشیخ القران والحدیث حضرت العلامه ابو ابراهیم رحیم الله الحقاني حفظه الله تعالی ټول تصانیف داهل السنة والجماعة العالمي اداري څخه تر لاسه کولی شئ.

مسؤل

مولوي هدایت الله (بدر)

۰۳٤۸-٤۳۱۹٥٤۱

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيد المرسلين قايد الجهاد والمجاهدين وعلى اله وصحبه اجمعين.

اما بعد: د حضرت ادم عليه السلام څخه تر رسول الله صلى الله عليه وسلم پورې الله تعالى د انسان د هدايت لپاره دوه شيان را ليږلي دي: (١) وحې (٢) انبياء او رسولان د رسولانو وظيفه د وحې تشريح ده، الله تعالى فرمايلي دي:

لتبين للناس ما نزل اليهم.

نو حجت صرف وحې ده، الله تعالى حقيقي شارع دی او رسول الله صلى الله عليه وسلم مجازي شارع دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل ځان څخه هيڅ شي ته حلال او حرام نه دي ويلي، بلکې هر څه د الله تعالى له طرفه بيانوي، الله تعالى فرمايلي دي چې:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُّوْحٰى

الله تعالى د وحې په ذريعه باندې درې قسمه احکام را ليږلې دي:

اول: اعتقاديات

دوهم: منصوصي فروع

دريم اجتهاديات

اعتقاديات او منصوصي فروع واضح مسائل دي، تشريح او دقران اودسنت څخه استنباط ته ضرورت نلري،لهذا د اعتقادياتو او دمنصوصي فروعو په اثبات کې مجتهد ته ضرورت نشته او اجتهاديات دقران او دسنت د بيخ څخه استنباط او راويستلو ته ضرورت لري او دا استنباط د مجتهد کار دی،نو مجتهد مسائل نه جوړوي بلکې ظاهره وي يې، د اصول فقه علماوو فرمايلي دي

چې القياس مظهر لا مثبت ، لکه کوهي ويستونکی ، چې دزمکې د بيخ څخه اوبه را وباسي، نو کوهي ويستونکي ته د اوبو پيدا کونکی نه وايي، بلکې د اوبو ظاهره ونکی ورته وايي ، همدارنګه مجتهد ته دمسايلو راپيدا کونکی نه وايي .بلکې دٔ مسائلو ظاهره ونکی ورته وايي.

نو د امام ابو حنيفه رحمه الله په شمول امامانو مجتهدينو چې کوم اجتهادي مسايل بيان کړي دي، دا د الله تعالى او دالله د پيغمبر صلى الله عليه وسلم مسايل دي امامانو ته يې نسبت صرف ددې له وجې کيږي چې د الله تعالى او د الله تعالى د پيغمبر صلى الله عليه وسلم مراد يې ښکاره کړی دی، لکه دبخاري شريف احاديث چې درسول الله صلى الله عليه وسلم احاديث دي ، لکن امام بخاري رحمه الله ته يې صرف له دې وجې نسبت کيږي چې امام بخاري رحمه الله يې تدوين کړی دی.

لکن د رسول الله صلى الله عليه وسلم د پيشګويي مطابق چې:

لعن اخر هذه الأمة اولها، دی

ددې أمت وروستنی خلک به په مخکنيو باندې لعنت وايي.

داسې خلک پيدا شوي دي چې په امامانو خصوصاً په امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله باندې تهمت لګوي چې (معاذ الله) دقران او د حديث په خلاف يې مسايل بيان کړي دي، خصوصاً د لمانځه په باره کې د حنفي تدوين مطابق دنبوي لمونځ پورې استهزاء کوي، مونږ به د الله تعالى په توفيق سره په دې مختصره رساله کې دا ثابته کړو چې دحنفي تدوين مطابق دغه نبوي لمونځ په صحيحو احاديثو ثابت دی او ددې په مقابله کې نورې طريقې مرجوحې دي.

العبد الاحقر :

رحيم الله الحقاني الافغاني

د لمونځ اهميت

قال الله تعالی: إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ

بېشکه چې لمونځ منعه کوي (لمونځ کونکی) له بې حيايۍ او بد کار څخه.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي چې:

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

داسلام پنځه بناوې دي:

اول: دا شاهدي ويل چې الله تعالی يو دی او محمد صلی الله علیه وسلم دالله تعالی رسول دی، دوهم: لمونځ سم ادا کول، دريم: ذکوة ورکول، څلورم: حج کول، پنځم: روژه نيول.

د اذان کلمات پنځلس دي:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاقُوسِ يُعْمَلُ لِيُضْرَبَ بِهِ لِلنَّاسِ لِجَمْعِ الصَّلَاةِ طَافَ بِي وَأَنَا نَائِمٌ رَجُلٌ يَحْمِلُ نَاقُوسًا فِي يَدِهِ، فَقُلْتُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ أَتَبِيعُ النَّاقُوسَ؟ قَالَ: وَمَا تَصْنَعُ بِهِ؟ فَقُلْتُ: نَدْعُو بِهِ إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: أَفَلَا أَدُلُّكَ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْ ذَلِكَ؟ فَقُلْتُ لَهُ: بَلَى، قَالَ: فَقَالَ: تَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ[1]

عبد الله ابن زيد رضی الله عنه فرمايلي دي چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم لمونځ ته دخلکو د راغونډولو لپاره دناقوس دغږولو حکم وکړو، نو ما په خوب

[1] سنن ابی داود ج ۱ ص ۷۹، باب کیف الاذان.

کې يو سړی وليدلو چې ناقوس ورسره وو، ما هغه ته وويل چې ای د الله بنده ايا دا ناقوس خرڅوې؟ هغه راته وويل چې په ناقوس څه کوې، ما ورته وويل چې په دې باندې د لمانځه لپاره خلک را بولم، نو هغه راته وويل چې ايا ددې څخه بهترې کلمې درته ونه ښايم؟، ما ورته وويل چې وې ښايه، نو هغه راته وويل چې داسې ووايه:

اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

نو کله چې سهار د خوب څخه را پاڅيدم، د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شوم او څه مې چې په خوب کې ليدلي وو هغه مې ورته واورول، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم راته وفرمايل چې: دا خوب حق دی، ته د بلال سره ودريږه او کومې کلمې چې دې ليدلي دي هغه ورته وښايه، بلال به هغه کلمې د اذان په طرز وايي، ځکه چې د هغه اواز ستا څخه اوچت دی، زه د حضرت بلال رضی الله عنه سره ودريدم او هغه ته مې کلمې ښودلې او هغه اذان کولو، حضرت عمر رضی الله عنه دا اواز په کور کې واوريدلو، نو څادر يې په ځان پسې راکاږلو او په منډه راغلو، عرض يې وکړو چې يا رسول الله! په هغه ذات مې دې قسم وي چې ته يې په حقه راليږلی يې ما هم په خوب کې همداسې کلمات ليدلي دي، رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: ثنا او صفت د الله تعالی لپاره دی.

داقامت کلمات اوولس دي:

اقامت د اذان په شان دی، صرف دوه ځلې قد قامت الصلوة په کې زيات دی.

(۱) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى رحمة الله عليه، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، "أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّ رضي الله عنه جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ رَجُلًا قَامَ وَعَلَيْهِ بُرْدَانِ أَخْضَرَانِ عَلَى جِذْمَةِ حَائِطٍ، فَأَذَّنَ مَثْنَى، وَأَقَامَ مَثْنَى». (۱)

حضرت عبد الله ابن زید رضی الله عنه فرمايلي دي چې يو سړی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلو ورته وې فرمایل چې یا رسول الله ما په خوب کې د دوو شنو څادرونو والا وليدل چې په دېوال يې اذان او اقامت وفرمايلو، د دواړو کلمات يې دوه دوه ځلې ولوستل.

(۲) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى رحمة الله عليه قَالَ: أَخْبَرَنِي أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّ رضي الله عنه رَأَى فِي الْمَنَامِ الْأَذَانَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: «عَلِّمْهُ بِلَالًا رضي الله عنه» فَأَذَّنَ مَثْنَى مَثْنَى، وَأَقَامَ مَثْنَى مَثْنَى. (۲)

حضرت عبد الله ابن زید الانصاري رضی الله عنه په خوب کې اذان وليدلو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلو او خپل خوب حال يې ورته وويل، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمايل چې هغه کلمات بلال رضی الله عنه ته وښايه، نو حضرت بلال رضی الله عنه اذان وکړو او بيا يې اقامت وکړو، د اذان او اقامت کلمات يې دوه دوه ځلې ولوستل

---

[1] -[مصنف ابن ابي شيبة ج/۱ ص۲۰۳].

[2] -[طحاوي ص۹۳].

(۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: «كَانَ أَذَانُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَفْعًا شَفْعًا فِي الأَذَانِ وَالإِقَامَةِ»([1])

حضرت عبدالله بن زيد ﷺ فرمايي چې د رسول الله ﷺ د اذان او د اقامت کلمات دوه دوه ځله لوستل کيدل.

د اذان او اقامت طريقه:

عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِبِلَالٍ: «يَا بِلَالُ، إِذَا أَذَّنْتَ فَتَرَسَّلْ فِي أَذَانِكَ، وَإِذَا أَقَمْتَ فَاحْدُرْ([2])

حضرت جابر رضى الله عنه فرمايلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت بلال ته وويل چې اى بلاله د اذان کلمات په ورو ورو وايه او د اقامت کلمات زر زر لوله.

يعنې د اذان کلمات په دوه دوه ساګانو او د اقامت په يوه ساه باندي لوله، د اذان کلمات داسې لوله:

الله اکبر الله اکبر	الله اکبر الله اکبر
اشهدان لااله الاالله	اشهدان لااله الاالله
اشهد ان محمدرسول الله	اشهد ان محمدرسول الله
حى على الصلوة	حى على الصلوة
حى على الفلاح	حى على الفلاح
الله اکبر	الله اکبر

[1] –(رواه الترمذى ج ا ص ۲۷. باب ما جاء ان الاقامت مثنى مثنى)

[2] –(رواه الترمذى، ج ا ص ۴۸، باب ما جاء فى الترسل فى الاذان)

لااله الاالله

او د اقامت کلمات په يوه يوه ساه باندې داسې لوله:

الله اکبر الله اکبر الله اکبر الله اکبر
اشهـــدان لااله الاالله اشهـــدان لااله الاالله
اشهد ان محمدرسول الله اشهد ان محمدرسول الله
حی علی الصلوة حی علی الصلوة
حی علی الفلاح حی علی الفلاح
الله اکبر الله اکبر
لااله الاالله

په کوم حديث کې چې راغلي چې د اقامت کلمات يو يو ځلي وو، نو دهغو احاديثو همدا معنی ده چې د اقامت کلمات په يوه يوه ساه لوستلی کيدل

د جمعې د لمانځه لپاره دوه اذانه سنت دي

١- عن السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ رضي الله عنه، يَقُولُ: «إِنَّ الأَذَانَ يَوْمَ الجُمُعَةِ كَانَ أَوَّلُهُ حِينَ يَجْلِسُ الإِمَامُ، يَوْمَ الجُمُعَةِ عَلَى المِنْبَرِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَلَمَّا كَانَ فِي خِلاَفَةِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَكَثُرُوا، أَمَرَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ الجُمُعَةِ بِالأَذَانِ الثَّالِثِ، فَأُذِّنَ بِهِ عَلَى الزَّوْرَاءِ، فَثَبَتَ الأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ».(١)

حضرت سايب بن يزيد رضي الله عنه فرمايي چې: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ابوبکر رضي الله عنه او د عمر رضي الله عنه په زمانه کې به اذان په هغه وخت کې کيدلو کله به چې امام په ممبر

١-[بخاري ج١/ص١٢٥، وابوداؤد ج١/ص١٥٥، ونسائي ج١/ص١٥٦].

باندې کیناستلو، بیا د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت زمانه راغله او خلک زیات شول، نو حضرت عثمان د دریم اذان (د جمعې اول اذان) حکم وکړو نو په زوراء مقام کې دا اذان وشو او بیا دا یو مستقل سنت شول.

ددې اذان مخالفت هیڅ صحابي، هیڅ تابعي، هیڅ تبع تابعي او هیڅ مجتهد نه دی کړی، بلکې د انګریزانو د دورې څخه مخکې هیڅ مسلمان نه دی کړی او د رسول الله صلى الله علیه وسلم ددې حکم په موجودګی کې به یې څرنګه مخالفت کوي چې علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین المهدیین؟ ددې حدیث مطابق دا اذان سنت دی، دا اذان په زوراء کې کیدلو، بیا په مسجد کې شروع شو، د عهد عثمان څخه تر ننه پورې په مکه او په مدینه کې د مسجد په داخل کې کیږی او تر ننه پورې ددې غیر مقلدینو د نجسې ډلې څخه بغیر هیچا پرې اعتراض نه دی کړی.

لامذهبانو ددې صحابه وو دې سنت ته بدعت وایي لامذهبه محمد جو ناګهړ وغیره لامذهبان لیکي چې: پس هماری زمانی مین مسجد مین جودو اذانین هوتی هین وه صریح بدعت هین او کیسی طریح جایز نهین.(۱)

بعضې غیر مقلدین جوابونه کوي چې ددې اذان دپاره علت داوو چې خلک ډیر شول او یو آذان ورته نه کافي کیږي، اوس خو لاسپیکر شته نو دې اذان ته ضرورت نشته.

قلنا: چې که داسې علل تاسو راوباسئ نو بیا به یو کمونست پنځه وخته اذان ته هم چوتې ورکړي، ځکه چې دلته به هم علت راوباسي چې پنځه وخته اذان ددې دپاره کیدلو چې خلکو ته د مانځه وختونه معلوم شي اوس خو ساعتونه د هر چا سره شته او

۱-[فتاوی ستاریه ج۳/ص۸۵ فتاوی علماء حدیث ج۲/ ص۱۷۹].

هر چا ته د مانځه وخت معلوميږي ، لهذا اوس پنځه وخته اذان ته ضرورت نشته، او يا يو کمونست و وايي چې روژه د اقتصادي کمزورۍ له وجې نيول کېده نو اوس اقتصادي کمزوري له مينځه تللې نو روژې ته هم ضرورت نشته ،آيا دا استدلال به يې صحيح وي؟.

هر لمونځ په خپل وخت کې کول فرض دي:

په يو وخت کې د دوو لمونځونو يو ځای کول (جمع بين الصلاتين) ناجايز دي

(۱) قران : إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا (۱)

بيشکه چې لمونځ دی پر مومنانو باندې فرض کړی شوی په معلوموا وقاتو کې. کله چې لمونځ په معلوم وقت کې فرض شو او د وقت څخه مخکې فرض ندی نو اداء به يې څرنګه د وقت څخه مخکې جايزه شي؟ لکه يو سړی چې فرضي حج په خپل وخت کې نکوي، بلکې درمضان په مياشت کې يې وکړي، نو دده حج بالکل نه کيږي، يا لکه د رمضان شريف د روژو لپاره الله ﷻ وقت مقرر کړی دی، لکن که څوک د معينې مياشتې د راتلو څخه درې مياشتې مخکې روژې ونيسي، نو فرض يې نه اداکيږي، يا لکه يو څوک چې د جمعې د ورځې لمونځ د چهارشنبې په ورځ وکړي، نو د جمعې لمونځ يې نه اداکيږي، همدارنګې څوک چې د مرګ څخه مخکې جنازه وکړي، همدارنګې د وخت څخه مخکې لمونځ فرض ندی نو څرنګه به اداء شي؟ امام ابوداود فرمائي چې: (ليس في جمع التقديم حديث قايم). د وخت څخه مخکې د لمانځه د اداء کولو لپاره هيڅ صحيح حديث نشته .

۱ -(نساء ايت ۱۰۳)

(۲) الله ﷻ فرمائي:

حٰفِظُوْا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى

ساتنه کوئ تاسي پرټولو لمونځونو او خصوصاً په لمانځه منځني (چې مازيګر دی) يعنې هر لمونځ خپل وقت کې کوئ.

(۳) الله ﷻ فرمائي:

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوٰتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا.

پس پيدا شول پس له دوي څخه داسي بدخليفګان چې ضايع کړو دوي لمونځ او متابعت وکړو دوی د شهواتو، پس ژر به يو ځای شي دوي له بد عاقبت سره.

فائده: بې وخته لمونځ کول هم د لمونځ ضايع کول دي.

(٤) الله ﷻ فرمائي:

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ.

پس تباهي ده دپاره د لمونځ کونکو هغو چې دوي له لمانځه خپله غافله وي (پخپلو اوقاتو او ادابو سره يې نه ادا کوي).

نو هغه څوک چې د ماسپښين د لمانځه څخه غافله وي او په مازديګر کې د ماسپښين او د مازديګر دواړو لمونځونه وکړي (جمع التاخير وکړي) او د ماښام د لمانځه څخه غافله وي او په ماخوستن کې يې وکړي (جمع التاخير وکړي) نو هغه هم د دې ايت مصداق دی.

(۱) عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ؛ قَالَ: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلَاةً بِغَيْرِ مِيقَاتِهَا، إِلَّا صَلَاتَيْنِ: جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، وَصَلَّى الْفَجْرَ قَبْلَ مِيقَاتِهَا.(۱)

حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه فرمائي چې ما هيڅکله رسول الله ﷺ ندی ليدلي چې بې وقته لمونځ يې کړی وي، مګر دوه لمونځونه، د ماښام او ماخوستن د حج په موقع کې او پدغه ورځ يې د سهار لمونځ د خپل معتاد وقت څخه مخکې وکړو.

(۲) وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ، إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ حَتّٰى يَجِيءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْأُخْرٰى(۲)

په طحاوی کې الفاظ داسې دي چې:

«لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقْظَةِ أَنْ تُؤَخِّرَ صَلَاةً حَتّٰى يَدْخُلَ وَقْتُ أُخْرٰى».(۳)

رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې په خوب کې تفريط يعنې قصور نشته، تفريط په ويښه کې دی چې يو سړی لمونځ نکوي تردې چې د بل لمانځه وخت راشي.

(۳) امام محمد رحمه الله فرمائي چې ماته د ثقه راويانو په ذريعه خبر رارسيدلی دی چې حضرت عمر رضی الله عنه ټولو اسلامي علاقو ته خطونه وليګل او خلک يې د جمع بين الصلوتين څخه منع کړه او وی ليکل چې په يو وقت کې دوه لمونځونه کول ګناه کبيره ده.(۴)

۱- متفق عليه بخاری. ج ۱ ص ۲۲۸) کتاب المناسک مسلم. ج ۱ ص ۴۱۸ کتاب الحج.

۲- مسلم شريف ج/۱ ص ۲۳۹.

۳- طحاوي باب الجمع بين الصلوتين ج/۱ ص ۱۱۴.

۴- مؤطا امام محمد ص ۱۳۲ باب الجمع بين الصلوتين.

فائدة: په کومو احاديثو کې چې دا راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د ماسپښين او د ماز ديګر لمونځونه يو ځاى وکړل، همدارنګه يې د ماښام او ماخوستن لمونځونه يو ځاى وکړل، نو د هغې څخه حقيقي يو ځاى کول مراد نه دي، بلکې صوري يو ځاى کول ترې مراد دي.

(۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَعْجَلَهُ السَّيْرُ فِي السَّفَرِ يُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَجْمَعَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْعِشَاءِ قَالَ سَالِمٌ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَفْعَلُهُ إِذَا أَعْجَلَهُ السَّيْرُ(۱)

د حضرت عبد الله بن عمر ﷛ څخه روايت دى چې ما رسول الله ﷺ وليدلو چې کله به يې په سفر کې تلوارو، نو د ماښام لمونځ به يې وروسته کولو تر دې چې د ماخوستن د لمونځ سره به يې يو ځاى کړو، حضرت سالم ﷛ فرمائي چې حضرت عبد الله بن عمر ﷛ به هم همداسې کول، چې کله به يې په سفر کې تلوارو نو اقامت به يې د ماښام وکړو بيا به يې درې رکعته لمونځ وکړو د سلام څخه وروسته به يې لږ انتظار وکړو او د ماخوستن لمونځ به يې وکړو... الخ.

په دې حديث کې تصريح شوى ده چې حضرت عبد الله بن عمر ﷛ به د ماښام د لمانځه څخه د فارغيدلو څخه وروسته لږ انتظار کولو او د هغې څخه وروسته به يې د ماخوستن لمونځ کولو او د دې انتظار بله وجه نشي کيدى سوى د دې نه چې هغه د ماخوستن د وخت داخليدو يقيني کيدل غوښتل، حافظ ابن حجر اقرار کړى دى چې دا حديث د جمع صوري دليل دى (۲).

۱- بخاري، ج ۱ ص ۱۴۹ ابواب تقصير الصلوة.

۲- (فتح الباري، ج ۲ ص ۴۶۵.

(۲) عَنْ نَافِعٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَاقِدٍ، أَنَّ مُؤَذِّنَ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: الصَّلَاةُ، قَالَ: سِرْ سِرْ، حَتَّى إِذَا كَانَ قَبْلَ غُيُوبِ الشَّفَقِ نَزَلَ فَصَلَّى الْمَغْرِبَ، ثُمَّ انْتَظَرَ حَتَّى غَابَ الشَّفَقُ وَصَلَّى الْعِشَاءَ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا عَجِلَ بِهِ أَمْرٌ، صَنَعَ مِثْلَ الَّذِي صَنَعْتُ»(۱)

د نافع رحمه الله عن عبد الله بن واقد رحمه الله په طريقې سره روايت دی چې د عبد الله بن عمر رضي الله عنه مؤذن و فرمايل چې د ماښام د لمانځه وخت دی. حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه ورته و فرمايل ځه ځه (سِر سِر) تردې چې نږدې شو غروب د شفق (اخروخت د ماښام شو) نو راکوز شو او د ماښام لمونځ يې وکړو، بيا يې انتظار وکړو تردې چې شفق زايل شو (ماخوستن داخل شو) نو د ماخوستن لمونځ يې وکړو، بيا يې و فرمايل چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم به کله تلوار وو نو کول به يې داسې لکه ما چې وکړل.

ابوداود شريف نه يوائې دا چې په دې حديث باندې سکوت کړی دی بلکې د دې يو متابع يې هم ذکر کړی دی چې الفاظ يې دا دي: (عن عبدالله بن العلاء عن نافع قال حتي اذا كان عند ذهاب الشفق نزل فجمع بينهما) او امام دار قطني دا روايت په بې شميره طريقو ذکر کړی دی او سکوت يې پرې کړی دی.(۲)

(۳) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صلی الله علیه وسلم بِالْمَدِينَةِ ثَمَانِيًا جَمِيعًا وَسَبْعًا جَمِيعًا أَخَّرَ الظُّهْرَ وَعَجَّلَ الْعَصْرَ وَأَخَّرَ الْمَغْرِبَ وَعَجَّلَ الْعِشَاءَ(۳)

۱-(ابوداود ج ۱ ص ۱۷۱) باب الجمع بين الصلوتين)
۲-(ج ۱ ص ۳۹۳).
۳-(سنن النسائی ۵۸۹ المواقيت باب ۴۴

دابن عباس رضی الله عنه ښخه روایت دی فرمائي چې ماد رسول الله ﷺ سره لمونځ وکړو اته رکعته یوځای (دماسپښین او مازیګر ځلور ځلور رکعته) او اوه رکعته یوځای (دماښام دري رکعته او دماخوستن ځلور رکعته) رسول الله ﷺ د ماسپښین لمونځ وروسته کړو خپل اخروخت ته او د مازیګر لمونځ یې رامخکې کړو خپل اول وخت ته او د ماښام لمونځ یې وروسته کړو خپل اخروخت ته او د ماخوستن لمونځ یې رامخکې کړو خپل اول وخت ته.

د سهر دلمانځه لپاره مستحب وخت:

د سهر لمانځه لپاره مستحب وخت رڼایي ده.

عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَسْفِرُوا بِالفَجْرِ، فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلأَجْرِ»(۱)

حضرت رافع ابن خدیج رضی الله عنه ښخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم ښخه واوریدل چې د سهر لمونځ بنه په رڼا کې کوئ، ځکه چې په دې ثواب زیات دی.

عَنْ رَافِعِ ابْنِ خَدِيْجٍ قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبِلَالٍ أَسْفِرْ بِصَلٰوةِ الصُّبْحِ حَتّٰى يَرَى الْقَوْمُ مَوَاقِعَ نَبْلِهِمْ (۲)

د حضرت رافع ابن خدیج رضی الله عنه ښخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت بلال ته وفرمایل چې د سهر لمونځ په رڼا کې کوه، په دومره رڼا کې چې خلک د خپلو غشو د لګیدلو ځایونه ووینې.

۱- رواه الترمذی، ج۱ص ۴۰، باب ما جاء فی الاسفار بالفجر

۲-(مسند ابی داود الطیالسی، ج۱ص ۵۱۱، رقم الحدیث، ۱۰۰۱)

د ماسپښين د لمانځه لپاره په ګرمۍ کې مستحب وخت:

د ماسپښين د لمانځه لپاره په ګرمۍ کې مستحب وخت د هوا تر يخيدلو پورې وروسته کول دي.

په ترمذي کې دابو ذر ﷺ روايت دی چې:

أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ وَمَعَهُ بِلَالٌ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، فَأَرَادَ أَنْ يُقِيمَ، فَقَالَ: أَبْرِدْ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَبْرِدْ فِي الظُّهْرِ، قَالَ: حَتَّى رَأَيْنَا فَيْءَ التُّلُولِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلَاةِ.)(١)

رسول الله ﷺ په سفر کې وو او د رسول الله ﷺ سره حضرت بلال هم وو حضرت بلال اراده داقامة وکړه، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل يخني کړه (يخنۍ کې اقامة وکړه) بيا حضرت بلال ﷺ اراده داقامة وکړه، بيا ورته رسول الله ﷺ وفرمايل چې په ماسپخين کې يخني کړه، راوي فرمايې تردې چې مونږ دغونډيو سوري وليدل، بيا حضرت بلال ﷺ اقامت وکړو، بيا ورته رسول الله ﷺ وفرمائل چې بيشکه شدة دګرمۍ د جهنم دبړاس څخه دی نو يخني راوله دلمانځه څخه)

پدې حديث کې دفيئ التلول ذکر دی (دغونډيو د سوري) اودعربو غونډۍ پلنې او خورې دي، دهغوی سوري دنورو شيانو دمثل اول څخه بعد ښه ناوخته ښکاره کيږي اودغونډۍ په مقدار کيږي څوک چې هلته اوسيدلی وي، هغه به مشاهده کړې وي، او دچا چې تردد وي هغه دې په مشاهده باندې خپل شک زايل کړي.

١- ترمذي: باب ماجآء في تاخير الظهر في شدة الحر بخاري ج١ صفحه ٧٦-٧٧.

(۴) په بخاري ص ۸۷ و ص ۸۸ کې روایت دی چې:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَأَرَادَ المُؤَذِّنُ أَنْ يُؤَذِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ»، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ»، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ» حَتَّى سَاوَى الظِّلُّ التُّلُولَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ شِدَّةَ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ»(١)

دا روایت د مخکیني روایت په نسبت ډیر ظاهر دی ځکه چې په دې روایت کې داسې راغلي دي چې کله چې د غونډیو سوري د غونډیو سره برابر شول نو نبی ﷺ بیا د اذان اجازه ورکړه هلته د غونډیو سوري په هغه وخت کې د غونډیو سره برابرېږي چې د اشیاؤ منتصبه وو سوري دیو مثل څخه اوښتي وي نو چې په دې وخت کې د أذان اجازت ورکړل شو نو مونځ خو لږ وروسته کیږي، نو ضرورةً د ماسپښین مونځ د مثل اول د ختمیدلو څخه سنة وروسته شوي دي.

د ماسپښین د لمانځه لپاره په ژمي کې مستحب وخت:

د ماسپښین د لمانځه لپاره په ژمي کې اول وخت مستحب دی.

عن أَنَس بن مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِذَا كَانَ الْحَرُّ أَبْرَدَ بِالصَّلاَةِ وَإِذَا كَانَ الْبَرْدُ عَجَّلَ(٢)

حضرت انس رضی الله عنه فرمایلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به په اوړي کې د ماسپښین لمونځ په یخ وخت کې ادا کولو او په یخنۍ کې به یې وختي اداء کولو.

١- بخاري ص ۸۷ و ص ۸۸

٢-(سنن نسائي ج ا ص ۸۷، باب تعجیل الظهر فی البرد)

د مازدیګر د لمانځه لپاره مستحب وخت:

د مازدیګر د لمونځ وروسته کول مستحب دي، خو دومره وروسته کول یې نه دي جایز چې لمر زیړ شي.

(۱) عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها، أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلظُّهْرِ مِنْكُمْ، وَأَنْتُمْ أَشَدُّ تَعْجِيلًا لِلْعَصْرِ مِنْهُ (۱)

ام المؤمنین ام سلمة رضي الله عنها فرمايي چې رسول الله ﷺ د ظهر لمونځ ستاسو څخه مخکې کولو او تاسو د عصر لمونځ د انحضرت ﷺ څخه مخکې کوئ.

(۲) عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُهُمْ بِتَأْخِيرِ الْعَصْرِ (۲)

د رافع بن خديج رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به دوي ته امر کولو په وروسته کولو د لمانځه د ماذیګر

(۳) عَنِ الْأَعْمَشِ رضي الله عنه قَالَ: «كَانَ أَصْحَابُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنهم يُعَجِّلُونَ الظُّهْرَ، وَيُؤَخِّرُونَ الْعَصْرَ. (۳)

د حضرت اعمش رضي الله عنه څخه روايت دی چې د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ملګرو او شاګردانو به د ظهر لمونځ مخکې کولو او د عصر لمونځ به یې وروسته کولو.

(٤) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رحمة الله عليه أَنَّهُ كَانَ يُؤَخِّرُ الْعَصْرَ حَتَّى أَقُولَ: قَدِ اصْفَرَّتِ الشَّمْسُ (۴)

۱-(ترمذي صفحه ۵۱) (مسند احمد صفحه ۲۸۹ ج ۶) مشکاة ج ا ص ۶۲

۲-(بیهقي صفحه ۴۴۳ وهامشه الجوهر النقی صفحه ۴۴۱ ج ۱)

۳-(مصنف عبدالرزاق ج ۱ صفحه ۵۴۰)

۴-(مصنف ابن ابي شیبه صفحه ۳۲۷ ج ۱)

حضرت سوار بن شیب ﷺ فرمايي چې: ابو هريرة ﷺ به د ماذيګر لمونځ دومره وروسته کولو چې ما به ګمان کاوه چې لمر زیړ شو (یعني زیړوالي ته نزدي شو)

(٥) عن عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ رضي الله عنه قَالَ: «قَدِمْنَا عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ فَكَانَ يُؤَخِّرُ الْعَصْرَ مَا دَامَتِ الشَّمْسُ بَيْضَاءَ نَقِيَّةً». (١)

علي بن شيبان ﷺ فرمايي چې زه په مديني منورې کې د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شوم نو رسول الله ﷺ به د ماذيګر لمونځ وروسته کولو ترڅو به چې لمر سپين اوصاف وو (د اصفرار څخه مخکې به يې کولو)

(٦) عَنْ إِبْرَاهِيمَ رحمه الله عليه قَالَ: «كَانَ مَنْ قَبْلَكُمْ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلظُّهْرِ، وَأَشَدَّ تَأْخِيرًا لِلْعَصْرِ مِنْكُمْ»(٢)

ابراهيم نخعي رحمه الله فرمايي چې ستاسو څخه مخکې خلکو د ظهر لمونځ ستاسو په نسبت مخکې کولو او د عصر لمونځ به يې ستاسو په نسبت وروسته کولو نور يو څو دلايل د دوهم قسم رواياتو لاندې ليکل شوي دي.

د ماښام دلمانځه لپاره مستحب وخت:

د ماښام لمونځ د اسمان په کنارو کې د سپين والي تر غائبيدو پورې جايز دی، لکن مستحب دا دی چې په اول وخت کې ادا شي.

عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ(٣)

د حضرت سلمه رضی الله عنه څخه روایت دی چې مونږ به د لمر د ډوبيدلو سره سم د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د ماښام لمونځ کولو.

١-(ابو داؤد صفحه ۵۹ ج ۱ ابن ماجه صفحه ۴۸)

٢-(مصنف عبدالرزاق ج ا صفحه ۵۴۰)

٣-(رواه البخاري، ج ا صـ ۷۹، باب وقت المغرب)

د ماخوستن د لمونځ لپاره مستحب وخت:

د ماخوستن لمونځ د شپې په نيمايي يا په دريمه حصه کې اداء کول مستحب دي.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُؤَخِّرُوا العِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ» (۱)

د حضرت ابی هريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي چې که زما سره د امت د مشقت ويره نه وای نو ما به دوي ته حکم کړی وای چې د ماخوستن لمونځ د شپې تر دريمې حصې پورې او يا تر نيمې شپې پورې وروسته کړئ.

وقت الجمعة هو وقت الظهر (د جمعې د مانځه وقت ماسپښين دی)

۱- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الجُمُعَةَ حِينَ تَمِيلُ الشَّمْسُ». (۲)

رسول الله ﷺ به د جمعې مونځ د زوال څخه وروسته کولو.

۲- عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ رضي الله عنه، قَالَ: «كُنَّا نُجَمِّعُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ نَرْجِعُ نَتَتَبَّعُ الْفَيْءَ». (۳)

حضرت سلمة بن الاكوع رضي الله عنه فرمايي چې: مونږ به د جمعې مونځ د زوال څخه وروسته کولو.

۳- عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه كَانَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ صَلَّى الْجُمُعَةَ. (٤)

۱- (رواه الترمذی، ج۱ ص۴۲، باب ماجاء فی تأخير العشاء الاخره)

۲- [بخاری ج۱/ ص۱۲۳].

۳- [مسلم ج۱/ ص۲۸۳].

۴- [معجم طبرانی الاوسط بحواله التلخيص الحبير ج۱/ ص۵۹].

رسول الله ﷺ به د جمعې مونځ په هغه وخت کې کولو کله به چې زوال وشو.

٤- عن مالك بن ابی عامر رضی الله عنه أنه قَالَ: «كُنْتُ أَرَى طِنْفَسَةً لِعَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رضی الله عنه يَوْمَ الْجُمُعَةِ تُطْرَحُ إِلَى جِدَارِ الْمَسْجِدِ الْغَرْبِيِّ، فَإِذَا غَشِيَ الطِّنْفَسَةَ كُلَّهَا ظِلُّ الْجِدَارِ خَرَجَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضی الله عنه إِلَى الصَّلَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ نَرْجِعُ، فَنَقِيلُ قَائِلَةَ الضَّحَاءِ». (۱)

حضرت مالک بن أبی عامر فرمايي چې: د حضرت عقيل بن ابی طالب څادر به مغربي ديوال ته پروت وو نو ما به ليدل چې کله به دا څادر د ديوال په سوری کې پټ شو نو حضرت عمر رضی الله عنه به راووتلو او د جمعې مونځ به يې وکړو، بيا به مونږ د جمعې د مانځه څخه وروسته واپس کيدلو او د غرمې قيلوله به مو کوله.

٥- عَنْ أَبِي الْقَيْسِ عَمْرِو بْنِ مَرْوَانَ، عَنْ أَبِيهِ رحمهما الله، قَالَ: «كُنَّا نُجَمِّعُ مَعَ عَلِيٍّ رضی الله عنه، إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ». (۲)

مروان فرمايي چې: مونږ به د علی رضی الله عنه سره د جمعې مونځ د زوال په وخت کې کولو.

٦- سِمَاكٍ رحمة الله عليه، قَالَ: «كَانَ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ رضی الله عنه يُصَلِّي الْجُمُعَةَ بَعْدَمَا تَزُولُ الشَّمْسُ» (۳)

نعمان بن بشير رضی الله عنه به د جمعې مونځ د زوال څخه وروسته کولو.

٧- عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ الْعَيْزَارِ رحمة الله عليه، قَالَ: «مَا رَأَيْتُ إِمَامًا كَانَ أَحْسَنَ صَلَاةً لِلْجُمُعَةِ مِنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ رضی الله عنه، كَانَ يُصَلِّيهَا إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ». (۴).

۱-[مؤطا امام مالک ص۶].

۲-[مصنف ابن ابی شيبة ج۲/ ص۱۰۸].

۳-.[مصنف ابن ابی شيبة ج۲/ ص۱۰۸].

۴-[مصنف ابن ابی شيبة ج۲/ ص۱۰۹].

ولید بن عیزار رحمة الله علیه فرمايي چې ما هيڅ امام ندی ليدلی چې ښایسته مونځ يې کړی وی د عمرو بن حريث رضي الله عنه څخه، ده رضي الله عنه ، به د جمعې مونځ د زوال په وخت کې کولو.

۸- عَنِ الْحَسَنِ رحمة الله علیه، قَالَ: «وَقْتُ الْجُمُعَةِ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ». (۱)

حضرت حسن بصری رحمه الله فرمايي چې: د جمعې د مانځه وقت د لمر د زایلیدو وخت دی.

۹- عَنْ إِبْرَاهِيمَ رحمة الله علیه، قَالَ: «وَقْتُ الْجُمُعَةِ وَقْتُ الظُّهْرِ». (۲)

ابراهيم نخعي رحمة الله علیه فرمايي چې د جمعې د مانځه وخت د ماسپښين وخت دی.

۱۰- امام بخاری رحمة الله علیه د جمعې د وخت لپاره داسې باب لګولی دی چې: باب وقت الجمعة اذا زالت الشمس وكذلك عن عمرو رضي الله عنه وعلی رضي الله عنه والنعمان بن بشير رضي الله عنه وعمرو بن حريث رضي الله عنه. (۳)

ددې احاديثو او اثارو څخه معلومه شوه چې د زوال څخه مخکې د جمعې مونځ نه کیږي، لکن ددې ټولو احاديثو او اثارو په خلاف غیرمقلدين ددين د ښمنان لیکي چې د جمعې مونځ د زوال څخه مخکې هم صحيح دی. (۴)

۱-[مصنف ابن ابی شيبة ج۲/ ص۱۰۸].

۲-[مصنف ابن ابی شيبة ج۲/ ص۱۰۹].

۳-[بخاری ج۱/ ص۱۲۳].

٤- الروضة الندية ج۱/ ص۱۳۷] ونزل الابرار ج۱/ ص۱۵۲].

په محبسونو کې دجمعې په ورځ د ماسپښين لمونځ په جماعت باندې اداکول مکروه تحريمي دي

دپلچرخي په صليبي محبس کې ځينې غير مقلدينو دجمعې په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې کولو په فقه باندې به يې اعتراض کولو اوپه دې کې يې هم مسلمانان دشر څخه محفوظ نه وو.

صاحب دهدايې فرمايي : ويكره ان يصلي المعذورون الظهر بجماعة يوم الجمعة في المصر وكذا اهل السجن) دبنديانو لپاره په داسې ځاى کې چې هلته دجمعې لمونځ کيږي دماسپښين لمونځ په جماعت باندې مکروه دی.(۱)

الامام الكاساني رحمه الله فرمايي : تكره صلوة الظهر يوم الجمعة بجماعة في سجن اوغير سجن.(۲) يعنې دجمعې په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې مکروه دی بنديانو او غير بنديانو دواړو ته اوبيا فرمايي چې .

(۱) هكذا روي عن علي رضي الله عنه : يعنې دحضرت علي رضي الله عنه څخه همداسې روايت دی چې بنديانو اوغير بنديانو ته دجمعې په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې مکروه دی .

(۲) حدثناعبدالسلام بن حرب عن القاسم بن الوليد قال : قال علي رضي الله عنه لاجماعة يوم الجمعة الامع الامام . رواه ابوبكربن ابي شيبه في مصنفه .(۳)

۱- هداية ج۱ ص ۱۸۰ باب صلوة الجمعة

۲-(بدايع الصنايع ج۱ ص ۶۰۵ مايستحب يوم الجمعة)

۳- اعلاء السنن حديث نمبر۲۰۶۱)

(۳) عن علي ﷺ قال : لايجمع القوم الظهريوم الجمعة في موضع يجب عليهم فيه شهود الجمعة صاحب د كنزالعمال فرمايي چې : وقد تاييد بمرسل القاسم فحصل للمجموع قوة.(۱)

علامه كاساني فرمايي چې:

(۴) وهكذا جري التوارث باغلاق ابواب المساجدفي وقت الظهر يوم الجمعة .(۲)

يعنې دصحابه وو ،تابعينو ،اوتبع تابعينو څخه شروع تر ننه پورې به د جمعې په ورځ دورو مساجدو دروازې بنديدلې ،دماسپښين په وخت کې په ټول دور صديقي کې ديو صحابي نوم هم په کوم مستند کتاب کې نه شته چې هغه دې د جمعې په ورځ په محبس يا غير محبس کې دماسپښين لمونځ په جماعت باندې کړی وي، په ټول دور عمري ﷺ کې دهيڅ صحابي يا تابعي نوم په کوم مستند کتاب کې نه شته چې هغه دی د جمعې په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې کړی وي .

په هيڅ کوم مستند کتاب کې نه دي راغلي چې په ټول دور عثماني او دور علوي کې دې کوم بندي يا غير بندي د جمعې په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې کړی وي بلکې د حضرت علي ﷺ څخه روايت دی چې دبنديانو لپاره په محبس کې د جمعې په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې مکروه دي .(۳)

۱-[کنزالعمال ،ج ٤ص ٢٨٤ واعلاء السنن ،ج ٥ص ٤١٢٣ / حديث نمبر٢٠٦٢/ بدايع الصنايع ج١ص ٦٠٥].

۲-(بدايع الصنايع ج١ ٦٠٥)

۳-(بدايع الصنايع ج ١ ص ٦٠٥ باب مايستحب يوم الجمعة)

(٣) وَلِأَنَّ سَاكِنَ الْمِصْرِ مَأْمُورٌ فِيْ هٰذَا الْوَقْتِ بِشَيْئَيْنِ بِتَرْكِ الْجَمَاعَاتِ وَحُضُوْرُ الْجُمْعَةِ.(١)

يعنې د ښار او سيدونکې (بنديان وي او که غير بنديان وي) په دغه ورځ ورته دوه امره دي.

اول : دا چې نور جماعاتونه پريږدي.

دوهم : دا چې (فاسعوا الي ذکرالله) د جمعې لمانځه ته حاضر شي او بنديان او نور معذورين که دوهم کار نه شي کولی اول خو کولی شي، له دې وجې په دوي واجبه ده چې د جمعې په ورځ د ماسپښين لمونځ ځان ځان ته وکړي.(٢) (۴) وَلِأَنَّا لَوْ أَطْلَقْنَا لِلْمَعْذُوْرِ إِقَامَةَ الظُّهْرِ بِالْجَمَاعَةِ فِي الْمِصْرِ فَرُبَّمَا يَقْتَدِي بِهِ غَيْرُ الْمَعْذُوْرِ فَيُؤَدِّي إِلَى تَقْلِيْلِ جَمْعِ الْجُمُعَةِ، وَهٰذَا لَا يَجُوْزُ.(٣)

نبوي لمونځ د حنفي تدوين مطابق

نيت:

قال الله تعالى: اِنِّيْ وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِيْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِيْفًا

او ما متوجه کړو خپل مخ د هغه (الله) طرف ته چا چې جوړ کړل اسمانونه او ځمکه د ټول (مخلوق) څخه ځانته شوم او نه يم زه د شرک کونکو څخه

٢- رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

١-(بدايع الصنايع ج١ ص ٦٠٥)

٢-(بدايع الصنايع ج١ ص ٦٠٥).

٣-(بدايع الصنايع ج١ ص ٦٠٥).

بېشکه چې د اعمالو ښه والی او بد والی په نیت سره دی.

په ژبه د نیت اظهار:

په نیت کې خو اختلاف نشته چې نیت د زړه ارادې ته وایي او په دې کې هم اختلاف نشته چې که یو سړی په زړه کې د روژې او یا د لمونځ اراده وکړي او په خوله هیڅ ونه وایي نو د ده لمونځ او روژه صحیح شوه په ژبه د نیت اظهار ضروري نه دی.

پاتې شو په ژبه د نیت اظهار، نو په دې کې به د الله تعالی په توفیق سره دوه مسئلې ذکر کړو.

اول: په ژبه د نیت اظهار د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او د صحابه وو څخه ثابت دی، چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او صحابه وو په ژبه باندې د نیت اظهار کړی دی.

دوهم: چې په ژبه د نیت اظهار په هر قسم الفاظو کېدلی شي، یعنې په ژبه باندې د نیت په اظهار کې وسعت دی، وسعت دا معنی چې د خاصو الفاظو پابندي نشته ،د دې دواړو مسئلو لپاره به د الله تعالی په توفیق سره پنځه احادیث ذکر کړو.

اول: په صحیح مسلم کې حدیث دی چې:

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ «يَا عَائِشَةُ، هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ؟» قَالَتْ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا عِنْدَنَا شَيْءٌ قَالَ: (۱)

۱- «فَإِنِّي صَائِمٌ» ()(الحديث رقم ۲۷۰)

حضرت عايشة رضی الله عنها فرمايي چې: يوه ورځ راته رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې: يا عايشې! ايا ستاسو سره څه شته؟ حضرت عايشة رضی الله عنها فرمايي چې: ما وفرمايل چې نه، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې: زما روژه ده. انتهى

نو پدې حديث کې ذکر شو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژبه د نيت اظهار وکړو

دوهم: په صحيح مسلم کې د بل حديث الفاظ داسې دي چې:

دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ: «هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ؟» فَقُلْنَا: لَا، قَالَ: «فَإِنِّي إِذَنْ صَائِمٌ»(۱)

دريم: په سنن ابی داود کې حديث دی، حضرت عايشة رضی الله عنها فرمايي چې:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ عَلَيَّ قَالَ: «هَلْ عِنْدَكُمْ طَعَامٌ؟»، فَإِذَا قُلْنَا: لَا، قَالَ: «إِنِّي صَائِمٌ(۲)

څلورم: په ابو داود الطيالسي رقم (۱۴۵۵) کې د نبي کريم صلی الله علیه وسلم داسې الفاظ رانقل شوي دي چې: «إِذًا أَصُومُ»

نوټ: ددې احاديثو لپاره محدثينو عنوان د نيت لګولی دی، معلوميږي چې ددې محدثينو په نيز ددې احاديثو تعلق د نيت سره دی.

۱-(رقم الحديث، ۲۷۰۱)

۲-(ابوداود رقم الحديث ۲۴۳۴،باب النية فى الصوم، لاندى باب الرخصة فيه اى فى ترك النية بالليل).

پنځم: امام بخاري صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په صحيح البخاري کې باب قايم کړی دی چې: باب اذا نوی بالنهار صوماً، او بيا يې د پنځو صحابه وو رضی الله عنه عمل ذکر کړی دی چې هغوي په ژبه د نيت اظهار کړی دی:

وَقَالَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَانَ أَبُو الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: «عِنْدَكُمْ طَعَامٌ؟» فَإِنْ قُلْنَا: لاَ، قَالَ: «فَإِنِّي صَائِمٌ يَوْمِي هَذَا» وَفَعَلَهُ أَبُو طَلْحَةَ، وَأَبُو هُرَيْرَةَ، وَابْنُ عَبَّاسٍ، وَحُذَيْفَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ)([1])

په دې حديث کې د پنځو صحابه وو عمل ذکر شو چې هغوي په ژبه د نيت اظهار کړی دی، امام بخاري رَحِمَهُ اللَّهُ دې حديث ته عنوان د نيت قايم کړی دی، نو د امام بخاري رَحِمَهُ اللَّهُ په نيز د دې حديث تعلق د نيت سره دی.

نو د دې احاديثو څخه دواړه مسئلې ثابتې شوې، اوله دا مسئله ثابته شوه چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او صحابه کرامو په ژبه د نيت اظهار کړی دی، او دوهمه دا مسئله ثابته شوه چې په ژبه د نيت اظهار په هر قسم الفاظو کيدلی شي ،ځکه چې د نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه څلور قسمه الفاظ رانقل شو، (۱-**فَإِنِّي صَائِمٌ**، ۲-**فَإِنِّي إِذَنْ صَائِمٌ**، ۳-**إِنِّي صَائِمٌ**، ۴-**إِذًا أَصُومُ**). د صحابه وو څخه پنځم قسم الفاظ رانقل شو چې: **فَإِنِّي صَائِمٌ يَوْمِي هَذَا**.

نو په ژبه د نيت په اظهار کې وسعت دی، د وسعت معنی دا ده چې د خاصو الفاظو پا[illegible]ي نشته، داسې هم ويلی شي چې: **بصوم غد نويت من شهر رمضان**،

---

[1] (صحيح البخاري).

داسې هم ویلی شئ چې سبا ته زما روژه ده یا سبا ته روژه نیسم وغیره ، هر قسم الفاظ جایز دي، دلمانځه لپاره د نیت هم همدا تفصیل دی.

۲- همدارنګه دحج او دعمرې لپاره په ژبه د نیت اظهار ثابت دی.

په رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې

۳- په ژبه باندې د نیت اظهار شرعي بدعت نه دي ، ځکه چې خپله مقصود نه دی، او نه په لمانځه کې داخل دی، بلکه د مقصود (توجه برابرولو) لپاره ذریعه ده، او کوم شی چې صرف د ذریعې په مرتبه کې وي په هغې باندې د بدعت شرعي تعریف نه صادقیږي ، کالمدارس العربية ومافيها من الامور المحدثة، البته د دې ضروري ګڼل بې شکه چې بدعت دی پاتې شوه دا خبره چې په ژبه باندې نیت معین د احضار القلب دی او که مغفل د قلب دی؟ په دیکې راجح اول قول رامعلومیږي .

اوپه ژبه داظهار دنیت سره دتوجوه دبرابریدل دحدیث نه ثابت دي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: لایستقیم ایمان الرجل حتی یستقیم قلبه، ولایستقیم قلبه حتی یستقیم لسانه (رواه احمد)

ایمان ترهغه پورې نشي سیده کیدلی ترڅو چې زړه سیده نشي او زړه ترهغه پورې نه سیده کیږي ترڅو چې ژبه سیده نشي.

نودژبی لپاره په زړه اثر شته په ژبه دنیت داظهار په وجه دزړه توجو برابریګی

شعر :ذکر آرد فکر را در اهتزاز ذکر را خورشید این افسرده ساز

علاوه لا دا چې د مانځه د صحت لپاره دومره استحضار کافي دی چې کديو څوک ناڅاپه پوښتنه وکړي نو فوراً ورته وويلي شي چې فلانکی مونځ کوم. فقط والله اعلم.(۱)

قبلې ته مخ کول:

۱-قال الله تعالى: وحيث ماكنتم فولوا وجوهكم شطره. الاية

او تاسو چې په هر ځای کې اوسيږئ نو وګرځوئ مخونه خپل په طرف د هغه (قبلې)

۲- رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې:

إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ). (۲)

چې کله لمونځ ته د ريدلو اراده وکړې، نو پوره اودس وکړه او بيا قبلې ته مخ کړه او تکبير ووايه..

د تکبير ويلو په وخت کې قبلې ته مخ کول:

ابو هريرة رضى الله عنه فرمايلي دي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم يو سړي ته دلمونځ د طريقې د ښودلو په وخت کې وفرمايل چې:

اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَكَبِّرْ

قبلې ته مخامخ ودريږه او تکبير ووايه.

قيام کول:

۱- الله تعالى فرمايلي دي چې: وقوموا لله قانتين

۱-[احسن الفتاوي ج۳ص۱٤/باب صفة الصلوة وما يتعلق بها].

۲-(٤٦/۳۹۷)

او د الله تعالى په حضور کې په عاجزۍ سره ولاړ اوسئ.

۲- حضرت عمران ابن حصين رضى الله عنه فرمايلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې:

صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ(۱)

په ولاړه لمونځ کوه که په ولاړه دې لمونځ نشو کولی، نو بيا په ناسته لمونځ کوه او که په ناسته دې هم نشو کولی نو بيا په اړخ لمونځ کوه.

په صفونوکې د اوږو لګول سنت دي نه د پښو او فاصله بين القدمين:

(۱) الله تعالى فرمايي: واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى، نو اصل دا دی چې په مقام ابراهيم کې ودريږي او لمونځ وکړئ او که ازدحام وي نو بيا د مقام ابراهيم سره نږدې دا لمونځ اداکيږي او په مقام ابراهيم چې د ريږي نو د اهل سنت والجماعت په شان به دې د پښو په مابين کې څلور خورې ګوتې او زيات نه زيات يوه لويشت فاصله راځي.

(۲) عن ابن عمر رضي الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «أَقِيمُوا الصُّفُوفَ وَحَاذُوا بَيْنَ الْمَنَاكِبِ. (۲)

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی، چې رسول الله ﷺ فرمائي چې صفونه برابر کړئ او اوږې سره برابرې کړئ.

(۳) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَخَلَّلُ الصَّفَّ مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَى نَاحِيَةٍ يَمْسَحُ صُدُورَنَا وَمَنَاكِبَنَا(۳)

۱-(رواه البخاري ج ۱ صـ ۱۵۰، باب اذا لم يطق قاعداً)

۲-(هـ ابوداود ج ۱ ص ۱۰٤).

۳-(ابوداود ج۱ ص ۱۰٤).

د حضرت براء بن عازب ﷺ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به په صفونو کې رانوتلو د يو طرف او بل طرف څخه او زمونږ سينې او اوږې به يې برابرولې.

(۴) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي، وَكَانَ أَحَدُنَا يُلْزِقُ مَنْكِبَهُ بِمَنْكِبِ صَاحِبِهِ، وَقَدَمَهُ بِقَدَمِهِ. (۱)

حضرت انس بن مالک ﷺ فرمائي چې د لمانځه لپاره تکبير وشو، نو رسول الله ﷺ زمونږ ته متوجه شو او وې فرمايل چې صفونه مو برابر کړئ، او ونښتي ودريږئ، بې شکه چې زه تاسو د شا له طرف گورم او د حضرت انس ﷺ څخه په بل روايت کې دي چې مونږ به په صفونو کې اوږه د اوږې د خپل ملگري سره او قدم د قدم سره لگولو.

(۵) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «رُصُّوا صُفُوفَكُمْ وَقَارِبُوا بَيْنَهَا وَحَاذُوا بِالْأَعْنَاقِ. (۲)

حضرت انس ﷺ د رسول الله ﷺ څخه روايت کوي چې صفونه ونښلوئ او خپل څټونه يو د بل سره برابر کړئ.

(۶) عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ الْجُدَلِيِّ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ، قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، يَقُولُ: أَقْبَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى النَّاسِ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ» ثَلَاثًا، «وَاللهِ لَتُقِيمُنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ» قَالَ: فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ يَلْزَقُ مَنْكِبَهُ بِمَنْكِبِ صَاحِبِهِ وَرُكْبَتَهُ بِرُكْبَةِ صَاحِبِهِ وَكَعْبَهُ بِكَعْبِهِ. (۳)

۱-(بخاری ج۱ص ۱۰۰).

۲-(هـ ابوداود ج ۱ ص ۱۰٤).

۳-(ابوداود ج ۱ ص ۱۰٤).باب تسوية الصفوف.

حضرت ابو القاسم الجدلی فرمائي چې ما د نعمان بن بشیر څخه واوریدل چې فرمایلی يې چې رسول الله ﷺ مونږ ته متوجه شو، نو درې ځلې يې وفرمایل چې خپل صفونه برابر کړئ، په الله ﷻ قسم دی چې تاسو به یا صفونه برابر وئ او یا به الله ﷻ ستاسو زړونه مخالف کړي.

حضرت نعمان بن بشیر رحمه الله فرمائي چې ددینه وروسته ما ولیدل چې خلکو به اوږه د خپل ملګري سره لـه او ږې سره لګوله، د ملګري د زنګون سره به يې خپل زنګون لګولو او د ملګري د خنګري سره به يې خپل خنګري لګولو.

(۷) عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا، فَخَرَجَ يَوْمًا فَرَأَى رَجُلًا خَارِجًا صَدْرُهُ عَنِ الْقَوْمِ، فَقَالَ: لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ.(۱)

د حضرت نعمان بن بشیر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به زمونږ صفونه برابرول، یوه ورځ راووتلو نو یو سړي يې ولیدلو چې سینه يې د صف څخه وتلې وه، نو رسول الله ﷺ وفرمایل چې خامخا به تاسو یا صفونه برابروئ او که نه الله ﷻ به ستاسو په مخونو کې مخالفت واچوي.

(۸) عَنْ مَالِكِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ الأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، كَانَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ: «إِذَا قَامَتِ الصَّلَاةُ، فَاعْدِلُوا الصُّفُوفَ، وَحَاذُوا بِالْمَنَاكِبِ(۲)

حضرت عثمان بن عفان به پخپله خطبه کې فرمایل چې کله چې د لمانځه لپاره اقامت وکړی شي، نو صفونه برابر کړئ او اوږې سره سیده کړئ.

۱-(هـ ترمذی ج ۱ ص ۵۳).

۲-(اهـ موطاء امام محمد ص ۸۸).

(۹) عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَ
تَصُفُّونَ كَمَا تَصُفُّ الْمَلَآئِكَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَلَّ وَعَزَّ»، قُلْنَا وَكَيْفَ تَصُفُّ الْمَلَآئِكَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ
قَالَ: «يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ الْمُقَدَّمَةَ وَيَتَرَاصُّونَ فِي الصَّفِّ»(۱)

رسول الله ﷺ مونږ ته وفرمايل چې ايا تاسو د ملايکو په شان صفونه
جوړه وئ؟

مونږ عرض وکړو چې يارسول الله ﷺ ملايکې څرنګه صفونه جوړه وي؟
نبي کريم ﷺ وفرمايل چې مخکيني صفونه ډکوي او په صفونو کې يو د بل
سره نښتې دريږي.

نو په حديثونو کې درې قسمه الفاظ استعمال شول: اول (تراص): د دې
معنا نښلول. دوهم (التصاق). دريم (الزاق) د دې معنا هم نښلول او لګول دي.
او د څلورو شيانو نښلول ذکر شوي دي: د قدم، ښنګري، زنګون او د اوږې. او
د دې څلورو واړو لګول ممکن نه دي. که څوک يې د امکان دعوه کوي، نو په
مشاهده دې يې وښايي. لا مذهبان صِرف د پښو يوه يوه ګوته سره نښلوي او د
ګوتو د نښلولو ذکر په حديث کې نشته.

هر کله چې لغوي معني ممکنه نه ده، نو د حديثو شارحان رحمهم الله ليکي
چې: دلته د دې الفاظو څخه قرب او محاذات مراد دي. محمد انورشاه کشميري
رحمه الله فرمائي چې:

قال الحافظ المراد بذالك المبالغة فى تعديل الصف وسد خلله قلت وهو مراد
عند الفقهاء الاربعة اى ان لايترك فى البين فرجة تسع فيها ثالث (۱)

۱-(ابوداؤد ج ۱ صـ ۱۰۴) باب تسوية الصف.

يعني د څلورو واړو فقهاؤو په نيز معني دا ده چې د دؤو كسانو په مينځ كي به دومره فاصله نه وي چې دريم كس پكي ځائ شي، محمد بن صالح عثيمين فرمايي چې: ليس المراد بالمراصة، المراصة التي تشوش على الاخرين وانما المراد منه ان لايكون بينك وبينه فرجة. (٢)

فقه حنفي : وينبغي ان يكون بين قدميه اربع اصابع في قيامه .(٣)

فقه شافعي: ويسن ان يفرق بين قدميه بشبر .(٤)

فقه مالكي: يندب تفريج القدمين بان يكون المصلي بحالة متوسطة في القيام بحيث لا يضمهما ولا يفرجهما كثيراً.(٥)

فقه حنبلي: وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنهما لَا يُفَرِّجُ بَيْنَ قَدَمَيْهِ، وَلَا يَمَسُّ إِحْدَاهُمَا بِالْأُخْرَى، وَلَكِنْ بَيْنَ ذَلِكَ، لَا يُقَارِبُ وَلَا يُبَاعِدُ. (٦)

نو د حنفي فقهې مطابق د خپو په مينځ كي كم ازكم څلور ګوتې او زيات نه زيات يوه وليشت فاصله پكار ده. او د شافعي فقهې مطابق يوه وليشت فاصله پكار ده، او د فقهې مالكي او د فقه حنبلي مطابق طبعي فاصله پكار ده. په فقه حنفي كي د څلورو ګوتو د فاصلې ذكر د اقل مقدار بيان دى. اكثر يوه وليشت

١- فيض الباري ج ١ صـ ٢٣٦

٢-(شرح رياض الصاليحن ج ١صـ ١٢٤٨)

٣-[فتاوي عالمكيرى ج ١ صـ ٧٣ الفصل الثالث في سنن الصلوة رد المختار ج ١ صـ ٦٣].

٤- [اعانة الطالبين ج ١ صـ ١٣٥ حاشيه الجمل ج ١ صـ ٢٤٧ تحفة المحتاج في شرح المنهاج ج ٥ صـ ٣٢١ نهاية المحتاج ج ٤ صـ ٨٥].

٥-[فقه العبادات مالكي ج ١ صـ ١٦١].شرح خليل للخرشي ج ٣صـ ٤٥٥، منح الجليل ج ٢صـ ٩٦)

٦-(المغني لابن قدامه ج ٣ صـ ١٢١ والقول الراجح مع الدليل ج ٢ صـ ٨٥].

دی . نو تقریباً د څلورو واړو فقهو مطابق د پښو په مینځ کي د فاصلې مقدار کم از کم څلور ګوتې، او زیات نه زیات یوه ولیشت شوه، د لا مذهبو فاصله بالکل دومره وي لکه د ګنج دروازه او په دې کې دا لاندې نقصانات دي.

۱) د پښو د دومره آزادولو سره د اوګو په مینځ کي فاصله زیاتیږي .

۲) غیر مقلدین په قیام کي پښې ازادوي او په سجده او تشهد کې یې راټولوي، چې دا د مونځ خشوع ته نقصان رسوي.

۳) په صفونو کي د دومره پراخه دریدلو سره د لسو کسانو ځای په پنځو کسانو ډکیږي .

۴) دومره ازادیدل او د ځنګ ملګري سره د پښو لګول د خشوع د ختمیدلو سبب دی.

۵) دومره پراخه دریدل د کبر او د بي ادبۍ علامه ده لا مذهبان د یو بادشاه او د افسر په مخکي داسي دریدل بي ادبي ګڼي ، او د رب العالمین په مخکي دا بي ادبي کوي .

٦) په دومره پراخه دریدلو باندي خپله د لامذهبانو بعضي مشرانو هم رد کړي دي، مولوي عبد الله روپړي لیکي چې: پښې ډیري پراخه نه دي او دریږئ چې اوږئ یې نه لریږي دوي غلطي کوي ځکه چې په دې حدیث کې لکه څرنګه چې د قدم دلګولو ذکر دی نو همدارنګه پکې د اوږو دلګولو ذکر هم دی. [وګوره فتاوي علماء حدیث .(۱)

۱- ج ۱ ص ۲۱ و ج ٤ ص ٢٦٥]

٧) محمد انور شاه رحمه الله فرمائي چې : د صحابه ؤ او د تابعينو او د جمهورو سلفو څخه هيڅ داسې روايت نشته چې په هغې کې راغلي وي . چې د جماعت په مانځه کي د پښو په مابين کي زياته فاصله راولئ . او په انفرادي مونځ کي کمه فاصله راولئ . د فاصلې په اعتبار د جماعت د مونځ او د انفرادي مونځ په مينځ کي فرق د لامذهبو ايجاد دی.(١)

د قيام په حالت کې د سجدې ځای ته کتل:

١- رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت انس رضى الله عنه ته و فرمايل چې:

اِجْعَلْ بَصَرَكَ حَيْثُ تَسْجُدُ (٢)

خپل نظر د سجدې په ځای ساته.

٢- **وَيَشْخَصُ بِبَصَرِهِ اِلٰى مَوْضِعِ سُجُوْدِهٖ (٣)**

حضرت ابن عباس رضى الله عنهما فرمايلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې کله لمونځ کولو نو سترگې مبارکې به يې د سجدې په ځای خښې کړې وې.

تکبير تحريمه ويل:

١- الله تعالى فرمايلي دي چې: وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى

او د خپل رب نوم يې واخيستو پس بيا يې لمونځ وکړو.

٢- رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې:

مِفْتَاحُ الصَّلٰوةِ الطُّهُوْرُ وَتَحْرِيْمُهَا التَّكْبِيْرُ (١)

١- فيض الباري ج ٢ صـ ٢٣٧

٢-(السنن الكبرى للبيهقى ج ٢ صـ ٢٨٤، باب لا يجاوز بصره موضع السجود)

٣-(الترغيب والترهيب، ج ٢صـ ٤٢١، فصل فى الترهيب من الالتفات فى الصلوة)

دلمونځ کونجي اودس دی او دلمونځ تحريم الله اکبر ويل دي.

د امام لپاره په زوره (جهر) تکبير ويل:

۱ - عَنْ سَعِيْدِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: اِشْتَكَى أَبُوْهُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَوْغَابَ فَصَلَّى أَبُوْسَعِيْدِنِ الْخُدْرِيِّ فَجَهَرَ بِالتَّكْبِيْرِ حِيْنَ اِفْتَتَحَ وَحِيْنَ رَكَعَ(۲)

حضرت سعيد بن الحارث رضی الله عنه فرمايلي دي چې: يو ځلې ابو هريرة رضی الله عنه مريض شوی وو نو ابو سيعد خدري رضی الله عنه امامتي وکړه، نو تکبير يې په واچت (لوړ) اواز وويلو چې کله يې لمونځ شروع کړو او چې کله يې رکوع وکړه.

دمقتدي لپاره په پټه (خفيه) تکبير ويل:

حضرت عايشه رضی الله عنها د رسول الله صلی الله عليه وسلم د وفات دواقعې په بيان کې فرمايلي دي چې:

وَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَخُطُّ بِرِجْلَيْهِ الْأَرْضَ فَلَمَّا رَآهُ أَبُوبَكْرٍ ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ فَأَشَارَ إِلَيْهِ أَنْ صَلِّ فَتَأَخَّرَ أَبُوبَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَعَدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنْبِهِ وَأَبُوبَكْرٍ يُسْمِعُ النَّاسَ التَّكْبِيرَ(۳)

رسول الله صلی الله عليه وسلم په دوه کسانو لاسونه اچولي وو او بهر را ووتلو، لکه زه چې اوس هم ورته گورم چې رسول الله صلی الله عليه وسلم پښې [مبارکې] په زمکه را ښکلې، کله چې ابو بکر صديق رضی الله عنه ته د رسول الله صلی الله عليه وسلم احساس وشو، نو وروسته کيدل يې شروع کړل، رسول الله صلی الله

۱-(سنن ابی داود، ج ۱ صـ ۹۸، باب فی تحريم الصلوة)

۲-(السنن الکبری للبيهقی، ج۲ صـ ۱۸، باب جهر الامام بالتکبير)

۳- (صحيح البخاري، ج ۱ صـ ۹۸، باب من أسمع الناس تکبير الامام)

علیه وسلم د ابوبکر صدیق رضی الله عنه څنګ ته کیناستلو او خلکو ته به یې (د رسول الله صلی الله علیه وسلم) تکبیر ور اورولو.

فائده: ددې څخه معلومیږي چې په بل وخت کې مقتدي په اوچت اواز سره تکبیر نه دی ویلی، بلکې د عذر په وخت کې ابوبکر صدیق رضی الله عنه په اوچت اواز سره خلکو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکبیر ور اورولو.

د اول تکبیر سره تر غوږونو پورې د لاسونو اوچتول:

(۱) عَنِ الْبَرَآءِ بْنِ عَازِبٍ رضی الله عنه, قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتّٰى سَاوٰى بِهِمَا أُذُنَيْهِ ثُمَّ لَمْ يَعُدْ.(۱)

حضرت براء بن عازب رضی الله عنه فرمائی چی ما ولیدلو رسول الله ﷺ چی صرف د تکبیر تحریمه سره ئی لاسونه تر غوږونو پوری اوچت کړل.

(۲) عَنِ الْبَرَآءِ بْنِ عَازِبٍ رضی الله عنه قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ لِافْتِتَاحِ الصَّلَاةِ, رَفَعَ يَدَيْهِ, حَتّٰى يَكُونَ إِبْهَامَاهُ قَرِيبًا مِنْ شَحْمَتَيْ أُذُنَيْهِ».(۲)

یعنی رسول الله ﷺ به د اول تکبیر سره لاسونه د غوږونو ترنرمیو پوری اوچتول.

(۳) وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رضی الله عنه: أَنَّهُ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتّٰى كَانَتَا بِحِيَالِ مَنْكِبَيْهِ وحاذى بإبهاميه أُذُنَيْهِ ثُمَّ كَبَّرَ.(۳)

حضرت وائل رضی الله عنه فرمائی چی ما رسول الله ﷺ ولیدلو چی د تکبیر تحریمه په وخت کی یې لاسونه د اوږو او غټې ګوتې د غوږونو پورې پورته کړې.

۱-(دارقطنی: ج ۱/ص ۲۹٤ وطحاوی: ج ۱/ص ۱۳۵)

۲-(طحاوی: ج ۱/ص ۱۳۲ وص ۱۱۰ دارقطنی: ج ۱/ص ۳۰۰ وابوداود: ج ۱/ص ۱۰۹ باب من لم یذکر الرفع)

۳-(مشکوة باب صفة الصلوة الفصل الثانی: ج ۱/ص ۷٦/ ابوداود/ رقم / ۷۲٤).

(٤) عن عبد الجبار بن وائل عن أبيه رضي الله عنهما أنه، «رأى النبي صلى الله عليه وسلم إذا افتتح الصلاة رفع يديه حتى تكاد إبهاماه تحاذي شحمة أذنيه (١)

یعنې رسول الله ﷺ د اول تکبیر سره لاسونه د غوږونو تر نرمیو پورې پورته کړل.

(٥) عن وائل بن حجر رضي الله عنه قال: ... فقال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يا وائل بن حجر! إذا صليت فاجعل يديك حذاء أذنيك، والمرأة تجعل يديها حذاء ثدييها.(٢)

رسول الله ﷺ وفرمایل چې سړی به د غوږونو پورې او ښځه به د تیونو پورې لاسونه پورته کوي.

(٦) عن وائل بن حجر رضي الله عنه: أنه "رأى النبي صلى الله عليه وسلم رفع يديه حين دخل في الصلاة كبر - وصف همام رضي الله عنه حيال أذنيه.(٣)

حضرت وایل رضي الله عنه فرمائي چې ما رسول الله ﷺ ولیدلو چې د اول تکبیر سره ئې لاسونه اوچت کړل او الله اکبر ئې وویلو. د حدیث راوي همام بیان دی چې رسول الله ﷺ تر غوږونو پورې لاسونه اوچت کړل.

(٧) عن عامر بن عبد الله بن الزبير رضي الله عنهم، عن أبيه رضي الله عنه، قال: «رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم افتتح الصلاة، فرفع يديه حتى جاوز بهما أذنيه.(٤)

١-(نسائي: ج ١/ص١٤١/ رقم ٨٧٩).

٢- (معجم طبراني: ج ١/ص١٨)

٣-(مسلم: ج ١/ص١٧٣)

٤-(مسند احمد / رقم ١٥٦٦٧).

د حضرت عبد الله بن زبير رضی الله تعالى عنهما څخه روايت دی چې ده رسول الله صلى الله عليه وسلم وليدلو چې: د لمانځه د شروع کولو په وخت کې يې لاسونه له غوږونو څخه واړول.

(٨) عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ رضي الله عنه: «أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا أُذُنَيْهِ، وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا فُرُوعَ أُذُنَيْهِ. (١)

مالک بن حويرث رضي الله عنه فرمائي چې رسول الله ﷺ به د الله اکبر په وخت کی لاسونه د غوږونو سره برابرول او په يو روايت کی راځی چی تر او چتې حصې د غوږونو پورې به يې او چتول.

(٩) عَنْ قَتَادَةَ رحمه الله، بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَنَّهُ رَأَى نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا فُرُوعَ أُذُنَيْهِ. (٢)

يعنی رسول الله ﷺ لاسونه د غوږونو تر پاسنی حصی پورې او چت کړل.

(١٠) حضرت انس رضي الله عنه فرمائي چی رسول الله ﷺ به د غوږونو پورې لاسونه پورته کول. (٣)

(١١) امام بخاری / په جزء رفع اليدين کی روايت راوړی دی فرمائي چې:
عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ رحمه الله قَالَ: «كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّوْا كَأَنَّ أَيْدِيَهُمْ حِيَالَ آذَانِهِمْ. (٤)

١-(بخاری /ج ١/ص١٠٢، ومسلم:ج ١/ص١٦٧)
٢-(مسلم:ج ١/ص١٦٨)
٣-(بهيقی:ج٢ص/٩٩ ودارقطنی ج ١/ص٣٤٥)
٤ (ص:٣٢)

حمید بن هلال فرمائی رحمه الله چې د رسول الله ﷺ صحابه وو رضی الله تعالی عنهم به په مانځه کې لاسونه تر غوږونو پورې او چتول.

(١٢) عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ حَكِيمٍ رحمة الله عليه، قَالَ: «رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما يَرْفَعُ يَدَيْهِ حِذَاءَ أُذُنَيْهِ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرَةِ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ، وَلَمْ يَرْفَعْهُمَا فِيمَا سِوَى ذَلِكَ.(١)

یعنی عبد الله بن عمر رضی الله تعالی عنهما به صرف د اول تکبیر سره لاسونه د غوږونو پورې او چتول.

(١٣) أَنَّ وَائِلَ بْنَ حُجْرٍ رضي الله عنه أَخْبَرَهُ قَالَ: قُلْتُ: لَأَنْظُرَنَّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ يُصَلِّي قَالَ: فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ "قَامَ وَكَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى حَاذَتَا بِأُذُنَيْهِ.

وایل بن حجر رضی الله تعالی عنه فرمايي چې: ما وويل چې زه به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ګورم چې دی څرنګه لمونځ کوي؟ نو ما ورته وکتل چې ودریدلو او الله اکبر یې وویل او لاسونه یې تر غوږونو پورې او چت کړل. (٢)

(١٤) وَذَكَرَ الطِّيبِيُّ رحمة الله عليه أَنَّ الشَّافِعِيَّ رحمة الله عليه حِينَ دَخَلَ مِصْرَ سُئِلَ عَنْ كَيْفِيَّةِ رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ التَّكْبِيرِ؟ قَالَ: يَرْفَعُ الْمُصَلِّي يَدَيْهِ بِحَيْثُ يَكُونُ كَفَّاهُ حِذَاءَ مَنْكِبَيْهِ، وَإِبْهَامُهُ حِذَاءَ شَحْمَتَيْ أُذُنَيْهِ، وَأَطْرَافُ أَصَابِعِهِ حِذَاءَ فَرْعِ أُذُنَيْهِ، لِأَنَّهُ جَاءَ فِي رِوَايَةٍ: يَرْفَعُ الْيَدَيْنِ إِلَى الْمَنْكِبَيْنِ، وَفِي رِوَايَةٍ إِلَى الْأُذُنَيْنِ، وَفِي رِوَايَةٍ إِلَى فُرُوعِ الْأُذُنَيْنِ، فَعَمِلَ الشَّافِعِيُّ رحمة الله عليه بِمَا ذَكَرْنَا فِي رَفْعِ الْيَدَيْنِ جَمْعًا بَيْنَ الرِّوَايَاتِ الثَّلَاثِ.(٣)

١-(موطاامام محمد:ص٩)

٢-[السنن الكبرى للبيهقی/ كتاب الصلاة/ باب وضع اليد اليمنى على اليسرى فى الصلاة و صحيح ابن حبان حديث: ١٨٦٠].

٣- (مرقات المفاتيح:ج٢/ص٢٥٤)

علامه طيبي رحمه الله فرمائي چې کله چې امام شافعي رحمه الله مصر ته راغلو، نو دده څخه پوښتنه وشوه چې د تکبير په وخت کې به لاسونه ترکوم ځاى پورې اوچتيږي؟

هغه رحمه الله ورته جواب ورکړو چې: ورغوي به تر اوږو او غټې ګوتې به ترنرميو د غوږونو او د ګوتو سرونه به ترپاسني حصې د غوږونو پورې پورته کوئ! ځکه چې په بعضې احاديثو کې د لاسونو اوچتول تر اوږو پورې راغلي دي او په بعضو کې تر نرميو د غوږونو پورې راغلي دي او په بعضو کې تر پاسنيو حصو د غوږونو پورې راغلي دي. نو امام شافعي رحمه الله په دريو واړو روايتونو عمل وکړو، چې ورغوي تر اوږو پورې، غټې ګوتې تر نرميو د غوږونو پورې او د ګوتو سرونه ترپاسني حصې د غوږونو پورې اوچتې شي، نو په درې واړو احاديثو عمل راځي.

(١٥) امام نووي الشافعي رحمه الله فرمايي چې:

وَأَمَّا صِفَةُ الرَّفْعِ فَالْمَشْهُورُ مِنْ مَذْهَبِنَا وَمَذْهَبِ الْجَمَاهِيرِ أَنَّهُ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ بِحَيْثُ تُحَاذِي أَطْرَافُ أَصَابِعِهِ فُرُوعَ أُذُنَيْهِ أَيْ أَعْلَى أُذُنَيْهِ وَإِبْهَامَاهُ شَحْمَتَيْ أُذُنَيْهِ وَرَاحَتَاهُ مَنْكِبَيْهِ فَهَذَا مَعْنَى قَوْلِهِمْ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ وَبِهَذَا جَمَعَ الشَّافِعِيُّ رحمه الله تعالى بَيْنَ رِوَايَاتِ الْأَحَادِيثِ فَاسْتَحْسَنَ النَّاسُ ذَلِكَ مِنْهُ.([1])

يعنې زمونږ او د جمهورو طريقه د لاسونو د اوچتولو داده، چې تر اوګو پورې يې پداسې طريقه اوچت کړئ چې د ګوتو سرونه د غوږونو د پاسني حصې سره برابر شي او غټې ګوتې د غوږونو له نرميو سره برابرې شي او ورغوي دا وګو سره

١- (المجموع: ج٣/ص٣٠٧، نووي شرح مسلم: ج ١/ص١٦٨)

برابرشي او همدغه مطلب د هغو خلکو دی چې هغوي وايي چې لاسونه ب
او پوسره برابروئ او په دې طريقه امام شافعي رحمه الله د احاديثو په مابين ک
تطبيق راوستلو او ټولو خلکو خوښ کړ.

د لاسونو د اوچتولو په وخت کې د لاسونو د ورغوو قبلې ته مخامخ کول:

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا اسْتَفْتَحَ أَحَدُكُمُ (الصَّلوٰ فَلْيَرْفَعْ يَدَيْهِ وَلْيَسْتَقْبِلْ بِبَاطِنِهِمَا الْقِبْلَةَ فَإِنَّ اللهَ أَمَامَهُ(۱)

عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما څخه روايت دی چې: رسول الله صلى الله عليه وس
فرمايلي دي چې کله په تاسو کې لمونځ شروع کوي، نو دواړه لاسونه دې پورته کوي ا
ورغوي دې قبلې ته مخامخ کوي، ځکه چې الله تعالی د هغه مخې ته دی.

ښی لاس دچپ (ګس) لاس د ورغوي په شا، په مړوند او په ليچې کېښودل:

اَنَّ وَائِلَ بْنَ حُجْرٍ الْحَضْرَمِيَّ رضي الله عنه أَخْبَرَهُ، قَالَ: قُلْتُ: لَأَنْظُرَنَّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْ وَسَلَّمَ كَيْفَ يُصَلِّي، فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ حِينَ قَامَ، فَكَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى حَاذَتَا أُذُنَيْهِ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْ عَلَى ظَهْرِ كَفِّهِ الْيُسْرَى، وَالرُّسْغِ، وَالسَّاعِدِ(۲)

وايل بن حجر رضي الله عنه فرمايي چې: ما قصد وکړ چې زه به ګورم چې رسول ال
ﷺ څرنګه مونځ کوي؟ نو ما چې د رسول الله ﷺ طرفته وکتل کله چې ودريد
نو الله اکبر يې وويلو او لاسونه يې تر غوږونو پورې اوچت کړل بيا يې خپل ښ
لاس د چپ لاس د ورغوي په شا او په مړوند او په مټ باندې کېښودلو.

همدا سې الفاظ په صحيح ابن خزيمه کې هم دي [**باب وضع بطن الكف اليمن على الكف اليسرى والرسغ والساعد جميعاً حديث نمبر ۴۶۴**].

۱-(المعجم الأوسط للطبراني، ج٦صـ ٩، باب رفع اليدين فى الصلوة).
۲- [صحيح ابن حبان حديث نمبر ۱۸۶۰].

په دې حدیث د عمل طریقه داده چې د ښي لاس ورغوی دې د چپ (ګس) لاس د ورغوي په شا کېښودلی شي او دوه ګوتې دې د مړوند څخه تاو شي او درې ګوتې دې سیده په لیچي کېښودلی شي.

د نارینه وو لپاره دنوم څخه لاندې لاسونه کېښودل:

(١) ذَكَرَ الْأَثْرَمُ رحمه الله علیه قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَاصِمٍ الْجَحْدَرِيِّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ صُهْبَانَ سَمِعَ عَلِيًّا رضي الله عنه يَقُولُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ قَالَ وَضْعُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى تَحْتَ السُّرَّةِ. (١)

حضرت عقبه بن صهبان رحمه الله فرمائي چې ما د حضرت علي رضی الله عنه څخه اورېدلي دي د (فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ) په تشریح کې، چې ښي لاس په چپ لاس د نوم څخه لاندې کیږدئ.

(٢) عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رضي الله عنه قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ تَحْتَ السُّرَّةِ(٢)

وائل بن حجر رضی الله عنه فرمائي چې ما نبی علیه السلام ولیدلو چې خپل ښي لاس یې په چپ لاس باندې د نوم څخه لاندې کېښودلو.

(٣) وَبِهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ زَيْدٍ السُّوَائِيِّ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ: «مِنْ سُنَّةِ الصَّلَاةِ وَضْعُ الْأَيْدِي عَلَى الْأَيْدِي تَحْتَ السُّرَرِ». (٣)

٢- (استاذالبخاری مصنف ابن ابي شیبه . ادارة القرآن دارالعلوم الاسلامیه کراچی حدیث نمبر٣٩٠٩، باب نمبر ١٦٧] (معارف السنن ،ج ٢ص ٤٣٧) (اعلاء السنن ،ج ٢ص ١٤٣)باب وضع الیدین . (اثارالسنن ،ج ١ص ٧٧) باب وضع الیدین تحت السرة) بذل المجهود ج٢ص ٢٣].

٣-(مصنف ابن ابي شیبه الشافعي استاذالبخاري ، ج ١ ص٣٩١) وضع الیمین علي الشمال رقم ١٣.

د حضرت علی ﷺ څخه روایت دی چې د لمانځه سنت دا دي چې لاس د نوم څخه لاندې کیږدئ.

(۴) وَبِهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «مِنَ السُّنَّةِ وَضْعُ الْكَفِّ عَلَى الْكَفِّ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ» (۱)

بې شکه چې یو ورغوي په بل ورغوی باندې د نوم څخه لاندې کېښودل د سنتو څخه دي.

(۵) وَعَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: ثَلَاثٌ مِنْ أَخْلَاقِ النُّبُوَّةِ: تَعْجِيلُ الْإِفْطَارِ وَتَأْخِيرُ السَّحُورِ وَوَضْعُ الْيَدِ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ. (۲)

دا حدیث په مسند زید باب تعجیل الافطار کې د سند سره ذکر شوی دی.

حضرت انس ﷺ فرمائي چې درې شیان د ټولو پیغمبرانو اخلاق دي، په روژه ماتې کې مخکې والې کول په پیشمني کې وروسته والې کول، او ښي لاس باندې په چپ لاس کېښودل د نوم څخه لاندې.

(۶) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: أَخْذُ الْأَكُفِّ عَلَى الْأَكُفِّ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ (۳)

حضرت ابوهریرة ﷺ فرمائي چې یو ورغوی په بل ورغوي کېښودل په لمانځه کې د نوم څخه لاندې دي.

۱-(ابوداودنسخه ابن اعرابي ص ۷۶، حدیث نمبر ۶۴۵]. (اعلاء السنن، ص ۱۶۶(معارف السنن، ج ۲ص ۴۴۱/بذل المجهود ج۲ ص۲۳).

۲-[بذل المجهود ج۲/ ص۲۴، باب وضع الیمنی علی الیسری في الصلوة]. (الجوهرالنقی علی السنن الکبری للبیهقی. ج ۲،ص ۳۱ _ ۳۲) ابن حزم، ج ۴ ص ۱۱۳)

۳- الجوهرالنقي، باب وضع الیدین علی الصدر) [والبیهقي حدیث نمبر: ۲۴۳۶، باب وضع الیدین علی الصدر في الصلوة من السنة].

(۷) وَبِهِ قَالَ حَدَّثنا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، قَالَ: ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَيَّارٍ أَبِي الْحَكَمِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: «مِنَ السُّنَّةِ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ يَدَهُ الْيُمْنٰى عَلَى الْيُسْرٰى تَحْتَ السُّرَّةِ فِي الصَّلَاةِ» وَبِهِ قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَإِسْحَاقُ رَحِمَهُمَا اللهُ، وَقَالَ إِسْحَاقُ رحمة الله عليه: تَحْتَ السُّرَّةِ أَقْوٰى فِي الْحَدِيثِ، وَأَقْرَبُ إِلَى التَّوَاضُعِ... الخ(۱)

ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چې: سنت طريقه داده چې لاسونه يو دبل د پاسه د نوم ښخه لاندې كيدى، او همدا دسفيان ثوري او ادسحاق مذهب هم دى، او اسحاق فرمايي چې: د نوم ښخه د لاندې كيښودلو احاديث قوي دي او دا طريقه عاجزى ته ډېره نژدې ده.

(۸) وبِهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ أَبِي يُوسُفَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ رَحِمَهُمُ اللهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَمِدُ بِيَدِهِ الْيُمْنٰى عَلٰى يَدِهِ الْيُسْرٰى فِي الصَّلَاةِ، يَتَوَاضَعُ بِذٰلِكَ لِلّٰهِ تَعَالٰى»(۲)

يعنې رسول الله صلى الله عليه وسلم به د تواضع لپاره ښى لاس په چپ لاس باندې كيښودلو. او پدې كې شک نشته چې تواضع په تحت السرة كې ده لكه څرنګه چې د ابراهيم نخعي رحمه الله همدا مذهب وو لكه راتلونكى روايت وګوره.

(۹) وبِهِ قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ رَبِيعٍ، عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ رَحِمَهُمُ اللهُ قَالَ: «يَضَعُ يَمِينَهُ عَلٰى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ»(۳)

۱-[الأوسط لابن المنذر تحت حديث رقم ۱۲٤۳].

۲-[كتاب الآثار لأبي يوسف رحمه الله رواية نمبر: ۳۳۲].

۳- [ابن ابى شيبه: باب وضع اليمين علي الشمال].

ابراهيم نخعي رحمه الله فرمائي چې ږدئ، به ښى لاس په چپ لاس باندې د نوم ښخه لاندې، ددې راوي ربيع صدوق دى. [الذهبي، ج١ص ٣٤٧ رقم٢٠٩٦] والجرح والتعديل لابن أبي حاتم ج٣ / ص ٤٦٤] و سير اعلام النبلاء ج١٣/ ص٣٢٨].

(١٠) وَبِهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا الرَّبِيعُ بْنُ صُبَيْحٍ، عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ أَنَّهُ كَانَ يَضَعُ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى يَدِهِ الْيُسْرَى تَحْتَ السُّرَّةِ، قَالَ مُحَمَّدٌ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ: وَبِهِ نَأْخُذُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

يعنې امام نخعي رحمه الله به ښى لاس په چپ لاس د نوم ښخه لاندې كيښودلو او امام محمد فرمايي چې په همدې مونږ عمل كوو او همدا قول د امام صاحب دى.

(١١) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَخْبَرَنَا حَجَّاجُ بْنُ حَسَّانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مِجْلَزٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ أَوْ سَأَلْتُهُ قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ يَصْنَعُ؟ قَالَ: «يَضَعُ بَاطِنَ كَفِّ يَمِينِهِ عَلَى ظَاهِرِ كَفِّ شِمَالِهِ وَيَجْعَلُهَا أَسْفَلَ مِنَ السُّرَّةِ». (٢)

يعنې ږدې به باطن د ښي لاس په ظاهر د چپ لاس، او دواړه لاسونه به د نوم ښخه لاندې كړي، په ټولو صحابه وو او تابعينو كې ديو ښخه هم نده ثابته چې په سينه باندې يې لاسونه ايښي وي، او تر قيامته به يې څوك ثابت نكړي بلكې په فتاوى علماء حديث، ج ٣ ص ٩٣/ كې په دې خبره اعتراف شوى دى چې صحابه وو رضي الله عنهم او تابعينو داسې عمل ندى كړى.

١-[كتاب الآثار ص ٢٤ حديث نمبر: ١٢١].

٢-(ابن ابي شيبه ،ج ١ص ٣٩٠/٣٩١ وضع اليمين على الشمال).

د نارينه وو لپاره په سينه باندې لاسونه کېښودل دمسلمانانو په مذهبونو کې نشته:

په لمانځه کې په سينه باندې لاسونه ايښودل په ايمه يې اربعه وو کې د هيچا مسلک هم ندی. (١) وعبارته هكذا قال الترمذي لم يأخذ أحد من الأربعة بالوضع على الصدر... الخ أو صاحب د بذل الجهود فرمايي چې:

فانحصر مذاهب المسلمين في ثلاثة أحدها الوضع تحت السرة، وثانيها فوق السرة تحت الصدر وثالثها الارسال، بل انحصر الوضع في هيئتين، تحت الصدر وتحت السرة ولم يوجد على ماقال الشوكاني مذهب من مذاهب المسلمين أن يكون الوضع على الصدر فقول الوضع على الصدر قول خارج من مذاهب المسلمين وخارق لاجماعهم المركب. (٢)

باب وضع اليمين على اليسرى في الصلوة. يعنې د مسلمانانو پدې مسئله کې درې مذهبه دي اول د نوم څخه لاندې کېښودل. دوهم د سينې څخه لاندې کيښودل، او دريم زړوند نيول، بلکې څوک چې د لاسونو په کيښودلو قايل دي د هغوی څخه صرف دوه قوله رانقل شوي دي، يو دا چې د نوم څخه به يې لاندې ږدي، او دوهم دا چې د سينې څخه به يې لاندې ږدي او په سينه باندې د لاسونو کيښودل د هيڅ مسلمان مذهب هم ندی نو په سينه باندې د لاسونو کيښودل د ټولو مسلمانانو د مذهبونو څخه ځان ايستل دي او د مسلمانانو د مرکبې اجماع څخه مخالفت دی.

قلت ان رواية على الصدر عن الشافعي رواية النادرة كما سيأتي في عبارة السنن].

١[معارف السنن باب ماجاء في وضع اليمين في الصلوة ج ٢/ ص ٤٣٦.

٢-(بذل المجهود ج٢/ ص٢٥)

امام نووي فرمايي چې د امام شافعي رحمه الله مذهب دادی چې لاسونه
د سينې ځخه لاندې ږدئ، او د امام ابو حنيفه رحمه الله په مذهب به لاسونه د نوم ځخه
لاندې ږدئ، او د امام احمد رحمة الله علیه ځخه درې روايته دي، يو د امام ابو حنيفه رحمة الله علیه
په شان، يو د امام شافعي رحمه الله په شان، او دريم داچې اختيار دی، خو مختار
روايت يې دادی چې: د نوم ځخه به يې لاندې کيږدئ. او د امام مالک رحمة الله علیه په نيز
ارسال دی.(۱)

امام ترمذی رحمه الله چې د دې اختلافاتو ذکر کوي نو هغوئ هم په سينه
باندې لاسونه کيښودل هيڅ امام ته ندی منسوب کړی هغه فرمايي چې:

(وَالعَمَلُ عَلٰى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ العِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ رَحِمَهُمُ اللّٰهُ، يَرَوْنَ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ يَمِينَهُ عَلٰى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ
وَرَأَى بَعْضُهُمْ أَنْ يَضَعَهُمَا فَوْقَ السُّرَّةِ. وَرَأَى بَعْضُهُمْ: أَنْ يَضَعَهُمَا تَحْتَ السُّرَّةِ، وَكُلُّ ذٰلِكَ
وَاسِعٌ عِنْدَهُمْ.(۲)

د زنانه وو لپاره په سينه باندې دلاسونو کېښودل:

مولانا عبد الحی لکهنوی فرمائي:

امافي حق النساءفاتفقواعلي ان السنة لهن وضع اليدين علي الصدر لانهاما استرها.(۳)

د علماؤ په دې اتفاق دی چې د ښځو په باره کې سنت طريقه په سينه باندې
دلاسونو کيښودل دي په يو مقطوع حديث کې راځي چې:

۱-(نووی الشافعی شرح مسلم ،ج ۱ص ۱۷۳) باب وضع يده اليمني علي اليسري ...الخ)
۲-(ترمذی ج۱ ص ۵۹ باب ماجاء في وضع اليمين علي الشمال)
۳-(السعايه ،جد ۳ص ۱۵۶)

(عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: تَجْتَمِعُ الْمَرْأَةُ إِذَا رَكَعَتْ تَرْفَعُ يَدَيْهَا إِلَى بَطْنِهَا، وَتَجْتَمِعُ مَا اسْتَطَاعَتْ). (۱)

ښځه دې په قيام کې تر خپل طاقت پورې لاسونه راټول نيسي او چې لاسونه پورې راټول و نيسي نو په سينه راځي.

ثناء(سبحانک اللهم) ويل:

(۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلٰوةَ قَالَ: سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالٰى جَدُّكَ وَلَآ إِلٰـهَ غَيْرُكَ. (۲)

حضرت ابو سعيد رضی الله عنه فرمائی چې رسول الله ﷺ به چې کله مونځ شروع کړو نو سبحانک أللهم به ئې (تر اخره) لوستله.

(۲) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ: «سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَآ إِلٰـهَ غَيْرُكَ» (۳)

حضرت ابو سعيد رضی الله عنه فرمائی چې رسول الله ﷺ به چې کله مونځ شروع کړو نو سبحانک اللهم الخ به ئې لوستله.

(۳) عَنْ عَائِشَةَ رضی الله عنها قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلٰوةَ قَالَ: سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ. (٤)

۱-(مصنف عبدالرزاق، ج ۳ صـ ٤٩، باب تكبير المرءة بيديها وقيام المرءة وركوعها وسجودها.

۲-(نسائي: ج ۱/ص ۱٤۳)

۳-(نسائي: ج ۱/ص ۱٤۳)

٤-(مستدرك حاكم: ج ۱/ص ۲۳۵، ابوداود: ج ۲/ص ۱۲۰)

حضرت عایشه رضي الله عنها فرمائی چی رسول الله ﷺ به چی کله مونځ شروع کولو نو سبحنک اللهم الخ به یې لوستله.

(٤) عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ إِذَا كَبَّرَ الصَّلٰوةَ، قَالَ: سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالٰى جَدُّكَ وَلَآ إِلٰهَ غَيْرُكَ (١)

حضرت عمر رضي الله عنه به چی الله اکبر وویلو، نو سبحنک اللهم الخ به یې لوستلو.

(٥) عَنْ عَبْدَةَ رحمة الله عليه، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ، كَانَ يَجْهَرُ بِهٰؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ يَقُولُ: «سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، تَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالٰى جَدُّكَ، وَلَآ إِلٰهَ غَيْرُكَ.(٢)

حضرت عمر رضي الله عنه به په اوچت اواز سبحانک اللهم الخ لوستله.

(٦) عَنْ أَبِي وَائِلٍ رحمة الله عليه قَالَ: كَانَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلٰوةَ يَقُوْلُ: سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ الخ.(٣)

حضرت ابو وائل رضي الله عنه فرمائی چی حضرت عثمان رضي الله عنه به چی کله مونځ شروع کړو نو سبحانک اللهم به ئی لوستله.

ثناء (سبحانک اللهم په پټه(خفیه) لوستل:

عن ابراهيم قال خمس يخفيهن الامام سبحنك اللهم وبحمدك والتعوذ وبسم الله الرحمن الرحيم وامين وربنالك الحمد.(٤)

د حضرت ابراهیم نخعی رضي الله عنه څخه روایت دی چې امام به پنځه شیان پټ وائي:

(۱) سبحنك اللهم الخ. (۲) اعوذ بالله الخ. (۳) بسم الله الخ. (۴) امين). (۵) ربنالك الحمد.

١-(داقطنی: ج ١/ص٢٩٩)

٢-(مسلم: ج ١/ص١٧٢)

٣-(دارقطنی: ج ١/ص٣٠٢)

٤- رواه عبدالرزاق/ رقم:٢٥٩٧ واسناده صحيح اثارالسنن، ص:١٠٧ باب ترک الجهر بالتامين.

عن ابراهيم قال اربع يخافت بهن الامام سبحانك اللّٰه وبحمدك، والتعوذ من الشيطن، وبسم الله الرحمن الرحيم، وآمين.(۱)

ابراهيم نخعي رحمة الله عليه فرمايي چې امام به دا څلور شيان په پټه وايي: ۱- سبحانک اللهم ۲- اعوذ بالله ۳- او آمين.

اعوذبالله من الشيطن الرجيم لوستل:

۱- الله تعالى فرمايلي دي چې:

فاذاقرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطن الرجيم (الاية)

نو کله چې دې د قرآن د لوستلو اراده وکړه، نو د شيطان رټل شوي څخه الله تعالى ته پناه ونيسيه (اعوذبالله من الشيطن الرجيم) ووايه.

۲- عَنْ أَبِيْ سَعِيْدِنِ الْخُدْرِيْ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُوْلُ قَبْلَ الْقِرَائَةِ أَعُوْذُبِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ (۲)

د ابي سعيد خدري رضى الله عنه څخه روايت دى چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به د قراءة څخه مخکې اعوذ بالله من الشيطن الرجيم لوستله.

بسم الله الرحمن الرحيم لوستل:

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتِحُ صَلَاتَهُ بِبِسْمِ اللهَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ (۳)

عبدالله ابن عباس رضى الله عنهما فرمايلي دي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به دلمانځه په شروع کې بسم الله الرحمن الرحيم لوستله.

اعوذبالله او بسم الله پټ (خفيه) لوستل:

۱- [کتاب الآثار للامام محمد رقم ۸۳ کتاب الآثار لابی یوسف رقم ۱۰۶]

۲-(مصنف عبدالرزاق، ج۲ص۵۶، باب متى يستعيذ)

۳-(جامع الترمذى، ج۱ص۵۷، باب من رأى الجهر ببسم الله)

عن ابراهيم قال اربع يخافت بهن الامام سبحانك اللـه وبحمدك، والتعوذ من الشيطن، وبسم الله الرحمن الرحيم، وآمين.(١)

ابراهيم نخعي رحمة الله عليه فرمايي چې امام به دا څلور شيان په پټه وايي : ١- سبحانک الله اللهم ٢- اعوذ بالله ٣- او آمين.

اعوذبالله من الشيطن الرجيم لوستل :

١- الله تعالى فرمايلي دي چې:

فاذاقرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطن الرجيم (الاية)

نو کله چې دې د قرآن د لوستلو اراده وکړه، نو د شيطان رټل شوي څخه الله تعالى ته پناه ونيسيه (اعوذبالله من الشيطن الرجيم) ووايه.

٢-عَنْ أَبِيْ سَعِيْدِنِ الْخُدْرِيْ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُوْلُ قَبْلَ الْقِرَائَةِ أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ (٢)

د ابي سعيد خدري رضى الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به د قراءة څخه مخکې اعوذ بالله من الشيطن الرجيم لوستله.

بسم الله الرحمن الرحيم لوستل:

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَحُ صَلَاتَهُ بِبِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ (٣)

عبدالله ابن عباس رضى الله عنهما فرمايلي دي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به د لمانځه په شروع کې بسم الله الرحمن الرحيم لوستله.

اعوذبالله او بسم الله پټ (خفيه) لوستل:

١- [كتاب الآثار للامام محمد رقم ٨٣ كتاب الآثار لابى يوسف رقم ١٠٦]

٢-(مصنف عبدالرزاق، ج٢ص٥٦، باب متى يستعيذ)

٣-(جامع الترمذى، ج١ص٥٧، باب من رأى الجهر ببسم الله)

عَنْ أَنَسٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقْرَأُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ.(۱)

حضرت انس رضی الله عنه فرمايلي دي چې: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم، حضرت ابوبکرصديق، حضرت عمر او حضرت عثمان رضی الله عنهم پسې لمونځ کړی دی او په دوي کې ما دهيچا څخه نه دي اوريدلي چې بسم الله الرحمن الرحيم يې (په زوره) (جهر) لوستلی وي.

أن عمربن الخطاب قال: يخفی الامام أربعاً: التعوذ، وبسم الله الرحمن الرحيم، وآمين، وربنالك الحمد.(۲)

حضرت عمر رضی الله عنه فرمايي چې امام به دا مذکور څلور شيان په پټه وايي ۱- اعوذ بالله ۲- بسم الله ۳- آمين ۴- ربنا لک الحمد

عن ابراهيم قال: قال عمر: أَرْبَعٌ يُخْفِيهِنَّ عَنِ الْإِمَامِ: أَلتَّعَوُّذُ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ، وآمين، واللهم رَبَّنَالَكَ الْحَمْدُ.(۳)

حضرت عمر رضی الله عنه فرمايي چې امام به دا څلور شيان په پټه ووايي ۱- اعوذ بالله من الشيطن الرجيم ۲- بسم الله الرحمن الرحيم ۳- آمين ۴- او ربنا لک الحمد.

د امام او منفرد (يواځې لمونځ کونکي) لپاره د الحمدلله او ورپسې سورة لوستل

په صحيحينو کې مرفوع روايت دی چې:

أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ لَاصَلٰوةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَءْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَصَاعِداً، قَالَ سُفْيَانُ لِمَنْ يُصَلِّيْ وَحْدَهُ(۱)

۱-(۵۰/۳۹۹)

۲- [محلی ابن حزم ج۳/ ص۱۴۸ طبع دار الاحياء التراث العربي بيروت سنة ۱۴۲۲ھ].

۳-[رواه ابن جرير] [کنز العمال ج۴/ ص۲۴۹ کتاب الصلوة].

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي چې: دهغه چا لمونځ نه کيږي چې د الحمدلله سره سورة ونه لولي، سفيان ابن عيينه رحمه الله فرمايلي دي چې دا د (منفرد) يوائې لمونځ کونکي لپاره دی.

د قرائت په وخت کې د مقتديانو چپ اوسيدل:

(۱) الله ﷻ فرمائي: وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا لَه وَاَنْصِتُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ (۲)

اوکله چې ولوستلې شي قران، نو غوږ کيږدئ تاسې هغه ته او چُپ اوسئ له پاره ددې چې رحم درباندې وشي.

د جمهور سلفو او خلفو اتفاقي فيصله ده چې په دې ايت کريمه کې د قراءة خلف الامام مسئله پوره واضحه شوې ده، او په دې باره کې يې صاف او ناطق حکم صادر کړې دی، يعنې د امام او مقتدي کارونه او وظيفې يې جدا جدا معينې کړي دي.

دامام وظيفه: (قراءت کول دي) او دمقتدي وظيفه: (چپ درېدل او توجه کول دي.

امام بخاري رحمه الله د لا تحرک به لسانک معنی داسې رانقلوي چې: فاستمع له وانصت ج ۱ صـ ۳ـ نو شونډې خوزول د استماع او د انصات سره منافي دي، همدارنګه امام بيهقي فرمايي چې لافرق بين السکوت والانصات

۱- [بخاری ج ۱ص ۱۰٤/ مسلم ج ۱ص ۱٦۹، ابوداود، ج۱ صـ ۱۱۹].

۲-[پ ۹ سورة اعراف].

(١)حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چې عبد الله بن عباس رضی الله عنه د قران كر
بهترين مفسر او شارح دی.

دو مره لوی مفسر ددې ايت كريمه په باره كې داسې فرمائي چې:

(٢) ان رسول الله ﷺ قرء فی الصلوة فقرأ اصحابه ورائه فخلطوا علي
فنزل: وَ اِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا لَه وَ اَنْصِتُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ)فهذه مكتو
ثم قال ابن عباس رضی الله عنهما: وان كنا لانستمع لمن يقرأ انا اذا لاجفى من الحمير

رسول الله صلى الله عليه وسلم په لمانځه كې قراءت كو ... حابه وو
وروستې قراءت كولو، نو په رسول الله صلى الله عليه وسلم قراءت گډوډ شو نو الله
تعالى دا ايت نازل كړو چې (وَ اِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا ... وَ اَنْصِتُوْا لَعَلَّكُ
تُرْحَمُوْنَ)بيا عبد الله بن عباس رضى الله عنه وفرمايل چې كه مونږ قرآن ته غو
كېنږدو نو مونږ به د خره څخه هم ډير ظالمان يو اسناده حسن(٢)

(٣) صلى ابن مسعود رضی الله عنه فسمع ناسا يقرءون مع الامام قال اما ان لكم ا
تفهموا اما آن لكم ان تعقلوا! (وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا لَه وَاَنْصِتُوْا لَعَلَّكُ
تُرْحَمُوْنَ)(٣)

حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه يوه ورځ لمونځ كولو او يو څو كسانو په اما
پسې قرائت لوستلو، كله چې عبد الله بن مسعود رضی الله عنه د دوی قرائ
واوريدو (نو د لمانځه څخه وروسته يې) ورته وفرمايل چې ايا په تاسو هغه وخ

١- (كتاب القراءت صـ ٨٤)

٢- (كتاب القراءت للبيهقى رقم ٢٢٣)

٣- [تفسير ابن جرير، ج ٩ ص ١٠٣].

نه دی راغلی چې د پوهې او د عقل څخه کار واخلئ! کله چې قران لوستلی شي نو تاسې هغه ته غوږ کیږدئ او چپ اوسئ!.

(٤) عن محمدبن كعب القرضي قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا قرء فى الصلوة أجابه من ورائه، اذا قال بسم الله الرحمن الرحيم قالوا مثل مايقول حتى تنقضى الفاتحة والسورة فلبث ماشاء الله ان يلبث ثم نزلت واذا قرء القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون فقرأ وانصتوا.([1])

صحابه وو به د نبي كريم صلى الله عليه وسلم پسې سورة فاتحه او ورپسې سورة لوستل بيا دا ايت نازل شو چې واذا قرء القرآن فاستمعوا له، نو بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم قراءت كولو او صحابه چپ وو.

(٥) عَنْ أَبِي مُوسَى الاشعري رضي الله عنه قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَنَا فَبَيَّنَ لَنَا سُنَّتَنَا، وَعَلَّمَنَا صَلَاتَنَا، فَقَالَ: "إِذَا صَلَّيْتُمْ فَأَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ، ثُمَّ لِيَؤُمَّكُمْ أَحَدُكُمْ فَإِذَا كَبَّرَ الْإِمَامُ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا قَرَأَ {غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ} [الفاتحة:٧] فَقُولُوا: آمِينَ.([2])

د حضرت ابی موسی اشعری رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ مونږ (صحابه كرامو) ته خطاب وفرمايلو، نو مونږته يې د سنتو تعليم راكړو، او د لمانځه داداء كولو طريقه يې راته وښوده، نو وی فرمايل چې اول (د لمانځه د شروع كولو څخه مخكې) صفونه برابر كړئ، بيا دې يو شخص امامتي دركړي، نو كله چې هغه امام تكبير ووائي نو تاسو تكبير ووائي، او كله چې امام قراءت

١-(اسناده صحيح على شرط مسلم، تفسير ابى بن حام الرازى ج ٤ص صـ ٢٥٩، رقم ٩٤٩٣)
٢-(صحيح مسلم ص ١٧٤ ج ١)

کولو، نو تاسو چپ اوسئ، او چې کله امام غير المغضوب عليهم ولا الضالين ووائي نو تاسو امين ووائې.

(۶) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ رضي الله عنه: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ(۱)

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې امام د دې لپاره جوړ شوی دی چې د ده پسې اقتداء وکړې شي، پس کله چې هغه (امام) الله اکبر ووائي نو تاسو الله اکبر ووائي، او کله چې هغه قراءة کوي، نو تاسو چپ و دریږئ، او کله چې هغه سمع الله لمن حمده ووائي نو تاسو ربنا لک الحمد ووائي.

په دې حديث کې هم رسول الله ﷺ په واضحه طريقه بيان کړی دی، چې د امام وظيفه قراءة کول دي. او د مقتدی وظيفه چپ و دريدل دي.

(۷) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْصَرَفَ مِنْ صَلَاةٍ جَهَرَ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ فَقَالَ: «هَلْ قَرَأَ مَعِي أَحَدٌ مِنْكُمْ آنِفًا؟» قَالَ رَجُلٌ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «إِنِّي أَقُولُ مَا لِي أُنَازَعُ الْقُرْآنَ» قَالَ: فَانْتَهَى النَّاسُ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِيمَا جَهَرَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْقِرَاءَةِ مِنَ الصَّلَاةِ حِينَ سَمِعُوا ذَلِكَ من رسول الله ﷺ(۲)

۱- (نسائی شريف جلد ۱ ص ۱۰۷ _ ابن ماجه شريف ص ۶۱) (طحاوی شريف ص ۱۲۸ مشكوة شريف ص ۸۱) ابوداود، ج۱ ص: ۸۹، مسند احمد، ج۱٤ ص: ٤١٥، جزء القراءة، ص: ۵۶، كتاب القراءة، ص: ۹۱، مسلم، ج۱ ص: ۱۷٤)

۲-(ترمذی، ج ۱ ص ۶۵) باب ماجاء في ترک القراءة خلف الامام اذا جهر بالقراءة).

د حضرت ابو هريرة ﷺ څخه روايت دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ ديو جهری لمونځ څخه فارغ شونو پوښتنه يې وکړه چې ايا په تاسو کې چازما پسې قراءة کړی دی؟ (سره ددينه چې ټول صحابه موجود وو) په دوی کې صرف يو سړي وويل چې هويارسول الله ما ستاسو پسې قراءت کړی دی.

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې ما په زړه کې ويل چې ولې زما سره د قرآن په قرائت کې جګړه روانه ده؟ دا منازعت او کشمکش ولې کيږي؟ ددی ارشاد څخه وروسته صحابه کرام رضوان الله عليهم اجمعين منعه شول د قراءة څخه د رسول الله ﷺ سره په جهری لمونځونو کې، کله يې چې دا خبره د رسول الله ﷺ څخه واوريدله (انازع ای اداخل فی وأشارك وأغالب عليه) دبل چا په حق کې مخاصمه کول، دا د سهار د لمانځه واقعه وه. (۱)

چې تمام صحابه کرام په کې موجود وو، ليکن د نبی ﷺ پسې قرائت کونکې صرف يو سړی وو، چې هغه هم ددې قراءت په وجه د رسول الله ﷺ له طرفه تهديد شو.

(۸) عَنْ جَابِرِ بن عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ». (۲)

د حضرت جابر بن عبد الله ﷺ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې هغه څوک چې د امام په اقتداء کې لمونځ کوي نو دده لپاره د امام قرءة کافي دی.

۱-(سنن كبرى للبهيقى ج ۲ص ۱۵۷ سنن ابى داود، ج ۱ص ۱۳۰)

۲-(اللفظ لابن ماجه ص ۶۱) واخرجه محمد في الموطاص ۹۸ _ ۹۹)

يعني كوم سړى چې د امام پسې لمونځ كوي نو دده لپاره د مستقل قرائت ضرورت نشته، بلكې د امام قرائت د مقتدي قرائت دى، او د امام لوستل د مقتدي لوستل دي، په دې حديث شريف كې هم د سري او د جهري قيد نشته، لهذا احاديث كريمه د خپل عموم په بناء باندې هر لمانځه ته شامل دى.

(۹) په ابن ماجه (ص: ۸۸، طحاوى ج۱\ص: ۲۳۵ مشكل الاثار ج۱۲\ص: ۲۷، طبقات ابن سعد ج۳\ص: ۱۳۰ نصب الرايه ج۲\ص: ۵۱، درايه ص: ۱۰۰، فتح البارى ج۲ص: ۱۴۵) وغيره كتابونو كې د حضرت عبد الله بن عباس ﷺ يو اوږد حديث دى، د هغې خلاصه داده چې كله رسول الله ﷺ په مرض الوفات باندې مبتلى شو نو د امامتې فرايض يې حضرت ابوبكر صديق ﷺ ته حواله كړل ابوبكر صديق ﷺ امامتي كوله.

يو ورځ د رسول الله ﷺ په مرض كې يو څه تخفيف راغلو، نو رسول الله ﷺ په دوو كسانو باندې لاسونه اچولي وو، او ورو ورو مسجد ته راغى، د رسول الله ﷺ د راتلو څخه مخكې ابوبكر صديق ﷺ لمونځ شروع كړى وو كله يې چې د رسول الله ﷺ راتلل محسوس كړل، نو وروسته كيده، رسول الله ﷺ ورته اشاره وكړه چې پخپل ځاى ودريږه ابوبكر صديق ﷺ د جايئنماز څخه وروسته شو او رسول الله ﷺ په جايئنماز كيناستلو او امامتي يې شروع كړه او ابوبكر صديق ﷺ مكبر شو، د رسول الله ﷺ او ازبه يې په زوره ويلو او وروسته صفونو ته به يې رسولو، راروان الفاظ د توجه قابل دي.

وَأَخَذَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ مِنَ الْقِراءةِ مِنْ حيثُ كَانَ بَلَغَ أبوبكر ﷺ

رسول الله ﷺ قراءة د هغه ځایه شروع کړو تر کومه ځایه چې ابوبکر صدیق ﷺ لوستلې وو.(١)

په یو بل روایت کې الفاظ داسې دي چې:(فاستفتح النبي ﷺ من حیث انتهي ابوبکر ﷺ من القرءان) (٢)

پس رسول الله ﷺ قراءة د هغه ځایه شروع کړو، تر کومه ځایه چې ابوبکر صدیق ﷺ لوستلي وو.(٢)

په یو دریم روایت کې الفاظ داسې دي (فاستتم رسول الله ﷺ من حیث انتهي ابوبکر من القرءاة) رسول الله ﷺ د هغه ځای څخه قراءة پوره کړو، په کوم ځای چې ابوبکر صدیق ﷺ اودرولې وو(٢)

د دې حدیث څخه معلومیږي چې د رسول الله ﷺ څخه ټوله سورة فاتحه تیره شوې وه، او یا ترینه د سورة فاتحې اکثره حصه تیره شوی وه، ځکه چې رسول الله ﷺ سخت مریض و، په دوو کسانویې لاسونه اچولې وو، او په قلاره قلاره مسجد ته روان وو، او ابوبکر ﷺ د رسول الله ﷺ د راتللو څخه مخکې لمونځ شروع کړی وو، نو د دې حالاتو څخه صفا معلومیږي چې که سورة فاتحه مکمله نوي لوستل شوې نو اکثره حصه خو به یې د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له راتللو نه مخکې ضرور لوستل شوي وه، مګر د دې باوجود د رسول الله ﷺ د لمونځ اعاده ونه

١-(ابن ماجه شریف ص ٨٨، مسند احمد ج١|ص :٢٣٢)

٢- سنن الکبری ج٣| ص : ٨١، مسند احمد ج١| ص : ٢٣٢].

٣- (سنن کبری للبیهقی، ج ٣ص ٨١)

٤-(طحاوی شریف جلداول ص ١٩٨)

فرمايله، دې لمونځ ته يې بيكاره او باطل ونه ويلو، بلكې صحيح يې وګڼلو نو ك
چيرته دا امام پسې د فاتحې لوستل فرض وى، رسول الله ﷺ به دا المونځ صحيح نه
ګڼلو، بلكې باطل به يې ورته ويلې وو او د دې لمونځ اعاده به يې كړى وه.

دا حديث بالكل صحيح دى، دده ټول راويان ثقه ثبت او حجت دي.(١)

(١٠) سورة فاتحه د دي امت خصوصيت دي. (٢)

الله پاک فرمائي چې:

ولقد اتينك سبعا من المثاني والقران العظيم

او رسول عَلَيْهِ السَّلَامُ چې معراج ته تللو نو په بيت المقدس كښې ئي ټولو پيغمبرانو ته امامتي وركړه. او رسول عليه السلام الله انبياؤ ته دا ونه ويل چې تاسو اول سورة فاتحه زده كړئ چې بيائي زما پسي ولولئ، ځكه چې زما په شريعت كښي بغير د لوستلو د فاتحي څخه مونځ نه كيږي .نو محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امام دي. او يو لک څليرشت زره كم او زيات پيغمبران مقتديان دي. او دې مقتديانو پيغمبرانو پخپله فاتحه نه ده لوستلي، بلكه د امام فاتحه ورته كافي وه. د غير مقلدينو د فتوي مطابق د دې يو لک څلېريشت زره څه كم او زياتو پيغمبرانو مونځ نه دي شوي، نو كه د قيامت په ورځ دا پيغمبران راپاڅيږي، او غير مقلدين د مرى څخه ونيسي چې تاسو زمونږ مونځ ته ولې باطل ويلي دي؟ نو لا مذهبه به څه جواب وركوي؟

١-(فتح البارى ،ج٥ | ص : ٦٢٩).

٢- نسائي صـــ ١٤٥].

په جماعت باندي مونځ په دري قسمه دي

اول اعلیٰ : چي امام هم پيغمبر او مقتديان هم پيغمبران وي لکه د معراج د شپي مونځ چي امام محمد وو او مقتديان زيات او کم يو لک او څليرشت زره پيغمبران وو.

دوهم متوسط : چي امام پيغمبر وي او مقتديان امتيان وي. لکه نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به چي صحابه کرامو ته امامتي کوله :

دريم أدنیٰ : چي امام هم امتي وي او مقتديان هم امتيان وي. لکه زمونږ د زماني د جماعت لمونځونه .نو چي په اعلي مونځ کښي د امام (محمد عَلَيْهِ السَّلَامُ) سورة فاتحه د مقتديانو لپاره کافي ده، نو په متوسط او په ادني مونځ کښي په طريق اولي سره کافي ده.

(١١) د حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ د بلي فتوى الفاظ داسي دي چي :
«لَيْتَ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ مُلِئَ فُوهُ تُرَابًا»(١)

حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ فرمائي چي هغه سړی چي د امام پسي الحمد لله لولي کاشکي چي د ده خوله د خاورو څخه ډکه شوي وي.

(١٢) د حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ د يو اثر الفاظ داسي دي چي:
«لَأَنْ أَعَضَّ عَلَى جَمْرَةِ العضا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقْرَأَ خَلْفَ الْإِمَامِ»(٢)

چي په انکار باندي خوله لګول د قرائت خلف الامام څخه راته ډېر خوښ دي.

(١٣) أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ: لَيْتَ فِي فَمِ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ حَجَرًا(١)

١- (طحاوي شريف ص ١٠٧)

٢-[کتاب القرائة / ١١٦].

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي چې کاشکې دهغه چا په خوله کې تيږه وي چې د امام پسې قرائت کوي.

(۱۴) عَنْ سَعْدِبن وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: «وَدِدْتُ أَنَّ الَّذِى يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي فِيهِ جَمْرَةٌ».(٢)

حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه فرمائي چې زما تمنا او خواهش دی چې د امام پسې د قراءة کونکي په خوله کې انګار وي.

(۱۵) عبدالرزاق فرمايي چې:

وَأَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبَا بَكْرٍ، وَعُمَرَ، وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ، كَانُوا يَنْهَوْنَ عَنِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ».(٣)

امام عبد الرزاق فرمايي: چې ماته موسی بن عقبه خبر راکړو چې ابو بکر رضی الله عنه عمر رضی الله عنه او عثمان رضی الله عنه به صحابه منعه کول د امام پسې د قرائت څخه.

(١٦) قال الشعبي ادركت سبعين بدريا كلهم يمنعون المقتدي عن القرائة خلف الامام .(٤)

حضرت امام شعبی رَحِمَهُ اللهُ چې لوی تابعي دی فرمائي چې ما اويا (٧٠) بدري صحابه کرام ليدلي دي چې هغوی به خلک د امام شاته د قرائت څخه منعه کول.

١-(موطاامام محمد ص٩٨/)

٢-[موطأ امام محمدص ٩٨/)

٣-[مصنف عبدالرزاق ،ج ٢ص ١٣٩)

٤- (روح المعانى ج٩ ص١٥٢)

دامام د ولاالضالين ويلو په وخت کې د مقتديانو په پټه (خفيه) آمين لوستل

(١) عنْ وَائِلٍ رضي الله عنه قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا قَرَأَ: {غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ} [الفاتحة:٧] قَالَ: «آمِينَ» وَأَخْفَى بِهَا صَوْتَهُ، وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى يَدِهِ الْيُسْرَى، وَسَلَّمَ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ ".(١)

حضرت وايل بن حجر رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ته مونځ راکړو، کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم (غير المغضوب عليهم ولا الضالين) ولوستلو نو آمين يې وويل او اوازيې ورباندې پټ کړو، يعنې په پټه يې ولوستلو، او ښي لاس يې په چپ لاس باندې کيښودلو، او ښي او چپ طرف ته يې سلام وګرځولو.

(٢) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا قَالَ الإِمَامُ: {غَيْرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ} [الفاتحة:٧] فَقُولُوا: آمِينَ، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ المَلاَئِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ". (٢)

دحضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې کله امام (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ) ووائي نو تاسو امين ووائي (پدغه وقت کې ملايکې هم امين وائي) نو دچا امين چې دملايکو دامين سره موافق شو دده تيرګناهونه به معاف شي.

دملايکو امين : د فکر کولو څخه وروسته د ملايکو په امين کې درې شيان رامعلومېږي.

١- مسندأحمد ج٤/٣٣٦ رقم ١٩٠٥٩]ترمذي رقم ٤٨،٢٤ صـ ١٢٧.
٢-(صحيح بخاري، ج١ص ١٠٨ / رقم: ٧٨٢/ ٤٤٧٥)

اول دملايكو امين په مونږ کې هيڅ هيڅکله هم ندی اوريدلې، نوظاهره ده چې هغوی په پټه امين وائي.

دوهم ملايکی بغير دلوستلو د الحمد لله څخه امين وائي.

دريم د دوي د امين لپاره خاص وقت دی، يعنې چې کله امام ولا الضالين ووائي نو دوي امين وائي.

اهل سنت والجماعت احنافو ته زيری

مونږ اهل سنت والجماعت احناف د الله جل جلاله په فضل او کرم سره د دې زيري پوره پوره مستحق يو، چې د وقت او وصف په هر اعتبار سره زمونږه امين د ملايکو د امين سره موافق دی.

(١) لکه څرنګه چې ملايکې په پټه امين وائي مونږه يې هم په پټه وايو.

(٢) ملايکې بغير دلوستلو د الحمد لله څخه امين وائي، مونږ احناف مقتديان هم بغير دلوستلو د الحمد لله څخه امين وايو.

(٣) ملايکې په هغه وخت کې امين وائي چې کله امام (ولا الضالين) ووائي، يعنی د فاتحې د ختميدلو څخه وروسته امين وائي، مونږ هم په هغه وخت کې امين وايو چې کله د امام فاتحه ختمه شي.

(٣) عَنِ الْحَسَنِ رحمه الله عليه، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رضي الله عنه، "أَنَّهُ كَانَ إِذَا صَلَّى بِهِمْ سَكَتَ سَكْتَتَيْنِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ، وَإِذَا قَالَ: {وَلَا الضَّالِّينَ} [الفاتحة: ٧] سَكَتَ أَيْضًا هُنَيَّةً"، فَأَنْكَرُوا ذَلِكَ عَلَيْهِ، فَكَتَبَ إِلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، فَكَتَبَ إِلَيْهِمْ أُبَيٌّ أَنَّ الْأَمْرَ كَمَا صَنَعَ سَمُرَةُ. (١)

١-(رواه احمد/ مسند احمد / رقم: ٢٠٥٣٠)

حضرت حسن د حضرت سمرة ﷺ څخه روايت کوي چې ده به کله لمونځ کولونو دوه سکتې به يې کولې يوه د لمانځه د شروع په وخت کې او دوهمه به يې د (ولا الضالين) څخه وروسته لږه سکته کوله.

خلکو ددې څخه انکار وکړو، بيا دوی په دې باره کې حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته وليکل، نو حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه جواب ورکړو چې بې شکه حکم همداسې دی لکه څرنګه چې حضرت سمرة ﷺ کړی دی.

ددې احاديثو څخه معلوميږي چې رسول الله ﷺ به هميشه دوه سکتې کولې.

اوله: داول الله اکبر څخه وروسته يعنې د (سبحنک اللهم) لپاره وه، دا اوږده سکته وه، چې په دې باندې د دواړو صحابه وو کرامو اتفاق وو.

دوهمه: د ولا الضالين څخه وروسته دومره باريکه سکته وه چې حضرت عمران بن حصين رضی الله عنه ورته بالکل متوجه نه شو او مختصره سکته د مختصر عمل له پاره وي. او دا وخت د آمين وخت دی، نو چې د آمين په وخت کې سکته وه نو معلوميږی چې د آمين عمل جهراً نه و. همدارنګه په احاديثو کې په ډيرتکرار سره راغلي دي چې د ولا الضالين څخه وروسته امين دی، نو دوهمه سکته د امين لپاره ده، په دې احاديثو کې د سبحنک اللهم او امين دواړو لپاره د سکتې لفظ استعمال شوی دی، او سبحنک اللهم خو اتفاقا په پټه لوستلې شي نو همدارنګې به امين هم په پټه لوستلې شي.

(۴) عَنْ أَبِيْ وَائِلٍ قَالَ كَانَ عَلِيٌّ وَعَبْدُ اللهِ لَا يَجْهَرَانِ بِبِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ وَلَا بِالتَّعَوُّذِ وَلَا بِالتَّامِيْنِ.(١)

١- [رواه الطبرانی فی الكبير/ ج ٤ / ص ٥٦٦)

دابو وايل رضي الله عنه څخه روايت دی چې خليفه راشد حضرت علی رضي الله عنه او حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په لمانځه کې بسم الله الرحمن الرحيم او امين په زوره نه لوستلو.

د تکبير ويلو سره رکوع کول:

عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلٰوةِ يُكَبِّرُ حِيْنَ يَقُوْمُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِيْنَ يَرْكَعُ (۱)

د ابي هريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلی الله عليه وسلم به چې کله لمونځ ته ودريدلو نو د قيام په حالت کې به يې تکبير ويلو، بيا به چې رکوع ته تللو نو تکبير به يې وويلو.

د رکوع په حالت کې په ورغوو زنگنونه نيول او گوتې فراخه نيول او څنگلې دا ړخونو څخه جدا ساتل

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې:

يَا بُنَيَّ إِذَا رَكَعْتَ فَضَعْ كَفَّيْكَ عَلَى رُكْبَتَيْكَ وَفَرِّجْ بَيْنَ أَصَابِعِكَ وَارْفَعْ يَدَيْكَ عَنْ جَنْبَيْكَ (۲)

ای بچيه! چې کله رکوع کوې نو دواړه ورغوي په زنگنونو کيږده او د گوتو په منځ کې جدا والی راوله او څنگلې دا ړخونو څخه جدا وساته.

۱-(صحيح البخاري، ج۱ص۱۰۹، باب التكبير اذا قام من السجود)

۲-(المعجم الاوسط للطبرانی، ج٤ص۱۸۱، رقم ٥٩٩۱)

په رکوع کې سبحان ربی العظیم ویل:

عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ يَقُولُ: فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَفِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى(١)

د حضرت حذیفه رضی الله عنه څخه روایت دی چې: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره لمونځ وکړو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم په رکوع کې سبحان ربّی العظیم او په سجدو کې سبحان ربّی الاعلی لوستلو.

د سبحان ربی العظیم درې ځلې لوستل:

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا رَكَعَ أَحَدُكُمْ فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَدْ تَمَّ رُكُوعُهُ وَذَالِكَ أَدْنَاهُ(٢)

د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې: نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې په تاسو کې چې څوک په رکوع کې درې ځلې سبحان ربی العظیم ولولي، نو د هغه رکوع پوره شوه او دا کمه مرتبه د (کاملې) تسبیح ده.

د امام لپاره سمع الله لمن حمده او د مقتدي لپاره ربنا لک الحمد ویل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا قَالَ الْإِمَامُ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا اللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. (٣)

١-(سنن ابی داود، ج١صـ ١٣٤، باب ما یقول الرجل فی رکوعه وسجوده)

٢-(جامع الترمذی، ج ١صـ ٦٠، باب ماجاء فی التسبیح فی الرکوع والسجود)

٣-(صحیح مسلم ج١صـ ١٧٦، باب التسمیع والتحمید والتأمین)

د ابو هريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي چې کله امام سمع الله لمن حمده ووايي، نو تاسو اللهم ربنا لک الحمد ووايئ.

د منفرد (يواځې لمونځ کونکي لپاره دسمع الله لمن حمده او ربنا لک الحمد دواړو ويل

عن ابي هريرة رضی الله عنه كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنْ الرَّكْعَةِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ(١)

د حضرت ابي هريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې کله لمونځ ته ودريدلو نو په ولاړه به يې تکبير ويلو، بيا به چې رکوع ته تللو نو تکبير به يې وويلو، او چې د رکوع څخه به پورته شو نو سمع الله لمن حمده به يې وويل او بيا به يې په ولاړه ربنا لک الحمد وويلې.

د رکوع څخه وروسته قومه کول:

د حضرت ابو هريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم يو کس ته لمونځ ښودلو نو ورته وې فرمايل چې:

ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِماً(٢)

بيا رکوع وکړه تر دې چې په اطمنان سره رکوع وکړې او بيا د رکوع څخه پورته شه تر دې چې ښه په اطمنان سره ودريږې.

١- (صحيح البخاری، ج١ص١٠٩، باب التکبير اذا قام من الرکوع)

٢-(صحيح البخاري ج١ص١٠٩، باب امر النبی صلی الله علیه وسلم، الذی لايتم رکوعه بالاعاده)

رکوع ته د تللو او د رکوع څخه د راپورته کيدلو په وخت کې رفع اليدين نه کول

(۱) الله جل جلاله فرمايي:
قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ(۱)
په تحقيق سره هغه مؤمنان کامياب دي چې په لمانځه کې خشوع کونکي وي.
حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنهما د (خاشعون) په تشريح کې فرمايي چې:
مخبتون متواضعون لا يلتفتون يمينا ولا شمالا ولا يرفعون ايديهم فى الصلوة.
(تفسير ابن عباس رضى الله عنه ص۲۱۲ طبع مردان ص ۳۵۹ قديمي کتب خانه) ويريدونکي عاجزي کونکي دي او ښي او چپ طرف ته نه ګوري او په لمانځه کې رفع اليدين نه کوي.
(۲) عن جابر رضى الله عنه قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «مَا لِي أَرَاكُمْ رَافِعِي أَيْدِيكُمْ كَأَنَّهَا أَذْنَابُ خَيْلٍ شُمْسٍ؟ اسْكُنُوا فِي الصَّلَاةِ».(۲)
د حضرت جابر بن سمرة رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ زمونږ خواته تشريف راوړو. (په داسې حال کې چې مونږ لمونځ کولو او په لمانځه مو رفع اليدين کول نو رسول الله ﷺ د ډيري ناراضګۍ په حالت وفرمايل) چې زه ولې تاسو د رفع اليدين په کولو باندې ګورم لکه د شريرو اسونو دلکيو په شان؟ د لمانځه په داخل کې ساکن او سيږئ. (يعني رفع اليدين مه کوئ).

۱-(سورة المؤمنون ۲-۱.
۲-(صحيح مسلم، ج ۱ ص ۱۸۱

ظاهره دي وي چې دلمانځه په داخل کې چې څومره تېتېدل او جيګېدل دي، ددې ټولو لپاره د رفع اليدين څخه منع راغلې ده، د تکبير تحريمه رفع اليدين دلمانځه د داخل رفع اليدين نه دی بلکې دلمانځه د شروع کولو رفع اليدين دی لدې وجهې دهغې څخه په دې حديث کې منع نه ده راغلې .

(۳) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُرْفَعُ الْأَيْدِي إِلَّا فِي سَبْعِ مَوَاطِنَ: حِينَ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ، وَحِينَ يَدْخُلُ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَيَنْظُرُ إِلَى الْبَيْتِ، وَحِينَ يَقُومُ عَلَى الصَّفَا، وَحِينَ يَقُومُ عَلَى الْمَرْوَةِ، وَحِينَ يَقِفُ مَعَ النَّاسِ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ وَبِجَمْعٍ وَالْمَقَامَيْنِ، وَحِينَ يَرْمِي الْجَمْرَةَ».(١)

د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنهما څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي چې رفع اليدين صرف په اوو ځايونو کې کيږي ۱- د لمانځه په شروع کې ۲- د بيت الله شريف د ملا قات په وخت کې ۳- په صفا باندې ۴- په مروه باندې ۵- دعرفات ۶- د مزدلفې د وقوف په وخت کې ۷- او د رمی د جمراتو په وخت کې .

(۴) قَالَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: أَلَا أُصَلِّي بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَصَلَّى، فَلَمْ يَرْفَعْ يَدَيْهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ.(٢)

حضرت عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه يوه ورځ اعلان وکړ چې ايا زه تاسو د رسول الله صلی الله عليه وسلم په لمونځ خبر نکړم؟ راوي وايي چې پس پاڅيدو او صرف په اول کې يې رفع اليدين وکړل او دوباره يې ونکړل .

١-(نصب الرايه ج١ ص ٤٦٩ بمجمع الزوائد رقم ٥٤٦١].

٢-(ترمذی باب ماجاء ان النبی صلى الله عليه وسلم لم يرفع الا فی اول مرة رقم ٢٥٧). باب رفع اليدين عندالركوع، وفی نسخة الشيخ صالح بن عبدالعزيز باب ماجاء أن النبي صلى الله عليه وسلم لم يرفع الا فی اول مرة رقم (٢٥٧).

(۵) عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ ﷺ، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ وَمَعَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فَلَمْ يَرْفَعُوا أَيْدِيَهُمْ إِلَّا عِنْدَ التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى فِي افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ". قَالَ إِسْحَاقُ رحمه الله: بِهِ نَأْخُذُ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا. (۱)

حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ فرمائی چې ما د رسول الله ﷺ د حضرت ابوبکر صدیق ﷺ او د حضرت عمر فاروق ﷺ پسې لمونځونه کړي دي.

نو دې ټولو حضراتو د لمانځه د شروع څخه وروسته په بل هیڅ ځای کې لاسونه نه دي پورته کړي.

امام اسحق فرمائی چې مونږ په ټولو لمونځونو کې په همدې حدیث عمل کوو او رفع الیدین نه کوو.

(۶) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ لِافْتِتَاحِ الصَّلَاةِ، رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَكُونَ إِبْهَامَاهُ قَرِيبًا مِنْ شَحْمَتَيْ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ لَا يَعُودُ (۲)

د حضرت براء بن عازب ﷺ څخه روایت دی، چې رسول الله ﷺ به چې کله د لمانځه د شروع کولو لپاره الله اکبر کړو، نو د غوږونو ترنرمیو پورې به یې لاسونه جیګ کړل او بیا به یې په نور لمونځ کې نه جیګول.

(۷) عَنْ ابن عمر رضی الله عنهما قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا» وَقَالَ بَعْضُهُمْ: حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ، وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ وَبَعْدَ مَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَا يَرْفَعُهُمَا، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: وَلَا يَرْفَعُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ، وَالْمَعْنَى وَاحِدٌ. (۳)

۱-(دارقطنی، ج ۱ص ۳۹۹/ رقم ۱۱۲۰/۱)

۲-[طحاوي رقم ۱۳۱۳].

۳-[مسند ابی عوانة رقم الحدیث ۱۵۷۲ دارالمعرفه بیروت لبنات] بیانُ رفع الیدین فی افتتاح الصلوة قبل التکبیر بحذاء منکبیه وللرکوع ولرفع رأسه من الرکوع وأنه لایرفع بین السجدتین.

حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه فرمايي چې: ما رسول الله صلى الله عليه وسلم وليدلو چې کله يې لمونځ شروع کړو نو لاسونه يې او چت کړل او فرمايلي دي بعضو چې تر او گو رپورې يې او چت کړل، او چې کله يې د رکوع اراده وکړه او د رکوع څخه يې سر را او چتولو نو رفع اليدين يې ونه کړل او بعضو ويلي دي چې د سجدو په مابين کې يې هم لاسونه نه او چتول د (والمعنى واحد) مطلب دا دی چې په رکوع او بين السجدتين دواړو ځايونو کې راويانو د ترک د رفع اليدين روايت کړی دی.

(۸) عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَّةَ نَرْفَعُ أَيْدِيَنَا فِيْ بَدْءِ الصَّلٰوةِ وَفِيْ دَاخِلِ الصَّلٰوةِ عِنْدَ الرُّكُوْعِ - فَلَمَّا هَاجَرَ إِلَى الْمَدِيْنَةِ الْمُنَوَّرَةِ تَرَكَ رَفْعَ الْيَدَيْنِ فِيْ دَاخِلِ الصَّلٰوةِ عِنْدَ الرُّكُوْعِ وَثَبَتَ عَلٰى رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِيْ بَدْءِ الصَّلٰوةِ(۱)

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه څخه روايت دی مونږ به د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره په مکه مکرمه کې د تکبير تحريمه او رکوع ته د تللو او د رکوع څخه د راجيګيدلو په وخت کې رفع اليدين کول، کله چې نبی عليه السلام مديني منورې ته تشريف راوړو نو د رکوع رفع اليدين يې پريښودل او د تکبير په رفع اليدين باندې ثابت پاتې شو.

فائده : په دې صحيح حديث کې د مکې او د مدينې په عمل باندې تصريح ده، يعني رفع اليدين د مکې څخه شروع وو او تر هغه وخته پورې جاري وه څو مره چې د الله جل جلاله اراده وه، بيا په مدينه منوره کې په اخرو ورځو کې متروک او منسوخ شول او د تکبير تحريمه رفع اليدين په خپل حال باندې پاتې شول.

۱- توفی اخبار الفقهاء والمحدثين صفحه ۲۱٤ رقم ۳۷۸ واسناده صحيح.

(٩) عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي أَوَّلِ الصَّلَاةِ ثُمَّ لَا يَعُودُ.(١)

حضرت علی رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به صرف د لمانځه د شروع کولو په وخت کې رفع الیدین کول او بیا به یې نه کول.

فائدة: په بعضو روایاتو کې رکوع ته دتللو او درکوع څخه درا پورته کیدلو په وخت کې د رفع الیدین دکولو ذکر هم راغلی دی، لکن هغه روایات منسوخ اومتروک دي.

د الله اکبر د ویلو سره سجده کول:

عن أَبِي هُرَيْرَةَ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرَّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِي سَاجِدًا ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ(٢)

ابو هریرة رضی الله عنه فرمایلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې کله لمانځه ته ودریدلو، نو الله اکبر به یې وویلو، بیا به یې الله اکبر وویلو او رکوع به یې وکړه، بیا به چې د رکوع څخه را وچتیدو نو سمع الله لمن حمده به یې وویله، بیا به یې په ولاړه ربنا لک الحمد وویلې، بیا به د الله اکبر د ویلو سره سجدې ته لاړو، بیا به د الله اکبر د ویلو سره د سجدې څخه را پورته شو، بیا به د الله اکبر ویلو سره سجدې ته لاړو، بیا به د الله اکبر د ویلو سره د سجدې څخه راپورته شو.

١-(العلل الواردة فی الاحادیث النبویه للدار قطنی ج٤ ص ١٠٦ سوال نمبر ٤٥٧ قلت انفرد برفعه عبد الرحیم بن سلیمان وهو ثقة).

٢-(صحیح مسلم ج١صـ ١٦٩، باب اثبات التکبیر فی کل خفض ورفع فی الصلوة)

سجدې ته د تللو په وخت کې اول زنګنونه، بيا لاسونه، بيا تندی په ځمکه کېښودل

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَضَعُ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ إِذَا سَجَدَ(۱)

د وائل ابن حجر رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم به سجدې ته د تللو لپاره اول زنګنونه کېښودل، بيا به يې لاسونه کېښودل.

سجده په اووه اندامونو کول:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أُمِرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ وَلَا يَكُفَّ شَعْرًا وَلَا ثَوْبًا الْجَبْهَةِ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ(۲)

د حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلی الله عليه وسلم په اوو اندامونو باندې د سجدې حکم کړی دی (او دا حکم يې کړی چې) خپل ويښته او جامې دې نه راغونډوي (هغه اووه اندامونه دادي) تندی، دواړه لاسونه، دواړه زنګنونه او دواړه پښې.

په سجده کې درې ځله سبحان ربّی الاعلی ويل:

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا رَكَعَ أَحَدُكُمْ، فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَدْ تَمَّ رُكُوعُهُ، وَذَلِكَ أَدْنَاهُ، وَإِذَا سَجَدَ، فَقَالَ فِي سُجُودِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَدْ تَمَّ سُجُودُهُ، وَذَلِكَ أَدْنَاهُ(۳)

۱-(صحيح ابن خزيمه، ج۱صـ ۳۴۲، باب البدء بوضع الركبتين على الارض قبل اليدين)
۲-(صحيح البخاري، ج۱صـ ۱۱۲، باب السجود على سبعة اعظم)
۳-(جامع الترمذی ج۱صـ ۶۰، باب ما جاء فی التسبيح فی الركوع والسجود)

د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې: چاچې په رکوع کې درې ځلې سبحان ربّی العظیم او په سجده کې درې ځلې سبحان ربّی الاعلی وویلې، نو دده رکوع او سجده پوره شوه او دا کمه مرتبه د (کاملې) رکوع او سجدې ده.

د سجدو په منځ کې جلسه کول:

ابی هریرة رضی الله عنه فرمایلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه کس ته چې لمونځ یې په اطمنان سره اداء کړی نه وو دا هم وفرمایل:

ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا(١)

بیا بنه په اطمنان سره سجده وکړه بیا د سجدې څخه راپورته شه او بنه په اطمنان سره جلسه وکړه.

په سجده کې مخ د لاسونو په منځ کې کېښودل:

عَنْ وَائِلِ ابْنِ حَجَرٍ قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ إِذَا سَجَدَ وَضَعَ وَجْهَهُ بَيْنَ كَفَّيْهِ(٢)

وائل ابن حجر رضی الله عنه فرمایلي دي چې: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اقتداء کې لمونځ وکړو، رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې سجده کوله، نو مخ مبارک به یې د ورغوو په منځ کې کېښودلو.

په سجده کې د لاسونو دګوتو یوځای کول:

عَنْ وَائِلِ ابْنِ حَجَرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَجَدَ ضَمَّ أَصَابِعَهُ(٣)

١-(مشكوة، ج١ص_٧٩، باب صفة الصلوة)

٢-(شرح معانی الاثار، ج١ص_١٨٢، باب وضع اليدين فی السجود اين ينبغی أن يكون)

٣-(صحيح ابن خزيمه، ج١ص_٣٤٧، باب الضم اصابع اليدين فی السُجود)

وائل ابن حجر رضی الله عنه فرمایلي دي چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې سجده کوله نو ګوتې به یې یو ځای کولې

په سجده کې د لاسونو د ګوتو قبلې ته مخامخ کول:

حضرت حفص ابن عاصم رضی الله عنه څخه روایت دی چې: یوه ورځ مې د عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما په څنګ کې لمونځ وکړو، کله مې چې سجده کوله نو ګوتې به فراخه(کولاو) نیولې، نو عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما راته وفرمایل چې: ای وراره!

أُضْمُمْ أَصَابِعَكَ إِذَا سَجَدْتَ وَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَاسْتَقْبِلْ بِالْكَفَّيْنِ الْقِبْلَةَ فَإِنَّهُمَا يَسْجُدَانِ مَعَ الْوَجْهِ(١)

کله چې سجده کوې نو ګوتې را غونډې نیسه او د قبلې ته یې مخامخ کوه، او خپل ورغوي هم قبلې ته مخامخ کوه، ځکه چې دا هم د مخ سره سجده کوي.

په سجده کې د پښو ګوتې قبلې ته مخامخ کول:

د ابو حُمید الساعدي رضی الله عنه د حدیث په اخر کې راځي چې:

وَاسْتَقْبَلَ بِأَطْرَافِ أَصَابِعِ رِجْلَيْهِ الْقِبْلَةَ(٢)

رسول الله صلی الله علیه وسلم به په سجده کې د پښو ګوتې قبلې ته مخامخ کړې.

څنګلې د اړخ څخه جدا ساتل:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُحَيْنَةَ الْأَسْدِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ فَرَّجَ بَيْنَ يَدَيْهِ حَتَّى نَرَى إِبْطَيْهِ قَالَ وَقَالَ ابْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا بَكْرٌ بَيَاضَ إِبْطَيْهِ(٣)

١-(مصنف عبدالرزاق،باب السجود ، رقم ٢٩٣٨)

٢-(صحیح البخاري، ج١صـ ١١٤، باب سنة الجلوس فی التشهد)

٣-(صحیح البخاري، ج١صـ ١١٢، باب یبدی ضبعیه ویجافی فی السجود)

د حضرت عبد الله ابن مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې کله سجد کوله، نو لاسونه به یې د ازخونو څخه دومره لرې ساتل چې د تخرګونو سپین والی به یې ښکاریدو.

د سجدې په حال کې څنګلې په زمکه نه لګول:

عَنِ الْبَرَاءِ رضی الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدْتَ فَضَعْ كَفَّيْكَ وَارْفَعْ مِرْفَقَيْكَ(١)

د حضرت براء رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې کله چې تاسو سجده کوئ نو ورغوي په زمکه کیږدئ او څنګلې پورته وساتئ.

غیر معذور ته دوهم رکعت ته د پورته کیدلو په وخت کې (انیغ ودریدل) جلسه استراحت نه کول

(۱) په بخاري شریف کې د مسئ الصلوة مشهور حدیث دی، د ابو هریرة ﷺ څخه روایت دی چې نبي کریم ﷺ خلاد بن رافع ته د لمانځه صحیح طریقه ښودله، نو د سجدې د خودنې څخه روسته یې ورته وفرمایل: (ثم ارفع حتی تستوی قائماً ثم افعل ذلک فی صلوتک کلها) یعنې بیا د دوهمې سجدي څخه وروسته نیغ ودریږه، نو دلته رسول الله ﷺ د سیده دریدو حکم کړی دی، او د ناستې ذکر یې ندی کړی (بخاري ج ۲ صفحه ۹۲۴ و ۹۸۶)

امام بخاري رحمه الله دا حدیث په بله طریقه هم روایت کړی دی په هغې کې د (حتی تستوي قایماً) پر ځای (حتی تطمئن جالساً) دی(١)

١- (صحیح مسلم، ج ١ صـ ١٩٤، باب الاعتدال فی السجود الخ)

مګر حافظ ابن حجر رحمه الله فرمايي چې دا د کوم راوي وهم دی او صحيح روايت (حتی تستوي قايما) دی. (۲)

(۲) د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه په حديث کې دي، چې په څلور رکعته لمونځ کې دوه ويشت تکبيره سنت دي. (۳)

محدث کبير امام طحاوي فرمايي چې: لمونځ د قولي او بدني عبادت مجموعه ده پدې کې چې ديو حالت څخه د بل حالت ته طرفته انتقال کيږي، نود (اقم الصلوة لذکري) مطابق ذکر ورسره کيږي، مثلاً د قيام څخه چې رکوع ته ځي الله اکبر ورسره ويل کيږي، د رکوع څخه چې قومې ته ځي سمع الله لمن حمده ورسره ويل کيږي دا رنګه سجدو ته د تللو او د سجدو څخه د جګيدلو په وخت کې الله اکبر ويل کيږي، لکن د دې جلسې لپاره شريعت هيڅ ذکر ندی مقرر کړی، کنه بيا به تکبيرات دوه ويشت نه بلکه څلور ويشت شي، نو داسې فعل چې د ذکر څخه خالي وي، لکه جلسه د استراحت، په عبادت او په افعالو د لمانځه کې نه شي شمارل کيدي ځکه چې د دې قول د الله ﷻ مخالفت لازميږي چې (اقم الصلوة لذکري) (۴)

(۳) حضرت ابو هريرة رضی الله عنه فرمايي چې: (کان النبي ﷺ ينهض علی صدور قدميه) (ترمذي باب کيف النهوض من السجود) يعني رسول الله ﷺ به په خپلو

۱-(بخاري ج ۲ ص: ۹۲٤) کتا ب الاستيذان باب من رد فقال عليک السلام.

۲-(فتح الباري ج ص۲۳۱).

۳-(بخاري ج ۱ صفحه ۱۰۸)

٤- طحاوي ج ۲ص ٤٤٤].

بن اياس ضعيف دی ،لکن پدې باندې داهل علمو عمل دی، يعنې دمؤيد بالعمل پښو مبارکو سيده ودريدلو ، امام ترمذي فرمايې چې ددې حديث يو راوي خالد کيدو له وجې دا ضعف مضر ندی.

(۴) غير مقلدين د رفع اليدن په مسئله کې دابو حميد الساعدي ﷺ حديث دلسو صحابه وو دتائيد سره په ډير زور او شور سره پيش کوي، لکن په همدغې حديث کې دجلسې داستراحت په باره کې ورته دا الفاظ په نظر ښخه ورځي چې رسول الله ﷺ ددوهمي سجدې ښخه سيده ځګ شوی دی او ناست ندی، يعنې (جلسه داستراحت يې نده کړې(۱)

(۵) حضرت ابو مالک اشعری ﷺ چې کله خپل ټول قوم ته درسول الله ﷺ دلمونځ طريقه ورخودله نو په هغې کې يې داول تکبير ښخه ما سوی په بل هيڅ ځای کې رفع الدين ونکړل او نه يې پکې جلسه داستراحت وکړه. (۲)

(۶) امام شعبی چې دپنځو سوو صحابه وو زيارت يې په نصيب شوی وو ، فرمايې چې حضرت عمر ﷺ حضرت علي ﷺ او درسول الله ﷺ نور صحابه کرام رضوان الله عليهم به په خپلو قدمونو سيده ځګيدل (جلسه داستراحت به يې نکوله)(۳)

(۷) حضرت نعمان بن ابي عياش ﷺ فرمايې چې: (ادركت غير واحد من اصحاب النبي ﷺ كانوا ينهضون فى الصلوة على صدور اقدامهم).يعنې ما ډيرو

۱-(طحاوي ج صفحه ٤٤٤)
۲-(مسنداحمد صفحه ٣٤٣ ج ٥)
۳- مصنف ابن ابى شيبه صفحه ٣٩٤ ج ١ ، نصب الرايه ج ١ صفحه ٣٨٩]

صحابه وو سره ملاقات کړی دی، پدوی کې هیڅا جلسه د استراحت نکوله، بلکه پخپلو پښو به سیده دریدل (١)

(٨) حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ حضرت عبدالله بن زبیر ﷺ حضرت عبدالله عمر ﷺ حضرت عبدالرحمن بن ابي لیلی رحمة الله علیه حضرت ابن عمر ﷺ حضرت ابراهیم نخعی رحمه الله یو هم جلسه د استراحت نه کوله(٢)

(٩) د ایوب سختیاني رحمه الله د کلام حاصل دادی، چې ما دیو بوډا (عمرو بن سلمة ﷺ څخه ما سوی نور هیڅوک په جلسه د استراحت ندي لیدلي (٣)

(١١) حضرت عبدالله بن زبیر ﷺ په لمانځه کې جلسه د استراحت نده کړې. (٤)

(١٠) حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ هم دا جلسه نکوله. [معجم طبراني کبیر (٥)

امام عبد البر رحمه الله وغیره رحمهم الله فرمایې چې امام مالک رحمة الله علیه امام محمد رحمة الله علیه امام اوزاعي رحمة الله علیه او امام ثوری رحمة الله علیه هم د جلسې د استراحت قایل نه وو. (٦)

(١١) حضرت ابو سعید خدري ﷺ هم جلسه د استراحت نه کوله (٧)

١-(مصنف ابن ابي شيبه صفحه ٣٩٤ ج١) وفي الرواية قام كما هو ولم يجلس ص٣٩٥].

٢-(مصنف عبد الرازق ج ٢ صفحه ١٧٨)

٣- (بخاري صفحه ١١٣ ج١)

٤- مصنف ابن ابي شيبة ج١/ ص٣٩٤].

٥- ج١/ ص٢٦٦]. بهيقي ج٢/ ص١٢٥].

٦-(تمهيد، كتاب الحجه صفحه ٣١٧ ج ١] الجوهر النقي ج٢/ ص١٢٥].

٧- (بهيقي ج٢/ ص١٢٥انصب الرايه ج ١ صفحه ٣٨٩)

دعذر یا د بوډاوالي له وجې نه جلسه د استراحت کول:

دبخاري په کوم حدیث کې چې د جلسې د استراحت ذکر دی، نو خپله دد ې حدیث یو راوي ایوب سختیاني رحمة الله علیه فرمایې چې یو بوډا به په لمانځه کې جلسه د استراحت کوله یعنې (عمرو بن سلمه رضي الله عنه) (۱)

په دوهم رکعت کې د الحمدلله څخه مخکې بسم الله لوستل:

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ لَا يَضَعُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قَبْلَ السُّوْرَةِ وَبَعْدَهَا إِذَا قَرَأَ بِسُوْرَةٍ أُخْرٰى فِي الصَّلٰوةِ (۲)

عبدالله ابن عمر رضی الله عنه به د سورة فاتحې څخه مخکې بسم الله الرحمن الرحیم لوستله او ددې څخه وروسته دبل سورة څخه مخکې به یې هم لوستله.

اول رکعت اوږد او دوهم رکعت لنډ کول:

ابو قتادة رضی الله عنه فرمایلي دي چې:

كَانَ يُطَوِّلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُوْلٰى مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَيُقَصِّرُ فِي الثَّانِيَةِ (۳)

رسول الله صلی الله علیه وسلم به د سحر د لمانځه اول رکعت اوږد او دوهم رکعت لنډ کولو.

د هر دوه رکعتونو څخه وروسته قعده کول:

ام المومنین حضرت عایشه صدیقه رضی الله عنها فرمائي چې:

(كَانَ يَقُوْلُ فِيْ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ التَّحِيَّةَ).

رسول الله ﷺ به فرمایل چې په هر دوو رکعتونو کې التحیات ده. (۱)

۱-(بخاري ج۱ صفحه ۱۱۳) رقم الحدیث ۸۲۴].

۲-(شرح معان الاثار، ج۱صـ ۱٤٦، باب قرائة بسم الله الرحمن الرحیم فی الصلوة)

۳-(صحیح البخاري، ج۱صـ ۱۰۵، باب القرائة فی الظهر)

په قعده کې د چپې پښې څملول او د ښي پښې ودرول او په چپه (ګسه) پښه کېناستل

عَنْ عَبْدِاللهِ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وَقَالَ: اِنَّمَا سُنَّةُ الصَّلوةِ أَنْ تَنْصِبَ رِجْلَكَ الْيُمْنٰى وَتَثْنِيَ الْيُسْرٰى (۱)

عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما فرمايلي دي چې: دلمانځه سنت دادي چې په تشهد کې ښی پښه ولاړه وساتې او چپه (ګسه) پښه څملوې.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُوْلُ اللهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَفْتِحُ الصَّلوٰةَ بِالتَّكْبِيْرِ وَكَانَ يَفْرِشُ رِجْلَهُ الْيُسْرٰى وَيَنْصِبُ رِجْلَهُ الْيُمْنٰى (۲)

حضرت عائشې رضی الله عنها فرمايلي دي چې: رسول الله صلی الله عليه وسلم به د تکبير سره لمونځ شروع کول او (په تشهد کې به يې) چپه (ګسه) پښه څملوله او ښی پښه به يې ودروله.

د تشهد الفاظ:

اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ، اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلٰى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِيْنَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ (۳)

په تشهد کې دګوتې سره اشاره کول او بيا بيا د ګوتې نه خوزول :

عَنْ عَبْدِاللهِ ابْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُشِيْرُ بِإِصْبَعِهِ إِذَا دَعَا وَلَا يُحَرِّكُهَا (۴)

۱- (مسلم ج ۱ص ۱۹٤) باب مايجمع صفة الصلوة ... الخ

۲- (صحيح البخاري، ج۱ص ۱۱٤، باب سنة الجلوس فى التشهد)

۳-(صحيح مسلم، ج۱ص ۱۹۵، باب ما يجمع صفة الصلوة)

٤-(صحيح البخاري ،كتاب الادب باب أخذ باليدين)

رسول الله صلى الله عليه و سلم به په ګوته اشاره کوله او بیا بیا به یې نه خوزوله.

په تشهد کې ګوته اوچتول او بیا ښکته کول:

وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِذَا جَلَسَ فِي الصَّلَاةِ وَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَأَشَارَ بِإِصْبَعِهِ وَأَتْبَعَهَا بَصَرَهُ ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَهِيَ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْحَدِيدِ» يَعْنِي السبابَة. (۲)

عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما به چې کله په لمانځه کې (په تشهد) کېناستلو لاسونه به یې په زنګنونو کېښودل او په ګوته به یې اشاره وکړه او نظر به یې د ګوتې د اشارې څخه مخکې کولو نه، بیا به یې فرمایل چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې خامخا دګوتې اشاره په شیطان باندې د اوسپنې دګزار څخه سخته لګیږي.

فائدة: ددې څخه معلومیږي چې په ګوته باندې د اشارې کیفیت دادی چې اوچته به کړی شي او بیا به ټیټه کړی شي، ځکه چې د اوسپنې ګزار وچتولی شي او بیا ټیټولی شي.

په اوله قعده کې صرف تشهد لوستل:

عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: لَا يَزِيدُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ عَلَى التَّشَهُّدِ. (۳)

حسن بصري رحمه الله فرمايلي دي چې: لمونځ ګزار دې په اولو داوړو رکعتونو کې د تشهد څخه زيات څه نه وايي.

۱-(سنن النسائی، ج۱صـ۱۸۷، باب بسط الیسری علی الرکبة)

۲- رَوَاهُ أَحْمَد

۳-(مصنف ابن ابی شیبه،ج۳صـ ٤۷، قدر کم یقعد فی الرکعتین الأولیین، رقم ۳۰۳۸)

تشهد (التحيات) پټ لوستل:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: مِنَ السُّنَّةِ أَنْ يُخْفِيَ التَّشَهُّدَ(۱)

عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه فرمايلي دي چې: سنت طريقه دادی چې تشهد پټ ولوستلی شي.

دريم ركعت ته د تكبير سره اوچتيدل:

عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَا وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ فَكَانَ إِذَا سَجَدَ كَبَّرَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ كَبَّرَ وَإِذَا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ(۲)

دمطرف بن عبد الله رضی الله عنه څخه روايت دی چې ما او عمران بن الحصين د حضرت علي رضی الله عنه پسې لمونځ وکړو، نو هغه به د الله اکبر سره سجده كوله او د الله اکبر سره به د سجدې څخه را وچتيدلو او چې کله به دريم رکعت ته اوچتيدلو نو الله اکبر به يې ويل.

دلمانځه په اخری رکعتونو کې د سورة فاتحې لوستل، چپ ودريدل اود تسبيح لوستل درې واړه جايز دي

عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ رحمة الله عليه، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأَوَّلَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ، وَقُرْآنٍ، وَفِي الْعَصْرِ مِثْلَ ذٰلِكَ، وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ مِنْهُمَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ، وَفِي الْمَغْرِبِ فِي الْأُولَيَيْنِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ، وَقُرْآنٍ، وَفِي الثَّالِثَةِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ" قَالَ عُبَيْدُ اللهِ رحمة الله عليه: وَأُرَاهُ قَدْ رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ(۳)

۱-(سنن ابی داود باب اخفاء التشهد، ج۱ص ۱۴۹)

۲-(صحيح البخاري، ج۱ص ۱۱۴)

۳- (طحاوی ص۱۴۲/ ج۱).

د حضرت عبد الله بن ابی رافع رحمه الله څخه روایت دی چې حضرت علی ﷛ به په اولنیو دوو رکعاتونو د ماسپښین کې سورة فاتحه او یو بل سورة د قران لوستلو، همدارنګه به یې د ماز یګر د لمانځه په اولنیو دوه رکعتونو کې کول او په وروستیو دوو رکعتونو کې به یې سورة فاتحه لوستله او د ماښام په لمانځه کې به یې هم په اولنیو دوه رکعتونو کې سورة فاتحه او ورسره یو سورة د قران لوستلو او په اخري رکعت کې به یې صِرف سورة فاتحه لوستله، حضرت عبد الله رحمه الله فرمایي چې زما خیال دی چې حضرت علی ﷛ دا عمل د رسول الله ﷺ څخه نقل کړی دی.

(۲) عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: شَكَا أَهْلُ الكُوفَةِ سَعْدًا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ إِلَى عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، فَعَزَلَهُ، وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ عَمَّارًا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، فَشَكَوْا حَتَّى ذَكَرُوا أَنَّهُ لاَ يُحْسِنُ يُصَلِّي، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: يَا أَبَا إِسْحَاقَ! إِنَّ هَؤُلاَءِ يَزْعُمُونَ أَنَّكَ لاَ تُحْسِنُ تُصَلِّي، قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ رحمة الله عليه: أَمَّا أَنَا وَاللهِ «فَإِنِّي كُنْتُ أُصَلِّي بِهِمْ صَلاَةَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَخْرِمُ عَنْهَا، أُصَلِّي صَلاَةَ العِشَاءِ، فَأَرْكُدُ فِي الأُولَيَيْنِ وَأُخِفُّ فِي الأُخْرَيَيْنِ»، قَالَ: ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ يَا أَبَا إِسْحَاقَ! الحديث. (۱)

د جابر بن سمرة ﷛ څخه روایت دی چې اهل الکوفه وو د سعد ﷛ څخه حضرت عمر ﷛ ته شکایة وکړو هغه حضرت سعد ﷛ معزول کړو او د هغه پر ځای عمار بن یاسر ﷛ مقرر کړو او د دوي شکایت تر دې پورې وو چې دا یې هم یاده کړه چې هغه مونږ ته ښه لمونځ هم نه راکوي. حضرت عمر ﷛ حضرت سعد ﷛ ته پیغام ورولیږلو او ورته یې و فرمایل چې: دا خلق په تا دا ګمان کوي چې ته دوي ته ښه لمونځ نه ورکوي! هغه وویل چې قسم په الله چې زه دوی ته هغسې لمونځ کوم لکه

۱-[بخاری، ج۱ ص۱۰٤]

د رسول الله ﷺ او هيڅ کمی او نقصان پکې نه کوم، زه ورته د ماسخوتن دوه اولني رکعتونه اوږدوم او وروستي رکعتونه ورته مختصر کوم، حضرت عمر ﷛ ورته وفرمايل چې: ای ابا اسحاقه زما هم په تا همداګمان و.

(۳) عَنْ أَبِي عَوْنٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ الثَّقَفِيِّ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لِسَعْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: لَقَدْ شَكَوْكَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى الصَّلَاةِ، قَالَ: «أَمَّا أَنَا، فَأَمُدُّ فِي الأُولَيَيْنِ وَأَحْذِفُ فِي الأُخْرَيَيْنِ، وَلَا آلُو مَا اقْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» قَالَ: صَدَقْتَ ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ أَوْ ظَنِّي بِكَ (۱)

د ابو عون رحمه الله څخه روايت دی، فرمائي ما اوريدلي د حضرت جابر بن سمرة ﷛ څخه، هغه به فرمايل چې حضرت عمر ﷛ حضرت سعد ﷛ ته وفرمايل چې دغه خلک ستا څخه شکايت کوي، په هر شي کې، تردې چې په لمونځ کې هم شکايت کوي. سعد ﷛ وفرمايل چې زه په اولنيو دوه رکعاتونو کې اوږده قرائت کوم او په وروستنيو رکعتونو کې مختصر قرائت کوم. حضرت عمر رضی الله تعالی عنه وفرمايل چې رشتيا دې وويل! هم داسې ګمان مې په تا باندې دی

(٤) عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ قَالَ: «كَانَ - يَعْنِي عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - يَقْرَأُ فِي الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ وَسُورَةٍ، وَلَا يَقْرَأُ فِي الْأُخْرَيَيْنِ (۲)

حضرت عبد الله بن ابی رافع رحمه الله فرمائي چې: حضرت علی ﷛ به د ماسپښين او مازيګر په اولنيو دوه رکعاتونو کې سورة فاتحه او يو بل سورة د قران لوستلو او په دوه وروستيو رکعاتونو کې يې قرائت نه کولو.

۱- (بخاری ج ۱ص ۱۰٦).

۲- (مصنف عبدالرزاق ج۲ص ۱۰۰].

(۵) عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ رحمه الله، عَنْ عَلِيٍّ وَعَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنهما، أَنَّهُمَا قَالَا: «اقْرَأْ فِي الْأُولَيَيْنِ، وَسَبِّحْ فِي الْأُخْرَيَيْنِ». (۱)

د حضرت ابو اسحاق رحمه الله څخه روایت دی چې حضرت علی رضي الله عنه او عبد الله بن مسعود رضي الله عنه دواړو به فرمایل چې په اولنیو دوه رکعتونو کې قرائت وکړئ او په وروستیو کې تسبیحات ولولئ!

(٦) عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ: «يُسَبِّحُ وَيُكَبِّرُ فِي الْأُخْرَيَيْنِ. (۲)

حضرت علی رضي الله عنه فرمايي چې په وروستیو دوه رکعتونو کې به تسبیحات او تکبیرات لوستلی شي.

(۷) عَنْ إِبْرَاهِيمَ رحمه الله قَالَ: «مَا قَرَأَ عَلْقَمَةُ رحمه الله فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُخْرَيَيْنِ حَرْفًا قَطُّ». (۳)

حضرت ابراهیم نخعی رحمه الله فرمائي چې حضرت علقمه رحمه الله په وروستیو رکعاتونو کې یو حرف قرائت هم ندی کړی.

(۸) عَنْ إِبْرَاهِيمَ رحمه الله قَالَ: «اقْرَأْ فِي الْأُولَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ، وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ سَبِّحْ» (۴)

حضرت ابراهیم نخعی رحمه الله فرمائي چې په اولنیو دوه رکعتونو کې سورة فاتحه او یو بل سورة ولوله او په وروستیو دوه رکعتونو کې تسبیحات کوه!

۱-(مصنف ابن ابی شیبه ج ۱ ص ٤٠٨].
۲-(مصنف ابن ابی شیبه ج ۱ ص ٤٠٩)
۳-(مصنف عبدالرزاق ج ۲ ص ۱۰۱)
٤-(مصنف عبدالرزاق ج ۲ ص ۱۰۱].

اخره قعده کول:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ: عَلَّمَنِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلتَّشَهُّدَ فِيْ وَسَطِ الصَّلٰوةِ وَفِيْ اٰخِرِهَا(۱)

عبد الله ابن مسعود رضى الله عنه فرمايلي دي چې: ماته به رسول الله صلى الله عليه وسلم تشهد رابنودلو دلمانځه په منځ کې هم او دلمانځه په اخر کې هم.

د تشهد څخه وروسته درودشريف لوستل:

عَنْ فَضَالَةَ بْنَ عُبَيْدٍ يَقُولُ سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم رَجُلاً يَدْعُو فِى صَلاَتِهِ لَمْ يُمَجِّدِ اللَّهَ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «عَجِلْتَ أَيُّهَا الْمُصَلِّى». ثُمَّ عَلَّمَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلاً يُصَلِّى فَمَجَّدَ اللَّهَ وَحَمِدَهُ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «ادْعُ تُجَبْ وَسَلْ تُعْطَ(۲)

حضرت فضالة بن عبيد رضى الله عنه فرمايلي دي چې: يو سړي په لمانځه کې نه د الله تعالى حمدوويلې اونه يې په نبي کريم صلى الله عليه وسلم درود وويلې، نورسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې: اى لمونځ کونکيه! تا تلوار(جلتي) وکړه، بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم خلکو ته طريقه وښودله (چې اول حمد او ثناء او بيا په رسول الله صلى الله عليه وسلم درود ووايئ)بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم يو بل سړی وليدلو چې لمونځ کوي، او د الله تعالى دحمد او لويي يې بيان کړه او په نبي کريم صلى الله عليه وسلم يې درود شريف

۱- (مسند احمد رقم۴۳۸۲)

۲-(سنن النسائي، ج۱صـ ۱۸۹،باب التحميد والصلوة على النبى صلى الله عليه وسلم فى الصلوة)

ووېلې، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل: چې دعا وکړه ستا دعا قبلېږي او د الله تعالی څخه یې غواړه، تاته درکولی کیږي.

د درود شریف الفاظ:

کعب ابن عجره رضی الله عنه فرمایلي دي چې:

سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَلَّمَنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكُمْ قَالَ قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ(۱)

مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په تاسو او اهل بیتو څنګه درود ووایو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل چې داسې ووایئ:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

د درود شریف څخه وروسته دعاء:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كُنَّا إِذَا كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ قُلْنَا السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ مِنْ عِبَادِهِ السَّلَامُ عَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُولُوا السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ وَلَكِنْ قُولُوا التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ فَإِنَّكُمْ إِذَا قُلْتُمْ أَصَابَ كُلَّ

۱-(صحيح البخاري، ج۱ صـ ۴۷۷)

عَبْدٍ فِي السَّمَاءِ أَوْ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ثُمَّ يَتَخَيَّرُ مِنَ الدُّعَاءِ أَعْجَبَهُ إِلَيْهِ فَيَدْعُو(١)

حضرت عبدالله ابن مسعود رضى الله عنه فرمايلي دي چې مونږ درسول الله صلى الله عليه وسلم پسې لمونځ كولو، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چې السلام على الله مه وايئ، ځكه چې صرف الله تعالى دسلامتيا وركونكى دى، كله چې په تاسو كې څوك لمونځ كوي نو هغه ته پكار دي چې داسې ووايي: التحيات لله الخ نو بيا هغه ته اختيار دى چې كومه دعاء يې خوښه وي هغه دې وغواړي.

د لمونځ ختمول په سلام سره:

حضرت عايشې رضى الله عنها فرمايلي دي چې:

كَانَ يَخْتِمُ الصَّلَاةَ بِالتَّسْلِيمِ(٢)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به لمونځ په سلام سره ختمولو.

د سلام الفاظ:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ "كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ يَسَارِهِ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ(٣)

د حضرت عبدالله ابن مسعود رضى الله عنهما څخه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به ښي او چپ(گس) طرف ته سلام اړولو (او داسې به يې ويل): السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ

١- (صيحح البخاري، ج١صـ ١١٥، باب ما يتخير من الدعاء بعدالتشهد وليس بواجب)

٢-(صحيح مسلم ج ١صـ ١٩٥، باب ما يجمع صفة الصلوة)

٣- (جامع الترمذي ،ج١ صـ٦٥، باب ما جاء فى التسليم فى الصلوة)

د سلام کیفیت:

عَنْ سَعْدٍ قَالَ: كُنْتُ أَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ خَدِّهِ(١)

حضرت سعد رضی الله عنه فرمايلي دي چې ما رسول الله صلى الله عليه وسلم ليدلو چې ښي او چپ (ګس) طرف ته يې سلام واړولو، تر دې چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم د اننګو سپين والی ولیدلو.

د سلام څخه وروسته د امام مقتديانو ته مخ ګرزول:

عَنْ سَمُرَةَ ابْنِ جُنْدُبٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا صَلَّى صَلاَةً أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ(٢)

دحضرت سمرة ابن جندب رضی الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلی الله عليه وسلم به د لمانځه څخه فارغ شو نو مونږ ته به يې مخ را واړه ولو او کېناستلو

المانځه څخه وروسته اذکار:

د سلام اړه ولو څخه وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه په مختلفو وختونو کې مختلف اذکار روايت شوي دي مثلا: (۳۳) ځله سبحان الله (۳۳) ځله الحمد لله (۳۳) ځله الله اکبر (٣)

د حضرت ثوبان رضی الله عنه په حديث کې ددې سره اللهم انت السلام ومنك السلام تبارکت ذا الجلال والاکرام هم راغلی دی (٤)

١-(صحيح مسلم، ج١ص ٢١٦، نسائي ج١ص ١٩٤ باب كيف السلام على اليمين)
٢-(صحيح البخاري، ج١ص ١١٧، باب يستقبل الامام الناس اذا سلم)
٣- (صحيح البخاري، ج١ص ٢١٩، باب استحباب الذكر بعدالصلوة)
٤-(صحيح مسلم، ج١ص ٢١٨، باب استحباب الذكر بعد الصلوة)

دلمانځه څخه وروسته په اجتماعي طريقه باندې دعا اود لاسونو اوچتول مستحب دي

(۱) أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ! أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ: جَوْفَ اللَّيْلِ الآخِرِ، وَدُبُرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ. (۱)

د حضرت ابوامامة رضي الله عنه څخه روايت دى، فرمائي چې: يو چا له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه سوال وکړو چې الله جل جلاله کومه دعا بنه قبلوي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې دشپې په اخره حصه کې اود فرض لمانځه څخه وروسته.

(۲) عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَلَّمَ مِنَ الصَّلَاةِ، قَالَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ». (۲)

دحضرت علی رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې دلمانځه څخه فارغ شونو دادعا به يې کوله چې اللّٰهُمَّ اغفرلي... الي اخرالحديث.

(۳) وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ لَمْ يَحُطَّهُمَا حَتَّى يمسح بهما وجهه. (۳)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې په دعاء کې لاسونه اوچت کړل، نو بيرته به يې ترهغې پورې نه راواپس کول ترڅو به يې چې په مخ نه وو راکاږلي.

۱-(ترمذی ج ۲ص ۱۸۷).

۲- (ابوداود ج ۱ ص ۲۱۹).

۳- (ترمذی ج۲ص ۱۷٦).

(۴) امام البخاري په صحيح البخاري ج ۲ص ۷۲) کې باب قائم کړی دی په نوم د(باب الدعاء بعد الصلوة) ددې په تشريح کې حافظ ابن حجر فرمايي : قَوْلُهُ بَابُ الدُّعَاءِ بَعْدَ الصَّلَاةِ) أَيِ الْمَكْتُوبَةِ وَفِي هٰذِهِ التَّرْجَمَةِ رَدٌّ عَلٰى مَنْ زَعَمَ أَنَّ الدُّعَاءَ بَعْدَ الصَّلَاةِ لَا يُشْرَعُ. (۱)

(۵) امام نسائي په خپل کتاب السنن الکبری کې باب قائم کړی دی په نوم د(مايستحب من الدعاء دبر الصلوة المكتوبات (۲)

(٦) امام عبد الرزاق په خپل مصنف کې باب قائم کړی دی په نوم د(باب مسح الرجل وجهه بيده اذا دعا (۳)

د وترو د مسئلې اجمال:

د وترو په باره کې (۱۰) مسئلې دي : (۱) وتر واجب دي. (۲) وتر درې رکعته دي (۳) پوره کال درې رکعته دي. (۴) صرف په اخر کې سلام(يعنې درې رکعته په يو سلام دي) (۵) دوه قعدې لري (۶) په هر رکعت کې يو سورة ، يعنې درې سورتونه لوستل کيږي. (۷) د دعا قنوت الفاظ (۸) د عاء قنوت قبل الرکوع دی (۹) رفع اليدين عند القنوت (۱۰) يو وضاحت

اوله مسئله: وتر واجب دي : د ابو ايوب انصاري رضی الله عنه په حديث کې د رسول الله ﷺ صريحي فرمان دادی چې وتر واجب دي رسول الله ﷺ فرمائي (الوترحق واجب على كل مسلم) (۱)

۱-(فتح الباري ج۱۱ص ۱۳۳، کتاب الدعوات ، دارالمعرفة ، بيرت)

۲- (السنن الكبرى للنسائی ج ۹ص ۴۷، کتاب عمل اليوم والليلة ، مؤسسة الرسالة، بيروت)

۳- (مصنف عبدالرزاق ج ۲ص ۲۵۲ ، کتاب الصلوة، المتكتبة الاسلامی بيروت)

دحضرت بريدة ﷺ څخه روايت دی چې مادرسول الله ﷺ څخه واوريدل چې فرمايل يې . اَلْوِتْرُحَقٌّ،فَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا! اَلْوِتْرُحَقٌّ،فَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا! اَلْوِتْرُحَقٌّ، فَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا. (١)

يعنې وتر ثابت اولازم دي چاچې وتر ونکړل هغه زمونږ څخه نه دی، وتر ثابت اولازم دي چاچې وترونکړل هغه زمونږ څخه نه دی، وترثابت اولازم دی چاچې وترونکړل هغه زمونږ څخه نه دی .(حاکم اوذهبی ورته صحيح ويلي دي)(٢)

دوهم مسئله: وتر درې رکعته دي:

دريمه مسئله: پوره کال درې رکعته دي:

ددواړو مسئلو لپاره دليل: حضرت عايشه رضی الله عنه فرمايي چې:

مَاكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَافِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدٰى عَشْرَةَ رَكْعَةً يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلَاتَسَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلَاتَسَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا (٢)

رسول الله صلی الله عليه وسلم به ټول کال د اتو رکعاتو تهجدو څخه وروسته درې رکعته وتر کول.

نو په دې حديث کې درې رکعته راغلل او ټول کال درې رکعته شوي دي.

١- اخرجه احمد وابن حبان واصحاب السنن الا الترمذی واخرجه ابو داود ا لطيالسي موقوفاً، رقم الحديث ٥٩٣.

٢-(مشكوة باب الوتر، فصل ثالث)

٣- (ج ١ ص ٣٠٦).

٤-(صحيح البخاري ج ٥صـ ١٥٤، باب قيام النبی بالليل وصحيح مسلم ج ١صـ ٢٥٤)وعدد رکعات النبی صلى الله عليه وسلم)

څلورمه مسئله: صرف په اخر کې سلام يعنې درې رکعته په يو سلام دي، امام حاکم اول په دوو سندونو باندې د حضرت سعيدبن ابى عروبه عن قتادة عن زرارة بن ابى اوفى عن سعدبن هشام عن عايشة رضى الله عنها څخه دا حديث رانقل کړى دى.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوتِرُ بِثَلَاثٍ لَا يُسَلِّمُ إِلَّا فِي آخِرِهِنَّ.

چې رسول الله ﷺ دوتر دا اولود وا ړو رکعتونو څخه وروسته سلام نه دى ګرځولى اوليکلي يې دي چې دا حديث د بخاري او د مسلم په شرط صحيح دى. (١)

پنځمه مسئله: دوه قعدې: ام المومنين حضرت عايشه صديقه رضى الله عنها فرمائي چې: (كَانَ يَقُولُ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ التَّحِيَّةَ). رسول الله ﷺ به فرمايل چې په هرو دوو رکعتونو کې التحيات ده. (٢)

شپږمه مسئله: په هر رکعت کې يو سورة: امام ترمذي رحمه الله د باب ما يقرأ فى الوتر، لاندې د عبد العزيز بن جريج روايت رانقل کړى دى چې:

كَانَ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى: بِ {سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى}، وَفِي الثَّانِيَةِ بِ {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ}، وَفِي الثَّالِثَةِ بِ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ}، وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ.

د حضرت ابن عباس رضى الله څخه روايت دى چې:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْوِتْرِ: بِ {سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} وَ {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ}، وَ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ}، (٢)

١-(مستدرک حاکم، ج ١ص ٣٠٤، کتاب الوتر)

٢-(مسلم ج ١ص ١٩٤) باب مايجمع صفة الصلوة ... الخ

٣-(نسائي، ترمذي، تقريباً).

د څوارلسو صحابه وو څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ په درې رکعته وترو کې درې سورتونه لوستل. هغه څوارلس صحابه کرام (رضی الله عنهم) دادي:

حضرت بی بی عایشه رضی الله عنها، حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ، حضرت عبدالله بن عباس ﷺ، حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ، حضرت أبی بن کعب ﷺ، حضرت علی ﷺ، حضرت عبدالله بن ابی اوفی ﷺ، حضرت نعمان بن بشیر ﷺ، حضرت ابوهریرة ﷺ، حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما حضرت عمران بن حصین ﷺ حضرت معاویة بن خدیج ﷺ حضرت جابر ﷺ او حضرت ابوامامه ﷺ (۱)

اوومه مسئله: د دعاء قنوت الفاظ: دلته دوه حدیثونه واورئ!

اول: په یو روایت کې راځي چې حضرت ابو عبدالرحمن فرمایي چې: حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه مونږ ته دا الفاظ راوښودل:

اللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ، وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ، اللّٰهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ، وَلَكَ نُصَلِّي، وَنَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ نَسْعٰى وَنَحْفِدُ، وَنَرْجُو رَحْمَتَكَ، وَنَخْشٰى عَذَابَكَ، إِنَّ عَذَابَكَ الْجِدَّ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ (۲)

دوهم: د حضرت حسن څخه روایت دی چې هغه به په قنوت کې دا الفاظ لوستل:

اللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ، وَلَا نَكْفُرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ، اللّٰهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ، وَلَكَ نُصَلِّي، وَنَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ نَسْعٰى وَنَحْفِدُ، وَنَرْجُو رَحْمَتَكَ، وَنَخْشٰى عَذَابَكَ الْجِدَّ، إِنَّ عَذَابَكَ الْجِدَّ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ (۳)

۱-(ابن عبدالبر فی الاستیعاب ج ٤ص ۷۱ ا ترمذی ص ۱۰٦ ا نسائي ص ۲۵۱ ا ابن ماجه ص ۸۳ .دارقطنی ،ج۲ص ۳۵۵ طحاوي ،ج۱ص ۱۷۲ مستدرک حاکم ۲۰۵ وابوداود، ج۱ص ۲۰۸)

۲- (مصنف ابن أبی شیبه ، باب مایدعو به فی قنوت الفجر)

۳- (مصنف عبدالرزاق)

علماء كرامو دا دواړه جمع كړي دي او مشترك الفاظ يې دا ښودلي دي چې:

اللهم انا نستعينك ونستغفرك ونؤمن بك ونتوكل عليك ونثنى عليك الخير ونشرك ولانكفرك ونخلع ونترك من يفجرك ،اللهم اياك نعبد ولك نصلى ونسجد واليك نسعى ونحفد،ونرجوا رحمتك ونخشى عذابك ان عذابك بالكفار ملحق.

علامه سيوطي په الاتقان كې په النوع السابع والاربعين من الجزء الثاني كې فرمايي چې: دا دقران دوه سورتونه وو، سورة الخلع او سورة الحفد، اوس يې تلاوت منسوخ شوى دى: و أمر بهما انس بن مالك حين سئل عن القنوت فى الوتر (۱)

اتمه مسئله: دعاء قنوت به په دريم ركعت كې د ركوع څخه مخكې لولئ، په دريم ركعت كې اول سورة فاتحه ده بيا سورة دى ،بيا د الله اكبر سره رفع اليدين، بيا قنوت او بيا ركوع ده.

وَعَنْ عَاصِمٍ الْأَحول رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ الْقُنُوتِ فِي الصَّلَاةِ كَانَ قَبْلَ الرُّكُوعِ أَوْبَعْدَهُ؟ قَالَ: قَبْلَهُ (۲)

همدارنګه د حضرت أبى بن كعب رضى الله عنه څخه روايت دى چې:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «كَانَ يُوتِرُ فَيَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ» (۳)

د اكثرو صحابه كرامو رضى الله عنهم عمل همدا وو چې دعاء قنوت به يې، قبل الركوع لوستله (۴)

۱-(كذا فى معارف السنن ج ٤ص ٢٤٤)

۲- (مشكوة باب الوتر، الفصل الاول)

۳- (ابن ماجه، باب ماجاء فى القنوت قبل الركوع، وبعده ص ٧٣، والنسائى، باب كيف الوتر بثلاث)

٤-(التعليق الصبيح ج ٢ص ١٠٢)

په کومو روایاتو کې چې قنوت بعد الرکوع راغلي دي هغه د قنوت نازله په باره کې دی.

نهمه مسئله: رفع الیدین عند القنوت سنت دی:

عَنْ الْأَسْوَدِ رحمة الله عليه، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه، أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ فِي آخِرِ رَكْعَةٍ مِنَ الْوِتْرِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ وَيَقْنُتُ قَبْلَ الرَّكْعَةِ. (۱)

حضرت اسود د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت کوي چې هغه رضي الله عنه به د وترو په اخر رکعت کې قل هو الله احد ولوستلو، بیا به یې لاسونه اوچت کړل، بیا به یې د رکوع څخه مخکې دعاء قنوت ولوستله.

(۲) عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ رحمة الله عليه قَالَ: "تُرْفَعُ الْأَيْدِي فِي سَبْعِ مَوَاطِنَ: فِي افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ، وَفِي التَّكْبِيرِ لِلْقُنُوتِ فِي الْوِتْرِ، وَفِي الْعِيدَيْنِ، وَعِنْدَ اسْتِلَامِ الْحَجَرِ، وَعَلَى الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَبِجَمْعٍ وَعَرَفَاتٍ، وَعِنْدَ الْمَقَامَيْنِ عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ. (۲)

ابراهیم نخعی رحمه الله فرمايي چې رفع الیدین په اوو ځایونو کې دی، چې د هغوي څخه یو د وترو په لمونځ کې د دعاء قنوت لپاره دی

لسمه مسئله: قنوت په دري قسمه دی:

۱- قنوت نازله چې د مصیبت په وخت کې جایز دی.

۲- قنوت فی الفجر بدون النازلة، نه سنت دی او نه مستحب، په مشکوة باب الوتر، د فصل ثاني اخیرنی حدیث دی.

۱-(رواه البخاری فی جزء رفع الیدین واسناده صحیح، (اثار السنن ص: ۱۷٤) باب رفع الیدین عندالقنوت.

۲-(رواه الطحاوی واسناده صحیح، اثارالسنن ص: ۱۷٤)

وَعَنْ أَبِي مَالِكِ الْأَشْجَعِيِّ رحمة الله عليه قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي: يَا أَبَتِ إِنَّكَ قَدْ صليت خَلْفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بكر وعمر وعثمان وعلى رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمْ هٰهُنَا بِالْكُوفَةِ نَحْوًا مِنْ خَمْسِ سِنِينَ أَكَانُوا يَقْنُتُونَ؟ قَالَ: أَيْ بُنَيَّ مُحْدَثٌ.

۲- قنوت فی الوتر.

تراویح شل رکعته دي:

(۱) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي بِهِمْ فِي رَمَضَانَ عِشْرِينَ رَكْعَةً وَالْوِتْرَ(۱)

عبدالله بن عباس رضی الله عنه فرمائی چې په رمضان کې به رسول الله ﷺ شل رکعته تراویح او وترکول.

دحدیث صحت ددې حدیث متن اول نمبر صحیح دی، حتی چې متواتردی، ځکه چې دمحدثینو دا اصول دي چې دحدیث په سند کې اګرچې کوم راوی ضعیف وي، لکن چې کله دحدیث په مضمون باندې صحابه وو تابعینو، تبع تابعینو او مذاهب اربعه وو عمل کړی وي نو هغې حدیث ته متواترعملی ویلی شي اوددوي عمل ته اجماع عملي ویلی شي، محدثین حضرات ددې څخه په تلقی بالقبول باندې تعبیر کوي، د دا سې حدیث سند بحث ته محتاج نه وي، لکه څرنګه چې داولی ورځې سپوږمۍ شاهدانو ته محتاجه وي لکن د څوارلسمې سپوږمۍ شاهدانو ته نه وي محتاجه.

۱-(مصنف ابن ابی شیبه باب کم یصلی فی رمضان من رکعة، السنن الکبری للبهیقی ج۲|۴۹۶ مسند عبد بن حمید ص۲۱۸) اتحاف الخیرالمهرة ج۲|۴۲۴ تاریخ بغداد ج۱۵|۳۴ ذیل تاریخ بغداد ج۱۸|۱۸۹ والکامل لابن عدی ج۱|۲۴۰ والمعجم الکبیرج۵|۴۳۳].

(۲) عَنْ جَابِرِبْنِ عَبْدِاللّٰهِ رضي الله عنهما قَالَ: خَرَجَ النبی صلی الله علیه وسلم ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ فَصَلَّى النَّاسُ أَرْبَعَةً وَعِشْرِينَ رَكْعَةً وَأَوْتَرَ بِثَلَاثَةٍ.(۱)

یعنې نبي عليه السلام یوه شپه راووتلو او خلکو ته یې ۲۴ رکعته لمونځ ورکړو (۴فرض او ۲۰تراویح) او درې رکعته وتریې وکړل، ددې حدیث په سند کې محمد بن حمید الرازی ضعیف دی لکن د عبد الله بن عباس رضي الله عنه متواتر عملي حدیث ددې حیث تایید کوي.

لدې وجې دا حدیث د حسن لغیره په مرتبه کې دی، او که د تائید لحاظ په کې ونکړو نو بیا هم دا حدیث د حضرت عایشې رضی الله عنها د حضرت ابوذر رضي الله عنه او د حضرت زید بن ثابت رضي الله عنه د حدیثو نو لپاره چې مجمل او مبهم دی قرینه او تشریح کیدلی شی، نو په هر صورت ددې حدیث څخه دا ثابته شوه چې نبي عليه السلام په هغو دریو شپو کې په جماعت باندې شل رکعته تراویح اداکړی وی.

(۳) عَنِ السَّآئِبِ بْنِ يَزِيْدَ رحمة الله عليه قَالَ كَانُوْا يَقُوْمُوْنَ عَلٰى عَهْدِ عُمَرَبْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه فِيْ شَهْرِ رَمَضَانَ بِعِشْرِيْنَ رَكْعَةً(۲)

سایب بن یزید فرمایې چې خلکو به د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کې شل رکعته کول.

(٤) عَنْ يَزِيْدَ بْنِ رومان رحمة الله عليه قَالَ كَانَ النَّاسُ يَقُوْمُوْنَ فِيْ زَمَنِ عُمَرَبْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه فِيْ رَمَضَانَ بِثَلَاثٍ وَعِشْرِيْنَ رَكْعَةً.

یزید بن رومان فرمایې چې خلکو به د حضرت عمر په زمانه کې ۲۳ رکعته کول.(۱)

(٥) عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيْدٍ رحمة الله عليه أَنَّ عُمَرَبْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه أَمَرَ رَجُلًا يُّصَلِّيْ بِهِمْ عِشْرِيْنَ رَكْعَةً.

۱-(تاریخ جرجان ج۱۱ ص۱٤۲ والعنایة شرح الهدایه علی هامش فتح القدیر ج۱ ص٤۰۸].

۲- بهیقی ج۲ ص٤۹٦].

يحيى بن سعيد فرمايي چې عمر بن الخطاب يو سړي ته امر وکړو چې خلکو ته د شلو رکعتو امامتي ورکړي. (۲)

(٦) عَنْ عَبْدِ الْعَزِيْزِ رحمة الله عليه قَالَ كَانَ أُبَيّ بْنُ كَعْبٍ رضي الله عنه يُصَلِّي فِي رَمَضَانَ بِالْمَدِيْنَةِ الْمُنَوَّرَةِ عِشْرِيْنَ رَكْعَةً وَيُوْتِرُ بِثَلَاثٍ

عبدالعزيز بن رفيع فرمايي چې ابى بن كعب رضي الله عنه خلكو ته د شلو ركعتونو امامتي وركوله. (حواله بالا)

(٧) قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ كَعْبٍ الْقُرَظِيُّ رحمة الله عليه كَانَ النَّاسُ يُصَلُّوْنَ فِي زَمَنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه فِي رَمَضَانَ عِشْرِيْنَ رَكْعَةً.

محمد بن كعب القرظى فرمايي چې د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه كې به خلكو شل ركعته تراويح كولې. (۲)

(٨) وَعَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رضي الله عنه: "أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه أَمَرَ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ رضي الله عنه أَنْ يُصَلِّيَ بِاللَّيْلِ فِي رَمَضَانَ. فَقَالَ: إِنَّ النَّاسَ يصومون النهار ولا يحسنون أن يقرءوا، فَلَوْ قَرَأْتَ الْقُرْآنَ عَلَيْهِمْ بِاللَّيْلِ. فَقَالَ: يَا أَمِيْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ! هٰذَا شَيْءٌ لَمْ يَكُنْ. فَقَالَ: قَدْ عَلِمْتُ وَلٰكِنَّهُ أَحْسَنُ. فَصَلّٰى بِهِمْ عِشْرِيْنَ رَكْعَةً" (۲)

ابى بن كعب رضي الله عنه ته حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل چې خلک دورځې روژه وي او قرآن سم نه لولي، نو كه ته ورته د شپې قرآن ولولى، حضرت ابى بن كعب رضي الله عنه ورته وفرمايل چې دا خو يو نوى شى دى، حضرت عمر رضي الله عنه ورته وفرمايل چې ماته

۱- بهيقى ج۲ ص۴۹۶
۲- (مصنف ابن ابى شيبه باب كم يصلى فى رمضان من ركعة)
۳- قيام رمضان للمروزى ص ۱۵۷].
٤- [اتحاف الخير المهرة ج۲ ص ٤۲۵ والمختاره للمقدسي ج۳ ص۳۶۷].

معلومات دی، لکن دا طريقه بنه ده، نو حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه دوی ته د شلو رکعتو تراويحو مونځ ورکړو.

(۹) عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ رضي الله عنه، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: "دَعَا الْقُرَّاءَ فِي رَمَضَانَ فَأَمَرَ مِنْهُمْ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ عِشْرِينَ رَكْعَةً" قَالَ: وَكَانَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يُوتِرُ بِهِمْ. (۱)

حضرت علی رضی الله عنه قاريان راوو غوښتل او يو ته يې پکې امرو کړو چې خلکو ته شل رکعته تراويح اداکړي او حضرت علی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ورته د وترو امامت کولو.

(۱۰) عَنْ أَبِي الْحَسْنَاءِ رحمة الله عليه أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه "أَمَرَ رَجُلًا أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ خَمْسَ تَرْوِيحَاتٍ عِشْرِينَ رَكْعَةً" (۲)

ابو الحسناء فرمايي چې حضرت علی رضی الله عنه يو سړي ته امرو کړو چې خلکوته پنځه ترويحات شل رکعته تراويح اداکړي.

(۱۱) كَانَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِنَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَيَنْصَرِفُ وَعَلَيْهِ لَيْلٌ" قَالَ الْأَعْمَشُ رحمة الله عليه: «كَانَ يُصَلِّي عِشْرِينَ رَكْعَةً وَيُوتِرُ بِثَلَاثٍ (۳)

عبد الله بن مسعود رضی الله عنه به خلکوته شل رکعته تراويح او درې رکعته وترادا کول.

(۱۲) عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: «أَدْرَكْتُ النَّاسَ وَهُمْ يُصَلُّونَ ثَلَاثًا وَعِشْرِينَ رَكْعَةً بِالْوِتْرِ» (۴)

ما صحابه او تابعين وموندل چې شل رکعته تراويح او درې رکعته وتربه يې کول.

۱- بهيقی ج ۲ص۴۹۶].

۲-(بهيقی ج۲ ص۴۹۶].

۳- قيام رمضان للمروزی ص۱۵۷.

٤-(مصنف ابن ابی شيبه باب کم يصلی فی رمضان من رکعته.

(۱۳) قال عطاء ارئتهم یصلون فی رمضان عشرین رکعت ویوترون منهابثلاث (۱)

ماچې خلک لیدلي دي نو هم دا نهه دیرش رکعته کوي (شل تراویح او ۱۶ رکعته نفل، او درې رکعته وتر).

(۱۴) داود بن قیس فرمایې چې د عمربن عبدالعزیز رحمه الله او د عثمان بن ابان رحمه الله په زمانو کې د مدینې خلکو نهه دیرش رکعته لمونځ کولو. (۲)

نورې حوالې د شپږم سوال د جواب لاندې را روانې دي.

(۱۵) مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ رحمة الله عليه: إِنَّ مُعَاذًا أَبَا حَلِيمَةَ الْقَارِءَ كَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ فِي رَمَضَانَ إِحْدٰى وَأَرْبَعِينَ رَكْعَةً (۲)

معاذ به دیو څلویښت رکعتو امامتي کوله. (شل رکعته تراویح په څلورو قفو کې شپارس رکعته نفل، درې رکعته وتر، او دوه رکعته تهجد)

(۱٦) مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ رحمة الله عليه: إِنَّ مُعَاذًا أَبَا حَلِيمَةَ الْقَارِءَ كَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ فِي رَمَضَانَ إِحْدٰى وَأَرْبَعِينَ رَكْعَةً)

شتیرین شکل به د شلو رکعتو، امامتي کوله. (۲)

(۱۷) أَبُو الْخَصِيبِ رحمة الله عليه قَالَ: "كَانَ يَؤُمُّنَا سُوَيْدُ بْنُ غَفَلَةَ رحمة الله عليه فِي رَمَضَانَ فَيُصَلِّي خَمْسَ تَرْوِيحَاتٍ عِشْرِينَ رَكْعَةً (۵)

۱-(قیام رمضان للمروزی ص ۱۵۸].

۲-(مصنف ابن ابی شیبه باب کم یصلی فی رمضان من رکعته).

۳-(قیام رمضان للمروزی ص۱۵۸)

٤- سنن کبری للبهیقی ج۲ ص٤۹٦ مصنف ابن ابی شیبه باب کم یصلی الخ]

٥-(سنن کبرللبهیقی ج۲ ص٤٨٦].

سوید بن غفله به د پنځو ترویحاتو شلور کعتو امامتي ورکوله.

(۱۸) عَنْ نَافِعِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما، قَالَ: "كَانَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ رحمة الله عليه يُصَلِّي بِنَا فِي رَمَضَانَ عِشْرِينَ رَكْعَةً(۱)

ابن ابی ملیکه به د شلو رکعتو امامتي کوله.

(۱۹) عَنِ الْحَارِثِ رحمة الله عليه: «أَنَّهُ كَانَ يَؤُمُّ النَّاسَ فِي رَمَضَانَ بِاللَّيْلِ بِعِشْرِينَ رَكْعَةً وَيُوتِرُ بِثَلَاثٍ. (۲)

(۲۰) عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ رحمة الله عليه: «أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي خَمْسَ تَرْوِيحَاتٍ فِي رَمَضَانَ وَيُوتِرُ بِثَلَاثٍ (حواله بالا)

ابو البختری به د پنځو ترویحاتو شلو رکعتو امامتي کوله.

(۲۱) عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ رحمة الله عليه، قَالَ: «كَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ رحمة الله عليه يُصَلِّي بِنَا فِي رَمَضَانَ أَرْبَعِينَ رَكْعَةً وَيُوتِرُ بِسَبْعٍ (حواله بالا)

عبد الرحمن بن الاسود (۴۰) رکعتونو امامتي کوله او اوه رکعته وتر به یې کول. (څلور فرض ۲۰ رکعته تراویح، ۱۶ رکعته په څلورو وقفو کې نفل، او اوه وتر یعنې ۴ رکعته تهجد او درې رکعته وتر) دوتر او تهجد و ځخه مجازاً په وترو باندې تعبیر کیږي. (۳)

(۲۲) عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ رحمة الله تعالى عليهما، «أَنَّ عَلِيَّ بْنَ رَبِيعَةَ رحمة الله تعالى عليهما كَانَ يُصَلِّي بِهِمْ فِي رَمَضَانَ خَمْسَ تَرْوِيحَاتٍ، وَيُوتِرُ بِثَلَاثٍ (حواله بالا)

۱-(مصنف ابن ابی شیبه باب کم یصلی فی رمضان من رکعة)

۲-(حواله بالا) حارث به دشلو رکعتو امامتي کوله.

۳-[سنن نسايې ابواب الوتر].

علي بن ربيعه به د پنځو ترويحاتو امامتي كوله.

(۲۳) عَنْ وِقَاءٍ رحمة الله عليه قَالَ: «كَانَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ رحمة الله عليه يَؤُمُّنَا فِي رَمَضَانَ، فَيُصَلِّي بِنَا عِشْرِينَ لَيْلَةً سِتَّ تَرْوِيحَاتٍ، فَإِذَا كَانَ الْعَشْرُ الْآخِرُ اعْتَكَفَ فِي الْمَسْجِدِ وَصَلَّى بِنَا سَبْعَ تَرْوِيحَاتٍ.(حواله بالا)

سعيد بن جبير به دلاندې مونځ امامتي كوله.(شل ركعته تراويح او ځلور ركعته تهجد او په اخرى عشره كې ځلور ركعته نور تهجد).

(۲٤) حَبِيبُ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ: كَانَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ رحمة الله عليه يُصَلِّي فِي رَمَضَانَ سِتَّ تَرْوِيحَاتٍ يُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ (۱)

(۲۵) يُونُسُ رَحِمَهُ اللَّهُ: «أَدْرَكْتُ مَسْجِدَ الْجَامِعِ قَبْلَ فِتْنَةِ ابْنِ الْأَشْعَثِ رحمة الله عليه يُصَلِّي بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَسَعِيدُ بْنُ أَبِي الْحَسَنِ، وَعِمْرَانُ الْعَبْدِيُّ رحمهم الله كَانُوا يُصَلُّونَ خَمْسَ تَرَاوِيحَ، فَإِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ زَادُوا وَاحِدَةً.(ايضًا)

(۲٦) ذَكْوَانُ الْجُرَشِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: «شَهِدْتُ زُرَارَةَ بْنَ أَوْفَى رحمة الله عليه يُصَلِّي بِالْحَيِّ فِي رَمَضَانَ سِتَّ تَرْوِيحَاتٍ، فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ صَلَّى سَبْعَ تَرْوِيحَاتٍ كُلَّ لَيْلَةٍ(ايضا)

(۲۷) عَنْ شبرمة رحمة الله عليه وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ عَلِيٍّ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ يَؤُمُّهُمْ فِي رَمَضَانَ فَيُصَلِّي خَمْسَ تَرْوِيحَاتٍ. (۲)

(۲۸) عِمْرَانُ بْنُ حُدَيْرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: «كَانَ أَبُو مِجْلَزٍ رحمة الله عليه يُصَلِّي بِهِمْ أَرْبَعَ تَرْوِيحَاتٍ(۳)

يعنې ابو مجلز به د تراويحو په ځلورو وقفو كې ځلور ترويحې يعنې ۱۶ ركعته كول.

۱- (قيام رمضان للمروزى ص ۱۵۸).

۲-(زجاجة المصابيح ج۱ ص ۳٦٦).

۳- (قيام رمضان للمروزى ص ۱۵۸)

لامذهبان دې صرف د حرمينو يو امام و ښايي چې هغه د اسلام په تاريخ کې په حرمينو کې صرف يو ه ورځ اته رکعته تراويح کړي وي، همدارنګه دې صرف يو صحابي او يا صرف يو تابعي و ښايي، چې هغه د شل رکعته تراويحو د سنتوالي څخه انکار کړی وي .

تهجد اته رکعته دي:

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَيْفَ كَانَتْ صَلاَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ؟ قَالَتْ: مَا كَانَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلاَ فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، يُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، فَلاَ تَسْأَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلاَ تَسْأَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلاَثًا، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! تَنَامُ قَبْلَ أَنْ تُوتِرَ؟ قَالَ: «تَنَامُ عَيْنِي وَلاَ يَنَامُ قَلْبِي». (۱)

ابو سلمه بن عبد الرحمن ﷺ د حضرت عايشې رضی الله عنها څخه پوښتنه وکړه چې په رمضان کې د رسول الله ﷺ (د تهجد و) مونځ څرنګه وو؟ حضرت عايشې رضی الله عنها ورته وفرمايل چې: رسول الله ﷺ په رمضان او په غير رمضان کې د يوولسو رکعتونو څخه زيات (د تهجد و) مونځ نه دی کړی، څلور رکعته يې وکړل نو د حسن او د طول پوښتنه يې مه کوه (يعني ډير ښه او اوږده رکعتونه به يې وکړل) بيا به يې څلور رکعته وکړل نو د حسن او د طول پوښتنه يې مه کوه (يعني ډير ښه او اوږده به يې وکړل) بيا به يې درې رکعته وکړل، حضرت عايشه رضی الله عنها فرمايي چې ما پوښتنه وکړه چې يا رسول الله ﷺ ته د وترو څخه مخکې اوده کيږې؟ (بغير د نوی اودس څخه وتر کوي) رسول الله ﷺ

- (بخاری ج۱ ص۱۵٤ کتاب التهجد باب قيام النبی ﷺ بالليل فی رمضان وغيره

وفرمايل چې اى عايشې بيشكه چې زما سترګى اودې كيږي او زمازړه نه اوده كيږي، يعنې په خوب باندې زما اودس نه ماتيږي، له دې وجې نوي اودس ته ضرورت نه شته.

تراويح او تهجد جدا جدا لمونځونه دي:

(۱) فرق په اعتبار د ماخذ.

دتهجدو اودتراويحو دمشروعيت مأخذ جدا جدا دى، ځكه چې دتهجدودمشروعيت ماخذ قرآن دى، الله ﷻ فرمايي چې: وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ: اودتراويحو دمشروعيت مأخذ سنت دى، رسول الله ﷺ فرمايې چې (سنت لكم قيامه) دتراويحو طريقه محمد ﷺ جاري كړى ده، يعنې دتهجدومشروعيت په قرآن ثابت دى ،اودتراويحو مشروعيت په قرآن نه دى ثابت ،بلكه په حديث ثابت دى نو څرنګه يو مونځ شو؟

(۲) فرق په اعتبار د مكان دمشروعيت: تهجد په مكه مكرمه كې مشروع شوى وو ،اوتراويح په مدينه منوره كې دنبى كريم دژوند په أخرو كلونو دنبي ﷺ دژوند كې مشروعى شوى دي. (۱)

(۳) فرق په اعتبار د زمانې دمشروعيت: تهجد دهجرت څخه مخكې مشروع وو ،اوتراويح دهجرت څخه وروسته مشروعې شوى ،نو څرنګه يو مونځ شو؟

(۴) فرق په اعتبار د كيفيت دمشروعيت: تهجد په اول كې فرض وو او تر يو كال پورې فرض پاتې شوى وو ،چې وروسته يې بيا فرضوالې منسوخ شو اوتراويح هيڅكله فرض شوي نه دي سعد بن هشام رضي الله عنه فرمايي چې:

۱- الموسوعه الفقهيه ج ۲۷ صـ ۱۳۹).

قُلْتُ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، حَدِّثِينِي عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: «أَلَسْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ فَإِنَّ خُلُقَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ الْقُرْآنَ» قَالَ: قُلْتُ: حَدِّثِينِي عَنْ قِيَامِ اللَّيْلِ، قَالَتْ: "أَلَسْتَ تَقْرَأُ: يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ؟"، قَالَ: قُلْتُ: بَلَى، قَالَتْ: «فَإِنَّ أَوَّلَ هٰذِهِ السُّورَةِ نَزَلَتْ، فَقَامَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى انْتَفَخَتْ أَقْدَامُهُمْ، وَحُبِسَ خَاتِمَتُهَا فِي السَّمَاءِ اثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا، ثُمَّ نَزَلَ آخِرُهَا، فَصَارَ قِيَامُ اللَّيْلِ تَطَوُّعًا بَعْدَ فَرِيضَةٍ(۱)

سعد .یاام المؤمنین ماته دنبی دخُلق په باره کې بیان وکړه ،ام المؤمنین رضی الله عنها : وفرمایل چې ایاتا قرآن نه دی لوستلی؟درسول اللهﷺ خُلق قرآن وو،

سعد ﷛: ماوویل چې :یاام المؤمنین !ماته درسول اللهﷺ دتهجدو په باره کې پوښته وکړ ایه، ام المؤمنین رضی الله عنها : چې ایاتا دیاایها المزمل سورة نه دی لوستلی؟

سعد ﷛: ماعرض وکړوچې لوستلی می دی.

ام المؤمنین رضي الله عنها وفرمایل ددې سورة ابتدائی حصه نازله شوه (په کومه کې چې دتهجدو فرضیت راغلی دی)نوصحابه وو رضی الله عنهم به دومره تهجد کول چې پښې به یې وپړسیدلی اوددې سورة اخری حصه دولس میاشتې وروسته نازله شوه نوتهجد دفرضوالي څخه نفلوالي ته نقل شول.

فایده: ددې حدیث څخه درې خبرې معلومیږي (۱)دتهجدو مشروعیت دقرآن څخه ثابت دی (اوتراویح داسې نه دی (۲)دتهجدو مشروعیت په مکه مکرمه کې شوی دي اودترایحوپه مدینه کې (۳)تهجد تریو کال پورې فرض وو چې وروسته بیانفل شو اوتراویح هیڅکله فرض شوي نه دی.

۱- (ابوداود ج۱ ص۱۸۹ ص ۱۹۱باب فی صلوة اللیل)

(۵)فرق په اعتبار د دې قول چې په نبی عليه السلام باندې تراخره پورې تهجد فرض وو بعضې علماء فرمايې چې په نبی ﷺ باندې تراخره پورې تهجد فرض وو،صرف دامت په باره کې يې فرضوالی منسوخ شوی وو،شرح موطاامام مالک ج۱ ص۳۱۱ او د تراويحو په فرضوالي باندې هيڅ قول نه دی کړی.

(۶)فرق په اعتبار د سنت مؤکدوالی وغير مؤکدوالی: د څلورم دليل لاندې دحضرت عايشې رضی الله عنها حديث تير شو چې تهجد ته يې تطوع ويلی وو، نو تهجد سنت غير مؤکد دي ،او تراويح سنت مؤکده دي د سعودې عرب د تعليم په نصاب کې داخل د فقه حنبلي په مشهور کتاب الروض المربع ص۶۵ کې ئی ليکلي دي چې: والتراويح سنت مؤكدة .ملا علی القاری رحمه الله فرمايلي دي چې: والحاصل ان الاصح فيها انها سنة مؤكدة (۱)

د څلورو واړو مذهبونو په نيز د تراويحو سنت مؤکدوالی په لاندې کتابونو کې وګوره: (۲)

(۷)فرق په اعتبار د جماعت او غير جماعت: په تهجدو کې اصل دا دی چې بغير د جماعت څخه ادا کړی شي او په تراويحو کې اصل جماعت دی –د سعودی عرب په تعليمي نصاب کې د همدی داخل کتاب الروض المربع په ص۶۵ کې يې ليکي دي چې والتراويح عشرون ركعة تفعل فی جماعة مع الوتر: او ملا علی

۱-.(شرح النقايه ج۱ ص۳٤۱)

۲- البحرالرايق ج۱ ص۱۱۷ حاشيه فتاوی۹٤ النوازل ص٤۷٥ – حاشيه الطحاوی ص٤۱۱ ردالمختارج۲ ص٤۹۲ - فتاوی تاتارخاينه ج۱ ص٤۷٥ المهذب ج۱ ص۸٤ حلية العلماء ج۲ ص۱۱۹ – والاقناع للشربينی ج۱ ص۱۱۷ نهاية الزين ج۱ ص۱۱٤ – والفروع ج۱ ص٤۸۸ والمغنی لابن قدامه ج۱ ص ۷۹۷].

القاری رحمه الله ليکي چې :روی الحسن عن ابی جنيفة والسنة فيها الجماعة لکن علی وجه الکفاية – شرح نقايه ج۱ ص[۳۴۱] نو په جماعت باندې تراويح اداکول سنة کفايې دی – که يو څو کسان يې په جماعت باندې اداکړي او نوريې په کورونو کې اداکړي نو د ټولو ذمه فارغه شوه، او که هيڅوک يې په جماعت باندې ادانکړي نو په ټولو باندې د سنتو د ترک وبال لازميږي او د تراويحو د سنت مؤکد علی الکفايه والی په لاندې کتابونو کې وګوره: (۱)

(۸) فرق په اعتبار د ترغيب د جماعت: د تراويحو د جماعت لپاره د نبي ﷺ څخه تعريف او ترغيب ثابت دی او د تهجدو د جماعت ترغيب نه دی ثابت.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِذَا نَاسٌ فِي رَمَضَانَ يُصَلُّونَ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ, فَقَالَ: «مَا هٰؤُلَاءِ؟» قِيلَ: "هٰؤُلَاءِ نَاسٌ لَيْسَ مَعَهُمْ قُرْآنٌ, وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِهِمْ, فَهُمْ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ, فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَصَابُوا أَوْنِعْمَ مَا صَنَعُوا(۲)

ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چې د رمضان په مياشت کې يو شپه نبی کريم ﷺ راووتلو نو ويليدل چې يو څو کسان د مسجد په يو کونج کې مونځ کوي، نبی ﷺ وفرمايل چې دا څوک دي؟ چاورته وويلي چې دا يو څه کسان دی چې قرآن ورته نه دی ياد، نو ابی بن کعب رضي الله عنه ورته مونځ ورکوي، نو دوي د ابی بن کعب رضي الله عنه په

۱-[شرح النقايه ج۱ ص۳۴۱ فتاوی عالکيری ج۱ ص۱۲۸ فتاوی النوازل ص۹۴ مراقی الفلاح ص۴۱۲ والبحرالرايق ج۱ ص۱۱٦].

۲- (قيام رمضان للمروزی ص ۱۵۵]

اقتداء کې مونځ کوی نبي ﷺ وفرمایل چې دوي حق ته ورسیدل او یایې وویل چې په بېړه د کړل،

(۹) فرق په اعتبار د اهتمام د جماعت کثیره: د تهجد و په باره د نبی کریم ﷺ څخه د کثرة د جماعت اهتمام نه دی ثابت — او د تراویحو په باره کې ثابت دی، پدې باره کې لاندې دوه حدیثونه وګوری:

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّاسُ يُصَلُّونَ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ بِاللَّيْلِ أَوْزَاعًا ...الخ

یعنې خلکو د رمضان په یو شپه کې مختلف جماعتونه جوړ کړی وو، چاته به چې څومره قرآن یاد وو نو دهغې امامتي به یې نوورته ورکوله، د چا به پنځه مقتدیان وو، او د چا به شپږ مقتدیان وو، د چا په ددې څخه ډیر وو، او د چا به کم وو، یوه شپه نبی صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ټولو ته امامتي ورکړه. (۱)

حضرت ابوذر غفاري رضی الله عنه فرمایلي چې مونږ د نبی ﷺ سره روژې نیولی نو نبي کریم ﷺ مونږ ته د تراویحو مونځ نه راکولو تر دې چې اوه ۷ ورځې پاتې شوی نو په ۲۳ همدرانګه په ۲۵ باندې ئی مونږ ته مونځ راکړو او بیائی په ۲۷ باندې د خپل کورو الارا جمع کړل او خلک هم را جمع شول او نبی علیه السلام او ګد مونځ راکړو. (۲)

(۱۰) فرق په اعتبار د بابونو: محدثینو حضراتو د تهجد و لپاره جدا او د تراویحو لپاره جدا باب لګولې دی، نو که دا دواړه یو مونځ وی نو بیا ولی ورته محدثینو یو باب نه لګولو؟ په لاندې جدول کې د هر کتاب جدا جدا باب کتلې شي:

۱- قیام رمضان للمروزی ص ۱۵۳].

۲- قیام رمضان للمروزی ص۱۵۳].

شماره	د کتاب نوم	دتهجدو باب	د تراویحو باب
۱	صحیح بخاری	باب فضل قیام اللیل ج۱ ص ۱۵۱	باب فضل من قام رمضان ج۱ ص ۲۶۹
۲	صحیح مسلم	باب صلوة اللیل ج ۱ص ۲۵۳	باب الترغیب فی قیام رمضان وهوالتراویح ج۱ ص ۲۵۹
۳	سنن ابی داود	باب فی صلوة اللیل ج ۱ص۱۸۸	باب قیام شهررمضان ج۱ ص۱۹۶
٤	سنن ترمذی	باب فضل صلوة اللیل ج ۱ص۹۸	باب ماجاءفی قیام شهررمضان ج ۱ص۱۶۶
٥	سنن نسائی	کتاب قیام اللیل ج ۱ص۲۳۷	ثواب من قام رمضان وصام الخ ج۱ ص۳۰۷
٦	سنن ابن ماجه	باب ماجاءفی قیام اللیل ص۹٤	باب ماجاء فی قیام شهررمضان ص۹٤
۷	موطاامام مالک	باب فی صلوة اللیل ص ۹۹	باب فی قیام رمضان ص۹۷
۸	موطاامام محمد	باب صلوة اللیل ص ۱۱۹	باب فی قیام شهررمضان ص۱٤۱
۹	مشکوة	باب صلوة اللیل ج۱ ص۱۰۵	باب قیام شهررمضان ج ۱ص۱۱٤
۱۰	ریاض الصالحین	باب قیام اللیل ص ۳۶۲	باب استحباب قیام رمضان وهوالتراویح ص ۳۶۷
۱۱	صحیح ابن حبان	فصل فی قیام اللیل ج ٥ص۱۱۲	فصل فی التراویح ج ٥ص۱۰۷
۱۲	مجمع الزواید	باب فی صلوة اللیل ج ۲ص۵۱۹	باب قیام رمضان ج ۳ص٤۰۱
۱۳	سنن کبری بهیقی	باب فی قیام اللیل ج ۲ص٤۹۹	باب فی قیام شهررمضان ج ۲ص٤۹۱
۱٤	جمع الفواید	صلوة اللیل ج۱ ص۲۰۳	قیام رمضان والتراویح ج ۱ص۲۰۶

۱۵	قيام الليل للمروزی	قيام الليل ص ۲ الی ص ۱۴۹	قيام رمضان ص ۱۵۰تاص۱۷۸
۱۶	بلوغ المرام	صلوة التطوع ص ۸۳	قيام رمضان ص ۱۵۲

نو ددې ټولو محدثينو په اجماع باندې تراويح او تهجد دوه جدا جدا مونځونه دي.

داختر په لمانځه کې شپږ زائد تکبيرات سنت دي

د اختر په لمانځه کې د قيام په حالت کې درې تکبيرات أصل دي، يو تکبير تحريمه او دوه د رکوع تکبيرونه، چې ديته تکبيرات صلواتيه ويلی کيږي او شپږ زائد تکبيرات دي، په بعضو احاديثو کې ټول تعداد (۹) ذکر شوی دی او په بعضو کې په اولني رکعت کې د پنځو او په دويم کې د څلورو ذکر دی چې مجموعه يې نه شو او په بعضو کې د څلورو څلورو ذکر دي چې په اولني رکعت کې د قراءت څخه مخکې د تکبير تحريمه سره څلور تکبيرات دي او د رکوع تکبير د دې څخه جدا دی هغه يې نه دی ذکر کړی ځکه چې هغه د قرائت څخه وروسته دی او په دويم رکعت کې د قرائت څخه وروسته د رکوع د تکبير سره څلور تکبيرات دي.

خلاصه: د ټولو احاديثو داده چې د أختر په لمانځه کې د قيام په حالت کې مجموعي (۹) تکبيرات دي، (درې تکبيرات صلواتيه او شپږ زائد).

دلائل: (۱) أَنَّ الْقَاسِمَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ رحمه الله حَدَّثَهُ, قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: صَلَّى بِنَا, النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عِيدٍ, فَكَبَّرَ أَرْبَعًا, وَأَرْبَعًا, ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ حِينَ انْصَرَفَ, قَالَ: «لَا تَنْسَوْا, كَتَكْبِيرِ الْجَنَائِزِ, وَأَشَارَ بِأَصَابِعِهِ, وَقَبَضَ إِبْهَامَهُ» (۱)

۱-(طحاوي ص ۳۷۱، کتاب الزيادات باب صلوة العيدين کيف التکبير فيها)

ابو عبد الرحمن قاسم فرمايي چې ماته په صحابه وو کې بعضې صحابه وو فرمايلي دي چې مونږ ته نبی کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اختر لمونځ راکړو، نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څلور څلور تکبيره وکړل، بيا يې مونږ ته مخ راوګرځولو او وې فرمايل چې هيرې نه کړئ، د اختر تکبيرونه د جنازې په شان (څلور) دي (يو د تکبير تحريمه او درې زوايد)، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه ګوته بنده کړه او په (څلور) ګوتو سره يې اشاره وکړه.

٢-عَنْ مَكْحُولٍ رَحِمَهُ اللهُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو عَائِشَةَ، رَحِمَهُ اللهُ جَلِيسٌ لِأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، سَأَلَ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، وَحُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَبِّرُ فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «كَانَ يُكَبِّرُ أَرْبَعًا تَكْبِيرَهُ عَلَى الْجَنَائِزِ»، فَقَالَ حُذَيْفَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: صَدَقَ، فَقَالَ أَبُو مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «كَذَلِكَ كُنْتُ أُكَبِّرُ فِي الْبَصْرَةِ، حَيْثُ كُنْتُ عَلَيْهِمْ»، وَقَالَ أَبُو عَائِشَةَ رَحِمَهُ اللهُ: «وَأَنَا حَاضِرٌ سَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ». (١)

د ابو هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ همنشين ابو عائشة فرمايي چې (د کوفې والي) سعيد بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ابو موسى اشعرى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه پوښتنه وکړه چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په اخترونو کې تکبيرونه څرنګه کول؟ نو ابو موسى اشعرى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په اخترونو کې د جنازې د لمانځه په شان (څلور څلور) تکبيرونه کول (يو تکبير تحريمه او درې زوايد) حضرت حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ابو موسى اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تصديق وکړو، بيا حضرت ابو موسى اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل چې کله چې زه په

١-(ابوداؤد صـ ١٦٣) مصنف ابن ابی شيبه ج ٤ صـ ٢١٣، نمبر ٥٧٤٤) تخريج والا او بغير تخريج والا صـ ٧٨، ج ٣)

به ره کې حاکم وو م نو هم دا سې تکبیرونه به مې کول ابو عایشه رحمه الله فرمایي
چې زه په دغه وخت کې د سعید بن العاص سره ناست وم.

۳- عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَ: كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَالِسًا وَعِنْدَهُ حُذَيْفَةُ وَأَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَسَأَلَهُمَا سَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ التَّكْبِيرِ فِي الصَّلَاةِ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى فَجَعَلَ هَذَا يَقُولُ: سَلْ هَذَا، وَهَذَا يَقُولُ: سَلْ هَذَا، فَقَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: سَلْ هَذَا - لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَسَأَلَهُ، فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «يُكَبِّرُ أَرْبَعًا ثُمَّ يَقْرَأُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ فَيَرْكَعُ، ثُمَّ يَقُومُ فِي الثَّانِيَةِ فَيَقْرَأُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ أَرْبَعًا بَعْدَ الْقِرَاءَةِ» (۱)

علقمه رحمه الله او اسود رحمه الله فرمايي چې عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ناست وو په دې مجلس کې حضرت حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او ابو موسى اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم موجود وو، سعيد بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا اختر د تکبيراتو په باره کې پوښتنه وکړه، نو حضرت حذيفة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمايل چې د ابو موسى اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه پوښتنه وکړه او ابو موسى اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمايل چې د حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه پوښتنه وکړه، نو بيا ورته حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمايل چې د حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه پوښتنه وکړه، کله يې چې د عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه پوښتنه وکړه نو هغه ورته وفرمايل چې څلور تکبيرونه (تکبير تحريمه او درې زوائد) وکړه بيا قرائت وکړه بيا تکبير وکړه او رکوع ته لاړ شه بيا دوهم رکعت ته او دريږه، قراءت وکړه او د قرآئت څخه وروسته څلور تکبيرونه وکړه (درې زوائد او يو د رکوع).

۱-(مصنف عبدالرزاق ج ۳ ص ۵۶۸۷، نمبر ۵۶۸۶.

په سفر کې که دسنتوکول ممکن وو نوکول یې پکاردي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ: "صَلَّيْتُ مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعًا وَلَيْسَ بَعْدَهَا شَيْءٌ, وَصَلَّى الْمَغْرِبَ ثَلَاثًا وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ, وَقَالَ: هِيَ وِتْرُ النَّهَارِ, وَلَا تَنْقُصُ فِي سَفَرٍ وَلَا حَضَرٍ, وَصَلَّى الْعِشَاءَ أَرْبَعًا, وَصَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ, قَالَ: وَصَلَّى فِي السَّفَرِ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ, وَصَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ, وَصَلَّى الْعَصْرَ رَكْعَتَيْنِ, وَلَيْسَ بَعْدَهَا شَيْءٌ, وَصَلَّى الْمَغْرِبَ ثَلَاثًا وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ, وَصَلَّى الْعِشَاءَ رَكْعَتَيْنِ, وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ (۱)

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چې ما د رسول الله ﷺ سره (په حضر کې د ماز یګر) څلور رکعته لمونځ وکړو او د دینه وروسته هیڅ نه وو او د ماښام لمونځ یې درې رکعته وکړو او د دینه وروسته یې دوه رکعته (سنت) وکړل او بیا یې وفرمایل چې دا د ورځې وتردي چې په سفر کې او حضر کې نه کمیږي، او د ماخوستن یې څلور رکعته لمونځ وکړو او د هغې څخه وروسته یې دوه رکعته سنت وکړل.

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چې رسول الله ﷺ په سفر کې دوه رکعته لمونځ وکړو او د هغې څخه وروسته یې هم دوه رکعته (سنت) وکړل او د ماز یګر یې صرف دوه رکعته (فرض) وکړل او د ماښام یې درې رکعته (فرض) وکړل او د هغې څخه وروسته یې دوه رکعته (سنت) وکړل او د ماخوستن یې دوه رکعته (فرض) وکړل او د هغې څخه وروسته یې دوه رکعته (سنت) وکړل.

قال الامام النووی رحمة الله عليه: وَقَدِ اتَّفَقَ الْعُلَمَاءُ عَلَى اسْتِحْبَابِ النَّوَافِلِ الْمُطْلَقَةِ فِي السَّفَرِ وَاخْتَلَفُوا فِي اسْتِحْبَابِ النَّوَافِلِ الرَّاتِبَةِ فكرهها ين عُمَرَ رضي الله عنهما وَآخَرُونَ وَاسْتَحَبَّهَا الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ وَالْجُمْهُوْرُ رحمهم الله تعالى... الخ

۱-(طحاوی ج۱ص ۲۴۳).

امام نووی فرمائي چې په دې د ټولو علماوو اتفاق دی چې مطلق نفل په سفر کې مستحب دي، البته د سنتو په باره کې اختلاف دی، حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه او نورو پرېښي دي او امام شافعي رحمه الله او دده د اصحابو او د جمهور علماوو په نزد د دې کول مستحب دي. (۱)

د سهوې سجدې له سلام څخه وروسته دې او ورپسې د تشهد لوستل پکار دي

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه مَرْفُوعًا وَإِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ فَلْيُتِمَّ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيُسَلِّمْ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ». (۲)

رسول الله ﷺ فرمايي چې: کله کوم يو نفر ستاسې په مانځه کې شکي شي د صحيح لپاره دې سوچ وکړي او په هغې باندې خپل مونځ پوره کړي، بيا دې سلام وګرځوي، بيا دې دوه سجدې د سهوې لپاره وکړي.

۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ شَكَّ فِي صَلَاتِهِ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا يُسَلِّمُ» (۲)

رسول الله ﷺ فرمايي چې څوک شکي شي په مانځه کې نو د سلام څخه دې وروسته دوه سجدې وکړي.

۳- عَنْ ثَوْبَانَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِكُلِّ سَهْوٍ سَجْدَتَانِ بَعْدَ مَا يُسَلِّمُ». (۴)

۱-(نووی شرح مسلم ج ۱ص ۲۴۲)

۲- [بخاری ج/۱ ص۵۸]

۳- [مسند أحمد ج/۱ ص۲۰۵ ، نسائی ج/۱ ص۱۴۰ ، ابوداؤد ج/۱ ص۱۴۸]

۴-[ابوداؤد ج/۱ ص۱۴۹].

رسول الله ﷺ فرمایي چې: د هرې سهوې لپاره دوه سجدې دي د سلام څخه وروسته.

مقتدي چې سهوه شي نو سجده سهوه به نه کوي

۱- عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ عَلٰى مَنْ خَلْفَ الْإِمَامِ سَهْوٌ، فَإِنْ سَهَا الْإِمَامُ فَعَلَيْهِ وَعَلٰى مَنْ خَلْفَهُ السَّهْوُ، وَإِنْ سَهَا مَنْ خَلْفَ الْإِمَامِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ سَهْوٌ وَالْإِمَامُ كَافِيهِ» (۱)

رسول الله ﷺ فرمایي چې په مقتدي باندې سجده سهوه نه شته، که امام سهوه شو نو بیا په امام او مقتدی دواړو باندې سجده سهوه ده او که مقتدي سهوه شو نو په ده باندې سجده سهوه نشته، دده لپاره امام کافي دی.

۲- عَنْ إِبْرَاهِيمَ رَحِمَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ، أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا سَهَوْتَ خَلْفَ الْإِمَامِ، وَحَفِظَ الْإِمَامُ، فَلَيْسَ عَلَيْكَ سَهْوٌ، وَإِنْ سَهَا وَحَفِظْتَ فَعَلَيْكَ السَّهْوُ، وَإِنْ لَمْ يَسْجُدِ الْإِمَامُ فَلَا تَسْجُدْ، وَكَذٰلِكَ إِذَا سَهَا جَمِيعُ مَنْ مَعَ الْإِمَامِ أَوْ سَهَا الْإِمَامُ» (۲)

ابراهیم نخعی رحمه الله فرمایي چې: کله چې ته د امام پسې سهوه شي او امام نه وي سهوه شوی، نو په تا باندې سجده سهوه نشته. او که امام سهوه شو او ته نه وې سهوه شوی نو بیا په تا باندې سجده سهوه ده، که امام سجده ونه کړه نو ته یې هم مه کوه. همدارنګه که ټول مقتدیان سهوه شول نو په یو باندې هم سجده نه شته او که امام سهوه شو نو په ټولو باندې سجده سهوه ده.

۱- [دار قطنی ج۱/ ص۳۷۷].

۲-[کتاب بروایة الامام ابی یوسف ص۳۷].

د سهار سُنت د فرضو څخه وروسته د لمر د راختلو څخه مخکې مکروه دي

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: "نَهٰى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَلَاتَيْنِ: بَعْدَ الْفَجْرِ حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتّٰى تَغْرُبَ الشَّمْسُ (۱)

د حضرت ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د مازیګر څخه وروسته تر غروبه پورې د لمانځه څخه منع کړې ده او د سهار د فرضو څخه وروسته یې تر لمر پریوتلو پورې د لمانځه څخه منع کړې ده.

(۲) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما، قَالَ: سَمِعْتُ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه وَكَانَ أَحَبَّهُمْ إِلَيَّ، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهٰى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتّٰى تَغْرُبَ الشَّمْسُ (۲)

یعنې رسول الله ﷺ د سهر د فرضو څخه وروسته تر لمر ختلو پورې د لمانځه څخه منه کړې ده او د مازیګر څخه وروسته تر لمر پریوتلو پورې یې د لمانځه څخه منع کړې ده.

(۳) عن عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ رحمة الله عليه، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رضي الله عنه، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتّٰى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ» (۳)

ترجمه یې مخکې تیره شوه.

۱- (بخاری ج۱ص ۸۲/ مسلم ج ۱ص ۲۷۵)

۲- (بخاری ج۱ص ۸۲ مسلم ج۱ ص۲۷۵).

۳- (بخاری ج۱ص ۸۲ مسلم ج ۱ص ۲۷۵)

(٤) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يُصَلِّ رَكْعَتَيِ الفَجْرِ فَلْيُصَلِّهِمَا بَعْدَ مَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ (١)

رسول الله ﷺ فرمائي چې د چا څخه چې د سهار سنت پاتې شول نو د لمر ختلو څخه دې يې وروسته وکړي.

(٥) عَنِ ابْنِ سِيرِينَ رحمة الله عليه عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما أَنَّهُ صَلَّاهُمَا بَعْدَ أَضْحَى. (٢)

عبد الله بن عمر رضي الله عنه به د سهار سنت د څاښت څخه وروسته کول.

(٦) عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ رحمة الله عليه، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ رحمة الله عليه، يَقُولُ: «لَوْ لَمْ أُصَلِّهِمَا حَتَّى أُصَلِّيَ الْفَجْرَ، صَلَّيْتُهُمَا بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ» (٣)

يحيى بن سعيد رحمه الله فرمائي چې ما د قاسم بن محمد رحمه الله څخه اوريدلي دي چې فرمايلي يې دي چې کله چې د سهار سنت را څخه پاتې شي نو بيا يې د لمر د راختلو څخه وروسته کوم.

(٧) مَالِكٌ رحمة الله عليه، أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما فَاتَتْهُ رَكْعَتَا الْفَجْرِ، فَقَضَاهُمَا بَعْدَ أَنْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ) (٤)

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه د سهار سنت پاتې و، نو د سهار د لمر تر راختلو څخه يې وروسته وکړل.

١- (ترمذى ج١ص ٩٦).

٢-(مصنف ابن ابي شيبه ج ٢ص ١٥٧)

٣-(مصنف ابن ابى شيبه ج ٢ص ٢٥٥)

٤- [موطا امام مالک/ ص١١٢].

د ماښام د لمانځه څخه مخکې نفل کول سنت نه دي او سنت ويل ورته مکروه دي

(١) عَنْ طَاوُسٍ رحمة الله عليه، قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا، عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ، فَقَالَ: «مَا رَأَيْتُ أَحَدًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيهِمَا، وَرَخَّصَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ» (١)

د عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما څخه د ماښام د لمانځه څخه مخکې د دوو رکعتونو نفلو په باره کې پوښتنه وشوه هغه وفرمايل چې: ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې هيڅوک د دې دوو رکعتونو نفلو په کولو باندې نه دي ليدلي او پدې مې هم څوک نه دي ليدلي چې د مازديگر د لمانځه څخه وروسته يې دوه رکعتونو ته اجازت ورکړی وي.

(٢) عَنْ حَمَّادٍ رحمة الله عليه، قَالَ: سَأَلْتُ إِبْرَاهِيمَ رحمة الله عليه عَنِ الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ فَنَهَانِي عَنْهَا، وَقَالَ: «إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا لَمْ يُصَلُّوهَا. (٢)

حضرت حماد رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايي چې د ابراهيم نخعي رَحِمَهُ اللَّهُ څخه د ماښام د لمانځه څخه د دوو رکعتونو په باره کې پوښتنه وکړه، نو هغه زه منع کړم او وې فرمايل چې: رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا لمونځ نه دی کړی.

(٣) عَنْ إِبْرَاهِيمَ رحمة الله عليه قَالَ: «لَمْ يُصَلِّ أَبُو بَكْرٍ، وَلَا عُمَرُ، وَلَا عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمُ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ (١)

١-(ابو داؤد ج ١ صـ ١٨٢)

٢-(كتاب الأثار للامام ابی حنيفة بروايت الامام محمد صـ ٣٢)

حضرت ابراهیم نخعي رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې: ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عثمان او رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دمابنام دلمانځه څخه مخکې دوه رکعته نه دي کړي.

قصدا يا بلاقصده دپاتې شوو لمونځونو قضايي ضروري ده

(۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا، لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي} (۲)

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي: چې چا لمونځ هير کړو او يا ترې ويده شو، نو چې ورته ياد شي نو اداء دې کړي دديې بله کفاره بغير ددې څخه نشته، په دې حديث کې حضرت قتادة الفاظ هم ذکر کړو چې: (اقم الصلوة لذکری)

(۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ، قَالَ: قَالَ نَبِيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ نَسِيَ صَلَاةً، أَوْ نَامَ عَنْهَا، فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا (۲)

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي: چې چا لمونځ هير کړو او يا ترې ويده شو، نو کفاره يې دا ده چې ورته ياد شي نو اداء دې کړي.

(۳) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا رَقَدَ أَحَدُكُمْ عَنِ الصَّلَاةِ، أَوْ غَفَلَ عَنْهَا، فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا»، فَإِنَّ اللهَ يَقُولُ: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي} (۴)

۱- (مصنف عبدالرزاق ج ۲ص ـ ۴۳۵)

۲-(بخاری ج ۱ص ـ ۸۴، مسلم ج ۱ص ـ ۲۴۱، واللفظ للمسلم)

۳- (مسلم ج ۱ص ـ ۲۴۱)

۴- (مسلم ج ۱ص ـ ۲۴۱)

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي: چې کله يو کس ستاسو د لمونځ څخه ويده شو او يا ترې غافله شوه نو چې ورته ياد شو نو اداء دې کړي، بيشکه الله تعالى فرمايي: اقم الصلوة لذكرى.

په احاديثو او په اثارو کې د ښځې او د سړي په مونځ کې فرق

۱- د تكبير تحريمه سره د لاسونو په اوچتولو کې فرق

نارينه: نارينه به لاسونه تر غوږونو پورې اوچتوي، (۱) عن مالک بن الحويرث أنه رأى النبي صلى الله عليه وسلم ...وقال... حتى يحاذي بهما فروع أذنيه (۱)

(۲) عن وائل بن حجر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى كَانَتَا بِحِيَالِ مَنْكِبَيْهِ وحاذى بإبهاميه أُذُنَيْهِ ثُمَّ كَبَّرَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: يَرْفَعُ إِبْهَامَيْهِ إِلَى شَحْمَةِ أُذُنَيْهِ. (مشكوة، ج ۱ ص ۸۶) باب صفة الصلوة).

وائل بن حجر رضی الله عنه فرمائي چې ما رسول الله ﷺ وليدلو چې لاسونه يې د اوګو په برابرې پورته کړل او غټې ګوتې يې د غوږونو سره برابرې کړې او په يو روايت کې راځي چې غټې ګوتې به رسول الله ﷺ د غوږونو د نرميو سره برابرولې، نو حاصل دا چې د لاسونو برابرول د اوګو سره معنى يې دا ده چې ورغوي د اوګو سره برابروه او غټې ګوتې د غوږونو د نرميو سره برابروه.

(۳) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «كَبَّرَ حَتَّى حَاذَى بِإِبْهَامَيْهِ أُذُنَيْهِ.

حضرت انس رضی الله عنه فرمائي چې ما رسول الله ﷺ وليدلو چې الله اكبر يې وويلو تر دې چې د لاسونو غټې ګوتې يې د غوږونو سره برابرې کړې. (۱)

۱-(صحيح مسلم، ج ۱ صـ ۱۶۸، باب استحباب رفع اليدين فى تكبيرة الاحرام)

(٤) وَعَن مَالك بن الْحُوَيْرِث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا أُذُنَيْهِ. (٢)

زنانه: زنانه به لاسونه تر اوږو او يا سينو پورې او چتوي: د حضرت وايل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه روايت دى چې:

عَنْ وَايِلِ بْنِ حُجْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: «قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ: يَا وَايِلَ بْنَ حُجْرٍ! إِذَا صَلَّيْتَ فَاجْعَلْ يَدَيْكَ حِذَاءَ أُذُنَيْكَ وَالْمَرْءَةُ تَجْعَلُ يَدَيْهَا حِذَاءَ ثَدَيْهَا».

يعنې ما ته نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې يا وايله چې کله دې لمونځ کولو نو لاسونه تر غوږونو پورې پورته کړه او ښځه به لاسونه تر سينو پورې پورته کوي. (٣)

فانقيل: ددې حديث په سند کې أم يحيى مجهوله ده امام هيثمي فرمايي چې ولم اعرفها او د مجهول راوي روايت معتبر نه وي؟

قلنا ١-: د امام هيثمي د لم اعرفها په وجه په سند هيڅ اثر نه غورزيږي.

٢- د ام يحى نوم کبشه دى (٤) هلته سند داسې دى:

حدثنا ميمونة بن عبد الجبار بن وايل قال سمعت عمتي كبشة ام يحيى

او ددې څخه ميمونة بنت حجر بن عبد الجبار روايت کوي (٥) لهذا مجهول الحال هم نده.

١- (الدارقطني ، ص ٣٤٥) بهيقي ج ٢ص ٩٩).
٢-(متفق عليه مشكوة/ ج١ص٧٥ باب صفة الصلوة)
٣- كنزالعمال حديث نمبر ١٩٦٤٠). المعجم الكبير، رقم ١٧٤٩٧)
٤- (تاريخ دمشق جزء ٦٢، صـ ٣٩٠)
٥- (اكمال الكمال جزء ٢صـ ٤٧٨)

دوهم روايت: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أنا شَيْخٌ لَنَا, قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءً رَحِمَهُمُ اللهُ، سُئِلَ عَنِ الْمَرْأَةِ: كَيْفَ تَرْفَعُ يَدَيْهَا فِي الصَّلَاةِ؟ قَالَ: «حَذْوَ ثَدْيَيْهَا (۱)

د حضرت عطاء رحمه الله څخه پوښتنه وشوه چې ښځه به لاسونه څرنګه اوچتوي؟ هغه ورته وفرمايل چې تر سينو پورې.

دريم روايت: عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ زَيْتُونٍ رحمة الله عليه، قَالَ: رَأَيْتُ أُمَّ الدَّرْدَاءِ رضي الله عنها، تَرْفَعُ كَفَّيْهَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهَا حِينَ تَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ (۲)

حضرت أم الدرداء رضی الله عنه به د تکبير تحريمه سره لاسونه تر اوګو پورې اوچتول د أم الدرداء نوم خيرة دی او جليل القدره صحابیہ اويا تابعی ده.

د لاسونو په تړلو کې فرق

نارينه: د نارينه وو لپاره سنت طريقه داده چې د نوم څخه لاندې لاسونه کيږدي.

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، عَنْ أَبِيهِ رضي الله عنه قَالَ: «رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَضَعَ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ تحت السُّرَّةِ

وايل بن حجر رضی الله عنه فرمايي چې ما نبي کريم صلی الله عليه وسلم وليدلو چې خپل ښی لاس يې په چپ لاس د نوم څخه لاندې کيښودلو (۳) مونږ د وضع اليدين تحت السرې په رساله کې تقريبا اوه ديرش احاديث ليکلي دي.

زنانه: ښځه به په سينه لاسونه ږدی.

۱-(مصنف ابن ابي شيبه ج ۱صـ ۲۷۰، باب فی المرأة اذا افتتحت الصلوة الی اين ترفع يديها)، دشيخ نوم مسبع بن ثابت دی (مصنف ابن ابي شيبه ج ۲صـ ٥٥٤، باب فی رکعتی الفجر اذا فاته)

۲-(مصنف ابن ابی شيبه ج ۲صـ ٤۲۱، باب فی المرأة اذا افتتحت الصلوة الی اين ترفع يديها)

۳-(مصنف ابن ابی شيبه ،باب وضع اليمين علی الشمال)

۱- (عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ رَحِمَهُمُ اللهُ قَالَ: «تَجْمَعُ الْمَرْأَةُ يَدَيْهَا فِي قِيَامِهَا مَا اسْتَطَاعَتْ(۱)

ښځه به په قيام کې تر څو يې چې طاقت وي لاسونه به راټولوي او لاسونه چې پوره راټول شي نو په سينه کيښودلی شي.

۲- سلطان المحدثين ملا علی القاري رحمه الله فرمايي چې: والمرأة تضع (يديها) على صدرها اتفاقا لان مبنى حالها على الستر (۲)

يعني ښځه به اتفاقا لاسونه په سينه ږدي ځکه چې د ښځې حال په ستر بنا دی.

۳- علامه عبدالحی الکهنوي رحمه الله فرمايي چې: واما فی حق النساء فاتفقوا على ان السنة لهن وضع اليدين على الصدر لانها ما استرلها (۳)

د ښځو لپاره سنت طريقه داده چې په سينه لاسونه کيږدي ځکه چې پدې کې پرده زياته ده.

په رکوع کې فرق

نارينه: عَنْ سَالِمٍ الْبَرَّادِ رحمة الله عليه، قَالَ: أَتَيْنَا عُقْبَةَ بْنَ عَمْرٍو الْأَنْصَارِيَّ أَبَا مَسْعُودٍ رضي الله عنه، فَقُلْنَا لَهُ: حَدِّثْنَا عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، "فَقَامَ بَيْنَ أَيْدِينَا فِي الْمَسْجِدِ، فَكَبَّرَ، فَلَمَّا رَكَعَ وَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَجَعَلَ أَصَابِعَهُ أَسْفَلَ مِنْ ذَلِكَ، وَجَافَى بَيْنَ مِرْفَقَيْهِ حَتَّى اسْتَقَرَّ كُلُّ شَيْءٍ مِنْهُ (۴)

۱- (مصنف عبدالرزاق ج ۳ص ۴۹، باب تكبير المراة بيديها وقيام المرأة وركوعها وسجودها)

۲-(فتح باب البنايه ج ۱ص ص ۲۴۳، سنن الصلوة)

۳-(السعايه ج۲، ۱۵۶)

۴-(سنن ابی داود ج ۱ص ۱۳۳، باب صلوة من لايقيم صلبه فی الركوع والسجود)

سالم البراد رحمه الله فرمايي چې مونږ عقبه بن عمرو الانصاري ته ورغلو او ورته مو وويل چې مونږ ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم دلمونځ په باره کې حديث بيان کړه ، هغه په مسجد نبوي کې زمونږ په منځ کې ودريدلو تکبير تحريمه يې وکړو چې کله يې رکوع وکړه نو لاسونه يې په زنګنونو کيښودل او ګوتې يې د زنګونو ښکته کړې او څنګلې يې د اړخونو څخه جدا کړې.

زنانه: ښځه به راټوله رکوع کوي چې لاسونه يې د ګيډې سره لګيدلي وي،

حضرت عطاء فرمايي چې:

(تَجْتَمِعُ الْمَرْأَةُ إِذَا رَكَعَتْ تَرْفَعُ يَدَيْهَا إِلَى بَطْنِهَا، وَتَجْتَمِعُ مَا اسْتَطَاعَتْ، فَإِذَا سَجَدَتْ فَلْتَضُمَّ يَدَيْهَا إِلَيْهَا، وَتَضُمَّ بَطْنَهَا وَصَدْرَهَا إِلَى فَخِذَيْهَا، وَتَجْتَمِعُ مَا اسْتَطَاعَتْ" (۱)

ښځه به راټوله رکوع کوي لاسونه به د ګيډې سره لګوي او حتى الوسع به ځان راټولوي، او په سجده کې به هم لاسونه ځان ته راټولوي او ورنونه به د ګيډې سره لګوي

په سجده کې فرق

نارينه: نارينه به ازاده کولاو سجده کوي.

۱- (عَنْ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَجَدَ جَافَى يَدَيْهِ، حَتَّى لَوْ أَنَّ بَهْمَةً أَرَادَتْ أَنْ تَمُرَّ تَحْتَ يَدَيْهِ مَرَّتْ» (۲)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې کله سجده کوله نو خپله ګيډه به يې دلاسونو څخه دومره لرې ساتله چې که سيرلي د لاسونو لاندې د تيريدلو اراده کړې وی، نو تيردلی شو .

۱-(مصنف عبدالرزاق رقم ۵۰۶۹)

۲-(سنن نسائي ج ۱ صـ ۱٦۷، باب التجافى فى السجود)

۲- (عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ رحمه الله، قَالَ: وَصَفَ لَنَا الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ رضي الله عنه، فَوَضَعَ يَدَيْهِ، وَاعْتَمَدَ عَلَى رُكْبَتَيْهِ، وَرَفَعَ عَجِيزَتَهُ، وَقَالَ: «هَكَذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْجُدُ» (۱)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به سجده كي لاسونه او زنګنونه ايښي وو ،ورفع عجيزته)

زنانه:(۱) عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى امْرَأَتَيْنِ تُصَلِّيَانِ فَقَالَ: "إِذَا سَجَدْتُمَا فَضُمَّا بَعْضَ اللَّحْمِ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنَّ الْمَرْأَةَ لَيْسَتْ فِي ذَلِكَ كَالرَّجُلِ. (۲)

رسول الله ﷺ په دوو زنانه ووتيريدو چې هغوئ لمونځ کولونو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې کله تاسو سجده کوله نو دبدن بعضې حصې د زمکې سره ولګوئ ځکه چې پدې سلسله کې ښځې د سړيو په شان نه دي.

(۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا جَلَسَتِ الْمَرْأَةُ فِي الصَّلَاةِ وَضَعَتْ فَخِذَهَا عَلَى فَخِذِهَا الْأُخْرَى، وَإِذَا سَجَدَتْ أَلْصَقَتْ بَطْنَهَا فِي فَخِذَيْهَا كَأَسْتَرِ مَا يَكُونُ لَهَا، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَنْظُرُ إِلَيْهَا وَيَقُولُ: يَا مَلَائِكَتِي أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهَا. (۳)

عبد الله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې کله ښځه په لمانځه کې کيناستله نو يو ورون دې د بل ورون سره ولګوي او چې کله سجده کوي نو ګيډه دې د ورنونو سره ولګوي ،ځرنګه چې د ستر زيات حالت دی، ځکه چې الله

۱-(ابوداود ج ۱ص ـ۱۳۷، باب صفة السجود)

۲-(السنن للبيهقي ، حديث نمبر ۳۳۲۵ باب مايستحب للمرءة من ترک التجافى ج ۲ص ۲۲۳) (اعلاء السنن بحواله مراسيل ابى داود، ج ۳ص ۱۹ حديث نمبر ۸٤).

۳-(بهيقى حديث نمبر ۳۳۲٤ والكامل لابن عدي ج ۲ صـ ۲۱٤، ج ۲ص ۲۲۳) (كنز العمال ، ج ۷ ص ٥٤٩ حديث نمبر ۲۰۲۰۳)

ښځې ته ګوري او ملائکو ته وائي چې تاسو شاهدانې اوسئ چې ما دې ښځې ته مغفرت کړی دی.

(۳) حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه فرمائي چې نبي کریم ﷺ نارینه وو ته حکم کړی وو (ان یتجافوا في سجودهم) یعنې اندامونه یو دبل څخه لرې وساتئ او زنانه وو ته یې حکم کړی وو چې (ان ینخفضن في سجودهن) چې ننښتې سجده وکړئ (۱)

(۴) څلورم خلیفه الراشد حضرت علی رضی الله عنه فرمائي: اذا سجدت المرءة فلتحتفز ولتضم فخذیها. چې کله ښځه سجده کوي نو اندامونه دې یو دبل سره یو ځای کوي او ننښتې سجده دې کوي. (۲)

(۵) د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه څخه پوښتنه وشوه په باره د لمانځه د ښځې کې نو هغه جواب ورکړو (تجتمع وتحتفز) چې ننښتې او راټوله دې شي. (۲)

(۶) عَنْ مُجَاهِدٍ رحمة الله عليه أَنَّهُ كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ بَطْنَهُ عَلَى فَخِذَيْهِ إِذَا سَجَدَ كَمَا تَضَعُ الْمَرْأَةُ" (۱)

امام مجاهد به په سجده کې مکروه ګڼله چې یو سړی دې ګیډه په ورنونو کېدي لکه څرنګه یې چې ښځه کوي.

۱- (بیهقي ج ۲/۲۲۲).

۲- (ابن ابی شیبه ، ج ۱ص ۳۰۲/ باب فی المرءة کیف تکون فی سجودها؟ حدیث نمبر ۲۷۹۳بیهقی ،ج ۲ص ۲۲۳) وعبدالرزاق حدیث نمبر ۵۰۷۲)

۳- (مصنف لا بن ابی شیبه ،ج ۱ص ۲۷۰)حدیث نمبر ۲۷۹٤)

٤-(مصنف ابن ابی شیبه ،ج ۱ص ۲۷۰)

(۷) په همدې طریقه عمل جاري وو لکه څرنګه چې په کوفه کې امام ابراهیم نخعی رحمه الله دا فتوی ورکړه چې ښځې دې د سرینو په شان کولاوسجده نه کوي بلکې بالکل راټوله نښتي سجده دې کوي په مدینه منوره کې حضرت مجاهد او په بصره کې امام حسن بصری رحمه الله همدغه فتوی ورکوله. (۱)

په صحابه وو ﷺ، تابعینو، او تبع تابعینو رحمه الله کې هیچا د دې څخه انکار نه دی کړی او دا یمه یې اربعه وو هم ورباندې اجماع ده.

۱- (مصنف ابن ابی شیبه ، کتاب الصلوة باب کیف تکون المرءة فی سجودها حدیث نمبر ۲۷۹۷ وحدیث نمبر ۲۷۹۵ وحدیث نمبر ۲۷۹۶ عن الحسن وقتادة قالا اذا سجدت المرأة فانها تنضم ما استطاعت ولا تتجافی لکی لا ترفع عجیزتها) مصنف عبدالرزاق حدیث نمبر ۵۰۷۱ باب تکبیر المرءة بیدیها الخ ج ۱/ ص ۳۰۲/ ۳۰۳).

په قعده کې فرق

نارينه: نارينه وو ته افتراش اولى دى:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما: «إِنَّمَا سُنَّةُ الصَّلَاةِ أَنْ تَنْصِبَ رِجْلَكَ الْيُمْنَى وَتَثْنِيَ الْيُسْرَى (۱)

دلمانځه سنت طريقه داده چې ښى پښه و دروې او چپه پښه څملوې.

زنانه: عن ابن عمر رضي الله عنه سئل كيف كنّ النساء يصلين علي عهد رسول الله ﷺ قال كن يتربعن ثم امرن ان يحتفزن (۲)

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه پوښتنه وشوه چې ښځو به د نبي ﷺ په زمانه کې څرنګه لمونځ کولو، عبد الله ابن عمر رضي الله عنه جواب ورکړو چې ښځې به په اول کې په پلترې (چارزانو) باندې کيناستې بيا ورته امروشو چې ښې راټولې لمونځ وکړئ.

په مواضع الصلوة کې فرق

نارينه: د نارينه وو لمونځ په مسجد کې افضل دى: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «صَلَاةٌ مَعَ الْإِمَامِ أَفْضَلُ مِنْ خَمْسٍ وَعِشْرِينَ صَلَاةً يُصَلِّيهَا وَحْدَهُ. (۳)

په جماعت لمونځ ديواځې لمونځ څخه پنځه ويشت درجې زيات فضيلت لري.

زنانه: د زنانه وو لمونځ په کور کې افضل دى.

۱-(بخاري ج ۱ صـ ۱۱٤، باب سنة الجلوس)

۲- (جامع المسانيد، ج ۱ ص ٤۰۰).

۳-(صحيح مسلم ج ۱ صـ ۲۳۱)

(۱) حضرت ام حمید چې د عظیم صحابي ابو حمید الساعدي بي بي ده فرمائي چې زمونږ د قبیلې ښځې زما خاوند مسجد ته د تللو څخه منع کړې وې.

ما د رسول الله ﷺ په خدمت کې عرض وکړو چې زما زړه غواړي چې ستاسو سره په جماعت لمونځ وکړم لکن زما خاوند مې د دې څخه منع کوي، نو رسول الله ﷺ ماته وفرمایل چې ستاسو په کوټه کې لمونځ د برنډې څخه بهتر دی او په برنده کې د انګړ څخه بهتر دي او په انګړ کې لمونځ کول (زما سره په مسجد نبوی کې) د جماعت د لمونځ څخه بهتر دی. (۱)

د دې څخه وروسته ام حمید ﷺ حکم وکړو چې زما په کور کې په تیاره کوټه کې ماته د لمانځه ځای جوړ کړئ او دی تر وفات پورې په هغې کې لمونځ کولو. (۲)

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، قَالَتْ: «لَوْ أَدْرَكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَحْدَثَ النِّسَاءُ لَمَنَعَهُنَّ المسجد

ام المومنین حضرت عایشه رضی الله عنها فرمائي که رسول الله ﷺ دغه ازادي لیدلې وې کومه چې اوس ښځو ظاهره کړې ده نو رسول الله ﷺ به ښځې د مسجد څخه منعه کړې وې. (۲)

(۳) حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ به ښځې د مسجد څخه شړلې او فرمایل به یې چې ستاسو لپاره ستاسو کورونه بهتر دي. (۲)

۱-(طبراني، مجمع الزواید، ج ۲ ص ۳٤).

۲-(مجمع الزواید، ج ۲ ص ۳٤).

۳-(بخاري، ج ۱/ ص ۱۲۰، مسلم/ ج/۱ ص ۱۸۳/ عبدالرزاق، ج ۳ ص ۱٤۹).

٤-(مجمع الزوایدـ، ج ۲ ص ۳۵).

(۴) حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه به د جمعی په ورځ نښځې په وړوتیګو ویشتې او د مسجد څخه به یې ایستلې. (۱) دا هر څه د صحابه وو په موجودګۍ کې شوي دي.

مخکې ذکر شو چې د لامذهبو په مشهورو کتابونو فتاوی غزنویه، او فتاوی علماء اهلحدیث کې هم په یو ځای کې دا فرق منلي شوی دی او د مراسیلو دابوداود دغه حواله یې ورکړی ده چې مونږ په دوهم نمبر کې لیکلی ده او بیا یې لیکلي دي چې په همدې باندې د اهل سنت والجماعت مذاهبو اربعه وو اتفاق او تعامل راروان دی بیا یې د څلورو واړو مذاهبو حوالې رانقل کړي دي بیا یې لیکلي دي چې خلاصه دا چې د ښځو په باره کې (انضمام او انخفاض) د احادیثو او تعامل د جمهورو څخه ثابت دی او ددې څخه انکار د احادیثو د کتابو نو او د اهل علمو د تعامل څخه بې خبري ده. (۲)

نو مذکور احادیث او د امت اجماع په صراحت سره د ا ښائي چې په دې مسایلو کې د نر او د ښځې په مینځ کې فرق دی. د ابن حزم الظاهري او دده د مقلدینو سره هیڅ دلیل نشته، نه ورسره د قران ایت شته او نه ورسره د رسول الله ﷺ حدیث شته او نه ورسره د کوم خلیفه الراشد فتوی شته، البته که دام درداء رضي الله عنها د اثر څخه استدلال کوي نو د دغې د اثر حال لاندې وګوره.

۱- (عمدة القاری، ج ۳ ص ۲۲۸)

۲-(فتاوی غزنویه ص ۲۷/ ۲۸/ فتاوی علماء اهلحدیث، ج ۳ ص ۱۴۸ / ص ۱۴۹).

چې خطبه شروع شي نو بيا مونځ كول او خبرې كول مكروه دي

۱- عن سَلْمَانُ الفَارِسِيُّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ، وَتَطَهَّرَ بِمَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ، ثُمَّ ادَّهَنَ أَوْمَسَّ مِنْ طِيبٍ، ثُمَّ رَاحَ فَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ، فَصَلَّى مَا كُتِبَ لَهُ، ثُمَّ إِذَا خَرَجَ الإِمَامُ أَنْصَتَ، غُفِرَلَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجُمُعَةِ الأُخْرَى». (۱)

حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه فرمايي چې: رسول الله ﷺ فرمايلې دي چې: څوک چې د جمعې په ورځ غسل وكړي او ترخپلې وسې او طاقت پورې صفائي وكړي بيا تيل ولګولې او يا خوشبويي ولګوله بيا مانځه ته لاړ شي نو ددوو كسانو په مينځ كې جدايي رانه ولي بيا چې څومره ورته الله جل جلاله ليكلى وي هغومره مونځ وكړي بيا چې كله امام د خطبې لپاره راووځي، چپ شي نو وبه بښلى شي دده لپاره هغه ګناهونه چې ددې جمعې او دتيرې جمعې په مينځ كې يې كړي وي.

۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنِ اغْتَسَلَ؟ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ، فَصَلَّى مَا قُدِّرَلَهُ، ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَعَهُ، غُفِرَلَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى، وَفَضْلُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ» (۲)

رسول الله ﷺ فرمايي چې: چا چې غسل وكړو، بيا د جمعې لپاره مسجد ته راشي نو چې څومره ورته الله جل جلاله مقرر كړي وي هغومره مونځ وكړي، بيا چپ شي تردې پورې چې امام د خطبې څخه فارغ شي، بيا د امام سره د جمعې مونځ

۱-[بخاری ج/۱ ص۱۲٤].

۲-[مسلم ج/۱ ص۲۸۳].

وکړي، نو وبه ببنلی شي، دده لپاره هغه گناهونه چې دد ې جمعې او د تیرې جمعې ترمینځ یې کړی دی او درې ورځې زیاتې هم.

۳- عَنْ عَطَاءِ الْخُرَاسَانِيِّ رحمه الله، قَالَ: كَانَ نُبَيْشَةُ الْهُذَلِيُّ رضي الله عنه، يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ أَقْبَلَ إِلَى الْمَسْجِدِ، لَا يُؤْذِي أَحَدًا، فَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْإِمَامَ خَرَجَ، صَلَّى مَا بَدَا لَهُ، وَإِنْ وَجَدَ الْإِمَامَ قَدْ خَرَجَ، جَلَسَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ، حَتَّى يَقْضِيَ الْإِمَامُ جُمُعَتَهُ وَكَلَامَهُ، إِنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي جُمُعَتِهِ تِلْكَ ذُنُوبُهُ كُلُّهَا، أَنْ تَكُونَ كَفَّارَةً لِلْجُمُعَةِ الَّتِي تَلِيهَا». (۱)

حضرت عطاء الخراساني رحمه الله فرمایي چې: حضرت نبیشة الهذلي رضي الله عنه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا ارشاد رانقلولو چې کله یو مسلمان د جمعې په ورځ باندې غسل وکړي، بیا د جومات طرفته په داسې حال کې لاړ شي چې چاته ضرر نه رسوی نو که وی لیدل چې امام نه دی راوتلی نو چې څومره یې خوښه وی هغه مونځ وکړی او که وی لیدل چې امام راوتلی دی، نو کیني، غوږ کیږدي او چپ شي، تردې پورې چې امام د خطبې او د مونځ څخه فارغ شي نو که پدې جمعه کې دده ټول گناهونه معاف نه شي، نو د مخکنۍ جمعې لپاره به کفاره شي.

۳- ابو هریرة رضي الله عنه فرمایي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي چې کله د جمعې ورځ شي نو ملایکې د مسجد په دروازه کې دریږي او د راتلونکو خلکو نومونه یو دبل پسې لیکي او په اول کې راتلونکی داسې دی لکه اوبښ یې چې هدیه کړی وي، بیا ورپسې داسې دی لکه غوا یې چې هدیه کړی وي، بیا ورپسې داسې دی لکه پسه یې چې هدیه کړی وي، بیا ورپسې داسې دی لکه چرګه یې چې هدیه کړې وي، بیا

۱- [مسند احمد ج۵/ ص۷۵].

وړيسې داسې دی لکه هګۍ يې چې هديه کړې وي. فاذا خرج الامام طوو صحفهم ويستمعون الذکر. (۱) کله چې امام راووځی نو بيا خپل کاغذونه کلوله راټول کړي او خطبې ته غوږ کيږدي.

۴- ابوهريرة د رسول الله ﷺ څخه روايت کوي چې:

إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ: أَنْصِتْ، وَالإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَغَوْتَ. (۲)

کله چې دې ملګري په د جمعې په ورځ ووېلې چې چپ شه پداسې حال کې چې امام خطبه لوستله نو په تحقيق سره تا لغوه او بيکاره کار وکړو.

۵- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَكَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَهُوَ كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا، وَالَّذِي يَقُولُ لَهُ: أَنْصِتْ، لَيْسَ لَهُ جُمُعَةٌ. (۲)

رسول الله ﷺ فرمايي چې د خطبې په حالت کې د خبرو کوونکی د هغه خره په مثال دی چې کتابونه پرې بار وي او هغه سړی چې ده ته ووايي چې چپ شه نو د هغه هم جمعه ونه شوه.

۱- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: "إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ وَالْإِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ فَلَا صَلَاةَ وَلَا كَلَامَ حَتَّى يَفْرُغَ الْإِمَامُ» (۲)

رسول الله ﷺ فرمايي چې: کله يو کس ستاسو په داسې حالت کې مسجد ته راغلو چې امام خطبه لوستله نو نه به مونځ کوي او نه به خبرې کوي، تردې پورې چې چې امام فارغ شي.

۱- [بخاری ج۱/ ص۱۳۷].

۲-[بخاری ج۱/ ص۱۲۷].

۳- [مسند احمد ج۱/ ص۲۳۰]

٤-[مجمع الزواید ج۲/ ص۱۸٤].

۸- ابن شهاب زهری رحمة الله عليه فرمايي چې: ماته ثعلبة بن مالک القرظی وفرمايل چې مونږ به د عمر رضي الله عنه په زمانه کې د جمعې په ورځ ترهغې پورې مونځونه کول چې ترڅو پورې به عمر رضي الله عنه نه وو راوتلی، بيا به د اذان په وخت کې هم مونږ خبرې کولې خو:

فَإِذَا سَكَتَ الْمُؤَذِّنُ، وَقَامَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَخْطُبُ، أَنْصَتْنَا، فَلَمْ يَتَكَلَّمْ مِنَّا أَحَدٌ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ رحمة الله عليه: فَخُرُوجُ الْإِمَامِ يَقْطَعُ الصَّلَاةَ. وَكَلَامُهُ يَقْطَعُ الْكَلَامَ. (۱)

کله به چې اذان کوونکي چپ شول او حضرت عمر رضي الله عنه به خطبه شروع کړه نو بيا به په مونږ کې هيچا هخبرې نه کولې. ابن شهاب زهری رحمة الله عليه فرمايي چې: د امام راوتل د خلکو مونځ ختموي او د امام کلام د خلکو خبرې ختموي.

۹- عَنِ ابْنِ شِهَابٍ رحمة الله عليه قَالَ: حَدَّثَنِي ثَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ «قُعُودَ الْإِمَامِ يَقْطَعُ السُّبْحَةَ، وَأَنَّ كَلَامَهُ يَقْطَعُ الْكَلَامَ (۲)

ابن شهاب: زهری رحمة الله عليه فرمايي چې: ماته ثعلبه بن مالک رضي الله عنه حديث بيان کړی دی چې د امام کيناستل په ممبر باندې د خلکو مونځ قطع کوي. او دده کلام د خلکو خبرې ختموي.

۱۰- عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ الْقُرَظِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «أَدْرَكْتُ عُمَرَ، وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَكَانَ الْإِمَامُ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، تَرَكْنَا الصَّلَاةَ». (۳)

۱-[مؤطأ امام مالک ص۸۸]

۲-[الحديث مسند الامام الشافعی ج۱/ ص۱۳۹].

۳-[مصنف ابن ابی شيبة ج۲/ ص۱۱۱].

حضرت ثعلبة بن مالک القرضی رضي الله عنه فرمايي چې: ما د حضرت عمر رضي الله عنه او د حضرت عثمان رضي الله عنه زمانه ليدلې ده، (په هغه وخت کې د جمعې په ورځ دا معمول وو) چې امام به (د خطبې لپاره راووتلو) نو مونږ به مونځ پرېښودلو.

۱۱- سايب بن يزيد رضي الله عنه فرمايي چې: د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کې به مونږ د جمعې په ورځ مونځ کولو. فَإِذَا خَرَجَ عُمَرُ رضي الله عنه وَجَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ قَطَعْنَا الصَّلٰوةَ (۱)

کله به چې عمر رضي الله عنه راووتلو او په ممبر به کيناستلو نو مونږ به مونځ پرېښودلو.

۱۲- حضرت علی رضي الله عنه فرمايي چې: د جمعې مانځه ته درې قسمه خلک راځي، يو هغه سړی دی چې د جمعې مانځه ته په سکون، وقار او خاموشۍ سره راځي، نو دا هغه سړی دی چې ددې دواړو جمعو په مينځ کې ګناهونه ورته معاف کيږي. راوي فرمايي چې: زما دا ګمان دی چې دا يې هم وويل چې دزايدو ورځو ګناهونه هم ورته معاف کيږي، بل هغه سړی دی چې په جمعه کې شريک شي او لغوه کارونه کوي، نو دده برخه همدغه لغوه او بيکاره کار دی.

(وَرَجُلٌ صَلّٰى بَعْدَ خُرُوجِ الْإِمَامِ فَلَيْسَتْ بِسُنَّةٍ، إِنْ شَآءَ أَعْطَاهُ وَإِنْ شَآءَ مَنَعَهُ. (۲)

دريم هغه سړی دی چې د امام (د خطبې لپاره) د راوتلو ښخه وروسته مونځ کوي، دده دا مونځ د سنتو سره موافق نه دی، که د الله جل جلاله اراده وشي نو ثواب به ورکړي او که اراده يې وشي نو نه به يې ورکوي.

۱-[نصب الراية ج۲/ ص۲۰۴]

۲-[منصف عبدالرزاق ج۳/ ص۲۱۰]،

۱۳- عَنْ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ كَانَ يَكْرَهُ الصَّلَاةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ.. حضرت علی رضی الله عنه د خطبې په وخت کې مونځ مکروه ګڼلو. (۱)

۱٤- عَنْ عَطَاءٍ رحمة الله عليه، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ: «أَنَّهُمَا كَانَا يَكْرَهَانِ الصَّلَاةَ وَالْكَلَامَ بَعْدَ خُرُوجِ الْإِمَامِ (۲)

حضرت ابن عباس او حضرت ابن عمر رضي الله عنهم به د خطبې په وخت کې مونځ او خبرې مکروه ګڼلې.

۱۵- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَأَلُوهُ عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ؟ قَالَ: «أَرَأَيْتَ لَوْ فَعَلَ ذَلِكَ كُلُّهُمْ كَانَ حَسَنًا؟»

د حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنه څخه خلکو د خطبې په وخت کې د مانځه په باره کې پوښتنه وکړه؟ هغه ورته وفرمایل چې که د خطبې په وخت کې ټول خلک په مونځ ودریږي نو آیا دا به ښه کار وي؟ (۲)

۱٦- عَنْ نَافِعٍ رحمة الله عليه قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا «يُصَلِّي يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَإِذَا تَحَيَّنَ خُرُوجَ الْإِمَامِ قَعَدَ قَبْلَ خُرُوجِهِ (۲)

حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه به د جمعې په ورځ مونځ کولو پس کله به چې د امام د راوتلو وخت شو نو د امام د راوتلو څخه به مخکې کیناستلو.

۱۷- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «الصَّلَاةُ وَالْإِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ مَعْصِيَةٌ (۱)

۱-[المدونة الکبری ج۱/ص۱٤۸].

۲-[مصنف بن ابی شیبة ج۲/ ص۱۱۱].

۳- [مصنف عبدالرزاق ج۳/ ص۲٤۵].

٤-[مصنف عبدالرزاق ج۳/ ص۲۱۰]

حضرت عقبة بن عامر رضي الله عنه فرمايي چې پداسې حال کې مونځ کول چې امام په ممبر باندې ناست وي ګناه ده.

۱۸- هشام په عروه رحمة الله عليه فرمايي چې : حضرت عبدالله بن صفوان رضي الله عنه پداسې وخت کې مسجد ته راغلو چې حضرت عبدالله بن زبير رضي الله عنه خطبه لوستله... فَاسْتَلَمَ الرُّكْنَ ثُمَّ قَالَ: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ ثُمَّ جَلَسَ وَلَمْ يَرْكَعْ».. (۲)

حجر اسود يې ښکل کړ بيا يې سلام واچولو بيا کيناستلو او سنت يې ونه کړل؟

۱۹- عَنِ ابْنِ سِيرِينَ رحمة الله عليه، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ، فَلَا يُصَلِّ أَحَدٌ حَتَّى يَفْرُغَ الْإِمَامُ» (۳)

ابن سيرين رحمة الله عليه فرمايي چې: کله امام راووتلو نو هيڅوک دې تر هغې پورې مونځ نه کوي ترڅو پورې چې امام فارغ شي.

۲۰- عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، رَحِمَهُمَا اللهُ قَالَ: «إِذَا قَعَدَ الْإِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ فَلَا صَلَاةَ». (۴)

هشام رحمه الله د خپل پلار عروة بن زبير رضي الله عنه څخه روايت کوي چې کله امام په ممبر باندې کيناستلو نو بيا مونځ نشته.

۱-[طحاوی ج۱/ ص۲۵۴]

۲-[طحاوی ج۱/ ص۲۵۴]

۳-[مصنف ابن ابی شیبة ج۲/ ص۱۱۱].

۴-[مصنف بن ابی شیبة ج۲/ ص۱۱۱].

۲۱- عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ: «فِي الرَّجُلِ يَجِيءُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، يَجْلِسُ وَلَا يُصَلِّي» (۱)

معمر د زهری رحمه الله عليه شخه د هغه سړي په باره کې روايت کوي چې پداسې حالت کې مسجد ته راشي چې امام خطبه لولي نو کيني به او مونځ به نه کوي.

۲۲- عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ «أَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يُصَلِّيَ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ». (۲)

امام مجاهد رَحِمَهُ اللَّهُ به د خطبې په وخت کې مونځ ته مکروه ويلي دي.

۲۳- عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، قَالَ: «خُرُوجُ الْإِمَامِ يَقْطَعُ الصَّلَاةَ، وَكَلَامُهُ يَقْطَعُ الْكَلَامَ» (۳)

سعيد بن مسيب رحمه الله عليه فرمايي چې: د امام د خطبې لپاره راوتل مونځ او د امام کلام د خلکو خبرې ختموي.

نو د جمهورو مسلمانانو په نيز باندې د خطبې په وخت کې د مونځ کول صحيح نه دي ، امام نووي رحمه الله ليکي چې : د امام مالک رحمه الله ، امام ليث بن سعد رحمه الله ، امام ابو حنيفه رحمه الله او ده جمهورو صحابؤو رضي الله عنهم او د تابعينو رحمهم الله مسلک دا دی چې د خطبې په وخت کې مونځ صحيح نه دی. د حضرت عمر رضي الله عنه ، حضرت عثمان رضی الله عنه او حضرت علي رضی الله عنه همدا مسلک دی. (۴)

۱-[مصنف ابن ابی شيبة ج۲/ ص۱۱۱، طحاوی ج۱/ ص۲۵٤].

۲-[طحاوی ج۱/ ص۲۵۵]

۳-[مصنف ابن ابی شيبة ج۲/ ص۱۱۱، مصنف عبدالرزاق ج۳/ ص۲٤۵]

٤- نووي شرح مسلم ج ۲ صــ ٤۱۵

علامه عراقي فرمائي چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما ، ابن عباس رضي الله عنهما ، عروه بن زبير رضي الله عنه، مجاهد رحمه الله ، عطاء بن أبي رباح رحمه الله، سعد بن المسيب رحمه الله ، محمد بن سيرين رحمه الله ، امام زهري رحمه الله ، قتادة رحمه الله ،ابراهيم نخعي رحمه الله او د قاضي شريح رحمه الله همدا مذهب دی.(۱)

امام ترمذي رحمه الله فرمائي چې د كوفې د فقهاوو او د محدثينو همدا مسلک دی. (۲)

رسول الله عليه السلام فرمائي چې: يصلي ما كتب له ثم ينصت اذا تكلم الامام. (۳)

(دامام د راوتلو څخه مخکي) چې څومره مونځ ورته مقرر وي هغه دي وكړي بيا چې امام خطبه شروع كړه نو چپ دي شي ، نو د دي صحيح احاديثو څخه معلومه شوه چې د خطبي په وخت كي د چپ كيدلو څخه بغير بله چاره نشته.

حضرت نبيشة الهذلي رضي الله عنه د رسول الله عليه السلام څخه روايت كوي چې:

فَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْإِمَامَ خَرَجَ صَلَّى مَا بَدَا لَهُ، وَإِنْ وَجَدَ الْإِمَامَ قَدْ خَرَجَ جَلَسَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ(۴)

۱- فتح الملهم ج۲ صــ ۴۱۵]

۲- ترمذي ج۱ صــ ۶۷

۳- بخاري ج۱ صــ ۱۲۱ مسلم ج۱ صــ ۲۸۳]. طيالسي صــ ۶۵

۴- (الحديث مجمع الزوايد ج ۲ صــ ۱۷۱ و قال رَوَاهُ أَحْمَدُ وَرِجَالُهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ خَلَا شَيْخَ أَحْمَدَ رحمه الله وَهُوَ ثِقَةٌ.... انتهى

که امام د خطبي لپاره نه وو راوتلي نو چې څومره مونځ کول غواړي و دې ئي کړي.

او چې کله امام د خطبي لپاره راووتلو نو په دغه وخت کې دې هر سړی کيني او چپ دې شي، علامه هيثمي فرمائي چې: د دې روايت ټول راويان د بخاري او د مسلم راويان دي د امام احمد د استاذ څخه ما سوا، ليکن هغه هم ثقه دی. د دې صحيح حديث څخه هم معلومه شوه چې د خطبي په وخت کې د مونځ اجازت نشته.

فان قيل: چې په حديث کې راځي:

«إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ، وَلْيَتَجَوَّزْ فِيهِمَا». (١)

په تاسو کې چې څوک پداسې حالت کې راغلو چې امام خطبه لوستله، نو دوه رکعته لمونځ دې په اختصار سره وکړي.

قلنا: دا حديث د يوې خاصې واقعې سره تعلق لري. بيا بعضي راويانو د نقل بالمعني په اعتبار د عموم جامه وراغوستي ده اصل واقعه دا وه چې حضرت سليک غطفاني رضي الله عنه د ډيري غريبۍ ښکار شوي وو، کله چې رسول عليه السلام د ده خراب حالت وليدلو نو د چندې اراده ئي ورته وکړه، او حکم ئي ورته وکړو چې پاڅيږه او دوه رکعته مونځ وکړه، او دا حکم ئي د دې لپاره ورته وکړو چې خلک د ده خراب حالت وګوري او د زړه د اخلاصه چنده ورسره وکړي د روايت اصل الفاظ داسې دي چې:

جَاءَ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ بِهَيْئَةٍ بَذَّةٍ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَصَلَّيْتَ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «صَلِّ رَكْعَتَيْنِ، وَحَثَّ النَّاسَ عَلَى الصَّدَقَةِ». (١)

١-[مسلم ج/١ ص٢٨٧].

رسول الله عليه السلام خطبه لوستله چې په دي وخت کي يو سړی چې حالت ئي ډير خراب وو راغلو. نو رسول الله عليه السلام ورته وفرمائيل چې آيا مونځ دي کړی دی؟ هغه ورته وفرمائيل چې نه، نو رسول الله عليه السلام ورته وفرمائيل چې پاسيږه او دوه رکعته مونځ وکړه، او خلک ئي په صدقه باندي تيز کړل. دمسند احمد د روايت الفاظ داسي دي چې رسول الله عليه السلام وفرمائيل چې:

إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فِي هَيْئَةٍ بَذَّةٍ فَأَمَرْتُهُ أَنْ يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ وَأَنَا أَرْجُو أَنْ يَفْطِنَ لَهُ رَجُلٌ فَيَتَصَدَّقَ عَلَيْهِ (۲)

دا سړي مسجد ته په خراب حالت کي راغلو، نو ما ورته امر وکړو چې دوه رکعته لمونځ وکړه او ځه اميد لرم چې ثوک د ده په خراب حالت باندي خبر شي نو صدقه به ورباندي وکړي، نو د دي ځخه معلومه شوه چې دا يوه مخصوصه واقعه وه، نو بعضي راويانو روايت بالمعنى وکړو، او د عموم جامه ئي ورته وروا غوستله، په يو روايت کي داسي هم راغلي دي چې: وامسک عن الخطبة حتي فرغ من صلوته. (۳)

د دي سړي د مانځه ځخه تر فارغيدلو پوري نبي عليه السلام خطبه درولې وه.

په يو روايت کي الفاظ داسي دي چې: ارکع رکعتين ولا تعد لمثل هذا. (٤)

ته دوه رکعته مونځ وکړه خو بيا داسي مه کوه، نو چونکه دا سړي نهايت غريب وو، نو رسول الله عليه السلام ورته امر وکړو چې دوه رکعته لمونځ وکړي، د دي لپاره چې خلکو ته دده خراب حالت ښکاره شي او چنده ورسره وکړي، او کله چې په دوهمه او

۱- الحديث نسائي ج ۱ صـ ۱۵۸)

۲-(فتح الباري ج ۲ صـ ۳۲٦].

۳- دارقطني ج ۱ صـ ۱٦۹، زيلعي ج ۲ ص۲۰۳]

٤- دار قطني ج ۱ صـ ۱٦۹

د ریمه جمعه باندي راغلو نو بیا ورته رسول الله علیه السلام وفرمائیل چې پاڅیږه او مونځ وکړه . (١) او دا هم د دې لپاره چې خلک د ده خراب حالت وګوري او چنده ورسره وکړي کله چې دا په دوهمه جمعه باندي راغلو . رسول الله علیه السلام خطبه لوستله نو وي فرمائیل چې : ان یصدقوا علیه وان یصلي رکعتین . (٢) خلک دي په ده باندي صدقه وکړي او ده ته ئي د دوه رکعته مونځ حکم وکړو

٣) په اعتراض کي په ذکر شوي حدیث کي الفاظ داسي دي چې :

«إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ، وَلْيَتَجَوَّزْ فِيهِمَا»

یخطب صیغه د مضارع ده نو خطبه په استقبال کي ده نو معني دا شوه چې کوم سړي چې راغلو په داسي حالت کي چې امام د خطبې لوستل غوښتل ، او د خطبې اراده ئي کړي وه ، نو د خطبې څخه مخکي دې دوه رکعته مختصر مونځ وکړي. امام نسائي په سنن الکبري کي د دې حدیث لپاره داسي باب قائم کړي دي چې : باب الصلوة قبل الخطبة نو د امام نسائي د تحقیق مطابق دا واقعه د خطبې څخه مخکې مخې ته راغلې وه ، همدا معني علماؤ په نظر کي نیولي ده او د یخطب ترجمه ئي په یرید الخطبة سره کړې ده وګوره (٣)

د جمعې په ورځ لس رکعته سنت مؤکد دي، څلور د فرضو څخه مخکې او شپږ د فرضو څخه وروسته دي

١- فتح الباري ج ١ صـ ٤٩٩ـ

٢- جزء القراءت صـ ٣٧

٣- فتح الملهم ج ٢ صـ ٢١٧ فيض الباري ج ٢ صـ ٣٤٤].

١- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا، وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا، عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْعَلُ التَّسْلِيمَ فِي آخِرِهِنَّ رَكْعَةً. (١)

حضرت علی رضي الله عنه فرمايي چې: رسول الله ﷺ د جمعې د مانځه څخه مخکې او وروسته څلور څلور رکعته کول، سلام به يې په اخيرني څلورم رکعت باندې ګرځولو.

٢- وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ -صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَرْكَعُ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا لَا يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ. (٢)

عبدالله بن عباس رضي الله عنه فرمايي چې: رسول الله ﷺ د جمعې د فرضو څخه مخکې څلور رکعته کول او وروسته به يې هم څلور رکعته کول ددې څلورو رکعتونو په مينځ کې به يې (په دوو رکعتونو) سلام نه ګرځولو.

٣- ابن عباس رضي الله عنه فرمايي چې:

كَانَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَرْكَعُ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا، لَا يَفْصِلُ فِي شَيْءٍ مِنْهُنَّ (٢)

رسول الله ﷺ به د جمعې د فرضونو څخه مخکې څلور رکعته سنت کول او د دوی په مينځ کې به يې جدايي نه راوستله.

٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ (مَرْفُوعًا) مَنْ كَانَ مُصَلِّيًا (يَوْمَ الْجُمُعَةِ) فَلْيُصَلِّ قَبْلَهَا أَرْبَعًا وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا. (٢)

١- [معجم طبرانی اوسط بحواله نصب الراية ج٢/ ص٢٠٦، باب صلوة الجمعة آحاديث سنة الجمعة].

٢-[مجمع الزوايد ج٢/ ص١٩٥، باب فی سنة الجمعة].

٣-[ابن ماجة ص٧٩]. باب ماجاء فی الصلوة قبل الجمعة]

٤-[كنز العمال ج٧/ ص٧٤٩].

رسول الله ﷺ فرمايي چې: څوک د جمعې مونځ کوي نو د فرضو څخه مخکې دې څلور رکعته وکړي او وروسته دې هم څلور رکعته وکړي.

٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا. (١)

رسول الله ﷺ فرمايي چې: کله يو ستاسو د جمعې مونځ وکړو نو ددې څخه وروسته دې څلور رکعته (سنت) وکړي.

٥- عَنْ قَتَادَةَ رحمة الله عليه، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، وَبَعْدَهَا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ (٢)

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه به د جمعې دفرضو څخه مخکې اووروسته څلور څلور رکعته (سنت) کول او په يو روايت کې شپږ رکعته راغلی دي. (٣)

٦- عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكْعَتَيْنِ (٤)

سالم رحمة الله عليه د خپل پار عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت کوي چې رسول الله ﷺ به د جمعې د مانځه څخه وروسته دوه رکعته (سنت) کول. د اتم نمبر، نهم، لسم، يوولسم، دولسم، ديارلسم، څوارلسم او پنځلسم نمبر احاديثو څخه معلوميږي چې نبي عليه السلام دا دوه رکعته د هغه څلورو رکعتونو سره کول کوم چې د نبي عليه السلام معمول وو.

١-[مسلم ج/١ ص٢٨٨].

٢-[مصنف عبدالرزاق ج/٣ ص٢٤٧، ترمذی باب الصلوة قبل الجمعة وبعدها].

٣-[مجمع الزوايد ج/١ ص١٩٥].

٤-[بخاری ج/١ ص١٢٨، مسلم ج/١ ص٢٨٨].

٧- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكْعَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ (١)

عبد الله بن عمر رضي الله عنه فرمايي چې: رسول الله ﷺ به د جمعې د مانځه څخه وروسته دوه رکعته په کور کې کول.

٨- عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيِّ رحمه الله قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَأْمُرُنَا أَنْ نُصَلِّيَ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا، وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا، حَتّٰى جَاءَنَا عَلِيٌّ رضي الله عنه فَأَمَرَنَا أَنْ نُصَلِّيَ بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ أَرْبَعًا. (٢)

حضرت ابو عبد الرحمن السلمي رحمه الله فرمايي چې: حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه مونږ ته حکم کولو چې د جمعې د فرضو څخه مخکې څلور رکعته کوئ او وروسته هم څلور رکعته کوئ تردې چې حضرت علي رضي الله عنه راغلو نو هغه مونږ ته حکم وکړو چې د فرضو څخه وروسته اول دوه او بيا څلور رکعته کوئ.

٩- عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ رحمه الله، قَالَ: «كَانَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يُعَلِّمُنَا أَنْ نُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ بَعْدَ الْجُمُعَةِ» حَتّٰى سَمِعْنَا قَوْلَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: «صَلُّوا سِتًّا»، قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ رحمه الله: «فَنَحْنُ نُصَلِّي سِتًّا»، قَالَ عَطَاءٌ رحمه الله: «أَبُو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ رحمه الله يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ أَرْبَعًا». (٣)

حضرت ابو عبد الرحمن السلمي رحمه الله فرمايي چې: عبد الله بن مسعود رضي الله عنه به مونږ ته راښودل چې د جمعې د مانځه څخه وروسته څلور رکعته راښودل

١-[ابوداؤد ج/١ ص١٦١، نسائي ج/١ ص٢١٠ باب صلوة الامام بعد الجمعة].

٢-[مصنف عبدالرزاق ج/٣ ص٢٤٧].

٣- [معجم طبراني ج/٩ /٣١٠، مصنف ابن ابي شيبة ج/٢ ص١٣٢، مجمع الزوايد باب في سنة الجمعة].

تر دې چې مونږ د حضرت علی رضي الله عنه خبره واوریدله چې شپږ رکعته کوئ،
ابو عبد الرحمن فرمايي چې: بیا مونږ شپږ رکعته کول حضرت عطاء رحمة الله عليه
فرمايي چې: حضرت ابو عبد الرحمن به د جمعې د فرضو څخه وروسته اول دوه
رکعته او بیا څلور رکعته کول.

۱۰- عن أبي عبد الرحمن رحمة الله عليه عن علی رضي الله عنه أنه قال: "**مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُصَلِّيًا بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ أَرْبَعًا**"(۱)

حضرت ابو عبد الرحمن السلمی رحمة الله عليه د حضرت علی رضي الله عنه څخه روایت
کوي چې حضرت علی رضي الله عنه فرمایل چې: څوک چې د جمعې د مانځه څخه
وروسته مونځ کوي نو شپږ رکعته دې وکړي.

۱۱- قال الامام الترمذی رحمة الله عليه: وَرُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ
عَنْهُ: أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا، وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا. وَرُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ
رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ: أَمَرَ أَنْ يُصَلَّى بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ أَرْبَعًا. [ترمذی ج۱/
ص۱۱۷]. امام ترمذی رحمة الله عليه فرمايي چې: د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی
چې د جمعې د مانځه څخه مخکې او وروسته دې څلور څلور رکعته (سنت) وکړی شي
او د حضرت علی بن ابی طالب رضي الله عنه څخه روایت دی چې هغه رضي الله عنه به د جمعې د فرضو
څخه وروسته اول د دوو دوه او بیا د څلورو رکعتو سنتو امر کولو.

۱۲- عن جبلة بن سحيم رحمة الله عليه عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما «**أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ سِتَّ رَكَعَاتٍ**». (۲)

۱- [طحاوی ج۱/ ص۲۳۳].

۲- [مصنف ابن ابی شیبة ج۲/ ص۱۳۲].

حضرت ابو بکر رحمة الله عليه بن ابی موسی رضي الله عنه د خپل پلار حضرت ابو موسی اشعری رضي الله عنه ځخه روایت کوي چې ده به د جمعې د مانځه ځخه وروسته شپږ رکعته (سنت) کول.

۱۴- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْتَشِرِ رحمة الله عليه، عَنْ مَسْرُوقٍ رحمة الله عليه، قَالَ: «كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ سِتًّا، رَكْعَتَيْنِ، وَأَرْبَعًا» (۱)

حضرت محمد بن المنتشر رحمة الله عليه د حضرت مسروق رحمة الله عليه ځخه روایت کوی چې ده به د جمعې د مانځه ځخه وروسته شپږ رکعته سنت کول، اول دوه او بیا څلور رکعته.

فان قيل: دا شپږ رکعته به په کوم ترتیب سره اداء کیږي؟

قلنا: امام ابو یوسف رحمة الله عليه او امام طحاوی رحمة الله عليه فرمایي چې: د فرضو ځخه وروسته اول څلور رکعته سنت کول او بیا د وه رکعته سنت کول بهتر دي.

امام طحاوی رحمه الله فرمایي چې: فَثَبَتَ بِمَا ذَكَرْنَا أَنَّ التَّطَوُّعَ الَّذِي لَا يَنْبَغِي تَرْكُهُ بَعْدَ الْجُمُعَةِ سِتٌّ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يُبْدَأَ بِالْأَرْبَعِ ثُمَّ يُثَنَّى بِالرَّكْعَتَيْنِ لِأَنَّهُ هُوَ أَبْعَدُ مِنْ أَنْ يَكُونَ قَدْ صَلَّى بَعْدَ الْجُمُعَةِ مِثْلَهَا عَلَى مَا قَدْ نُهِيَ عَنْهُ.

بیا امام طحاوی رحمة الله عليه په خپل سند باندې نقل کوي چې: «أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يُصَلِّيَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ مِثْلَهَا» قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ رحمة الله عليه: فَلِذٰلِكَ اسْتَحَبَّ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ أَنْ يُقَدِّمَ الْأَرْبَعَ قَبْلَ الرَّكْعَتَيْنِ لِأَنَّهُنَّ لَسْنَ مِثْلَ الرَّكْعَتَيْنِ فَكَرِهَ أَنْ يُقَدِّمَ الرَّكْعَتَانِ لِأَنَّهُمَا مِثْلُ الْجُمُعَةِ. (۲)

۱- . [مصنف بن ابی شيبة ج۲/ ص۱۳۲]

۲-[شرح معانی الآثار ج۱/ص۱۶۶، باب التطوع بعد الجمعة كيف هو؟].

او حضرت شاه صاحب رحمه الله فرمايي چې: اول دوه رکعته او بيا څلور رکعته کول بهتر دي او ددې تائيد د حضرت علي رضي الله عنه او د حضرت ابن عمر رضي الله عنه د منځنيو اثارو څخه کيږي.

د جنازې د لمانځه حکم، دجنازې لمونځ فرض کفائي دی

الله جل جلاله د جنازې دلمونځ حکم کړی دی فرمائي: (وَصَلِّ عَلَيْهِمْ) الاية. ددوي دجنازې لمونځ اداکړه.

ددې څخه يې فرض والی ثابتيږي، لکن کله کله به داسې کيدله چې جنازه به حاضره شوه او په مړي به قرض وو او يا به بله څه وجه وه نو رسول الله ﷺ به صحابه وو ته وفرمايل چې تاسو يې جنازه وکړئ او خپله به په کې نه شريکيدلو، ددې څخه معلوميږي چې د جنازې لمونځ فرض عين نه دی کنه رسول الله ﷺ به هيڅکله نه وه پريښی له دی وجهې اهل سنت والجماعت د جنازې لمونځ ته فرض کفايي وايي.

دجنازې د لمانځه طريقه

۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ. (۱)

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې کله مو په مړي باندې لمونځ کولو نو په اخلاص ورته دعا وکړئ. صاحب د مرقات ليکلي دي چې په دې حديث کې د دعا څخه هغه دعا مراد ده چې د جنازې د لمانځه په داخل کې د دريم او د څلورم تکبير په مينځ کې لوستلی شي. (۲)

۱- (رواه ابوداود، ج ۲ ص ۱۰۰) وصححه ابن حبان. بلوغ المرام ص ۱۰۷ مشکوة ص ۱۴۶ طبع نور محمد دهلی)
۲-(مرقات ج۴/ ص ۵۹) (فتاوی سعديه عين الهدايه)

۲ - حضرت فضاله بن عبید رضی الله عنه فرمائی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې:
إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ، فَلْيَبْدَأْ بِتَمْجِيدِ رَبِّهِ جَلَّ وَعَزَّ، وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ يَدْعُو بَعْدُ بِمَا شَاءَ. (۱)

کله چې لمونځ وکړلو یوستاسو، نو اول دې د الله جل جلاله صفت او ثنایيان کړي، بیا دې په رسول الله ﷺ درود ووائي بیا دې وغواړي د الله جل جلاله څخه چې د څه شي اراده یې وي.

۳ - حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائي چې ما لمونځ کولو، رسول الله ﷺ حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه هم موجود وو (کله چې زه د تشهد لپاره کیناستلم)
بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللهِ، ثُمَّ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِي.
ما اول د الله جل جلاله ثنایيان کړه، بیا مې په رسول الله ﷺ باندې درود شریف وویلو بیا مې د خپل ځان لپاره دعا وکړه نو رسول الله ﷺ وفرمایل غواړه ستا دعا قبلیږي، غواړه ستا دعا قبلیږي (ترمذی). د دې احادیثو څخه معلومیږي چې د دعا د قبولیت لپاره سنت طریقه داده چې اول ثناء وي بیا درود وي او بیا دعا وي.

د جنازې لمونځ هم چونکه دعا ده نو د دې ترتیب هم د اسې پکار دی، ترڅو یې چې الله جل جلاله قبوله کړي.

۱-(ابوداودشریف. ج ۱ ص ۱۷۸ ترمذی نسائي ،بهیقی ،حاکم احمد ابوداود مترجم ج ۱ص۵۵۲).

۴- حضرت ابو سعید مقبری رَحِمَهُ اللّٰهُ د حضرت ابو هریرة رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چې تاسو د جنازې لمونځ په کومه طریقه باندې کوئ؟ نو هغه ورته وفرمایل چې زه په جنازې پسې شاته ځم بیا چې کله جنازه کیښودل شي:

كَبَّرْتُ، وَحَمِدْتُ اللّٰهَ. وَصَلَّيْتُ عَلَى نَبِيِّهِ». ثُمَّ أَقُولُ: «اللّٰهُمَّ. (۱).

زه اول الله اکبر وایم بیا د الله جل جلاله ثناء وایم، بیا په رسول الله صلی الله علیه وسلم درود شریف وایم، بیا د مړي لپاره دعا غواړم.

۵- عَنِ الشَّعْبِيِّ رحمة الله علیه، قَالَ: «فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى يُبْدَأُ بِحَمْدِ اللّٰهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، وَالثَّانِيَةُ صَلَاةٌ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالثَّالِثَةُ دُعَاءٌ لِلْمَيِّتِ، وَالرَّابِعَةُ لِلتَّسْلِيمِ. (۲)

امام شعبي رَحِمَهُ اللّٰهُ فرمائي چې په جنازه کې د اول تکبیر څخه وروسته ثنا ده، د دوهم تکبیر څخه وروسته درود دی د دریم تکبیر څخه وروسته د مړي لپاره دعا ده او د څلورم تکبیر څخه وروسته سلام دی.

۶- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ إِيَاسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، وَعَنْ أَبِي الْحُصَيْنِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ رَحِمَهُمُ اللّٰهُ، قَالَا: «لَيْسَ فِي الْجِنَازَةِ قِرَاءَةٌ (۳)

ابراهیم نخعي او شعبي رحمهما الله فرمایي چې په جناز کې قراءة نشته.

۷- عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ أَنَّهُ كَانَ «لَا يَقْرَأُ عَلَى الْمَيِّتِ (۴)

محمد ابن سیرین رَحِمَهُ اللّٰهُ به په جنازه کې قراءت نه کولو.

۱-(موطاامام مالک، ص۷۹)

۲- [ابن ابی شیبه، ج ۳ص ۲۹۵ وعبدالرزاق ج ۳ص ٤۹۱].

۳- (مصنف ابن ابی شیبه، ج ۳ص ۲۹۹)

٤- (مصنف ابن ابی شیبه، ج ۳ص ۲۹۸، مصنف عبدالرزاق، ج ۳ص ٤۹۱)

۸- عَنْ حَجَّاجٍ رحمه الله علیه، قَالَ: سَأَلْتُ عَطَاءً رحمه الله علیه عَنِ الْقِرَاءَةِ عَلَى الْجِنَازَةِ فَقَالَ: «مَا سَمِعْنَا بِهَذَا.(۱)

عطاء ابن ابی رباح رَحِمَهُ اللّٰهُ فرمایي چې ما په جنازه کې قراءت نه دی اوریدلی.

۹- عَنْ نَافِعٍ رحمة الله تعالى عليه، أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما كَانَ لَا يَقْرَأُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجِنَازَةِ(۲)

حضرت نافع رحمه الله فرمایي چې حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما به د جنازې په لمانځه کې قران (فاتحه) نه لوستلو.

۱۰- حضرت سالم رحمه الله چې د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ځوی دی او د فقهاء وسبعه وو څخه دی او فتوی یې چلیدله، فرمایي (لاقراءة علي الجنازة) (۳) د جنازې په لمونځ کې قراءت (فاتحه) نشته او د حضرت سالم رحمه الله څخه وروسته په مدینه منوره کې صرف او صرف د امام مالک رحمه الله فتوی چلېدله هغه فرمایي (قراءة الفاتحة ليس معمولا بهافي بلدنا في صلواة الجنازة) د جنازې په لمونځ کې د فاتحې په لوستلو باندې زمونږ په ښار کې عمل نشته. (۴)

۱۱- د بخاري شریف شارح ابن بطال فرمایي چې کوم صحابه وو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ د جنازې په لمونځ کې د فاتحې د لوستلو څخه انکار کولو، په هغوی کې حضرت عمر رضی الله عنه حضرت علی رضی الله عنه حضرت ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا او حضرت ابو هريرة رضی الله عنه په خاص طور باندې د ذکر قابل دی. (۵)

وصلى الله تعالى على خير خلقه محمد وآله وصحبه اجمعين

العبد الاحقر

رحيم الله الحقاني الافغاني

۱-(مصنف ابن ابی شیبه، ج۳ صـ ۲۹۹)

۲-(موطا امام مالک ص ۲۱۰)

۳-(مصنف ابن ابي شيبه ج ۳ صـ ۲۹۹)

٤-(مجموعة الرسايل ج۱ ص ۲۳۷ بحواله عمدة القاري شرح بخاري)

۵- (مجموعة الرسايل لمولانا صفدر اكاړوي ج ۱ص ۲۳۷).

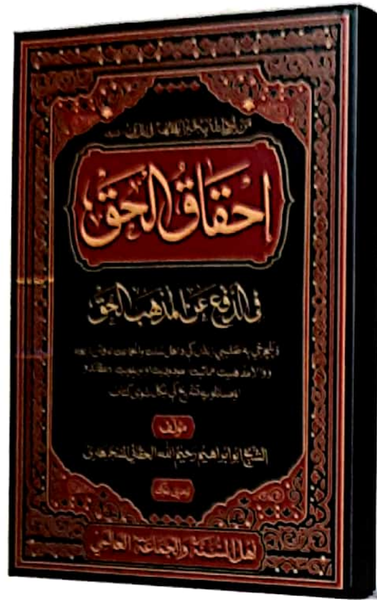
فهرست

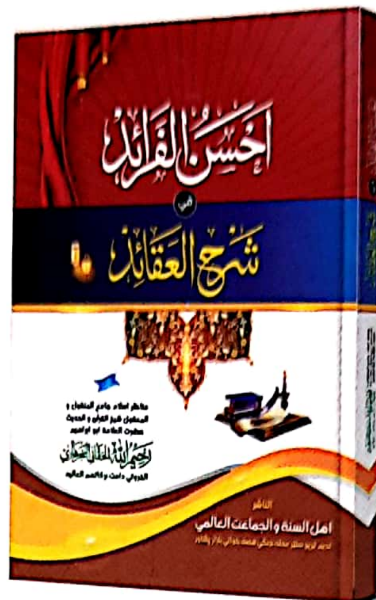
.... ۳
د لمونځ اهمیت.. ۳
واسلام پنځه بناوې دي:.. ۳
د اذان کلمات پنځلس دي:.. ۵
واقامت کلمامت اوولس دي:.. ۶
د اذان او اقامت طریقه:.. ۷
د جمعې د لمانځه لپاره دوه اذانه سنت دی.. ۹
هر لمونځ په خپل وخت کې کول فرض دي:.. ۱۴
د سهر دلمانځه لپاره مستحب وخت:.. ۱۵
د ماسپښین د لمانځه لپاره په گرمۍ کې مستحب وخت:.. ۱۶
د ماسپښین د لمانځه لپاره په ژمي کې مستحب وخت:.. ۱۷
د مازدیگر د لمانځه لپاره مستحب وخت:.. ۱۸
د ماښام دلمانځه لپاره مستحب وخت:.. ۱۹
د ماخوستن د لمونځ لپاره مستحب وخت:.. ۱۹
وقت الجمعة هو وقت الظهر (د جمعې د مانځه وقت ماسپښین دی).. ۲۲
په محبسونو کې دجمعې په ورځ د ماسپښین.. ۲۲
لمونځ په جماعت باندې اداکول مکروه تحریمي دي.. ۲٤
نبوي لمونځ د حنفي تدوین مطابق.. ۲٤
نیت:.. ۲۵
په ژبه د نیت اظهار:.. ۲۹
قبلې ته مخ کول:.. ۲۹
د تکبیر ویلو په وخت کې قبلې ته مخ کول:.. ۲۹
قیام کول:.. ۳۰
په صفونوکې د اوږو لگول سنت دي نه د پښو او فاصله بین القدمین:.. ۳٤
فقه حنفي:.. ۳٤
فقه شافعي:.. ۳٤
فقه مالکي:.. ۳٤
فقه حنبلي:.. ۳۶
د قیام په حالت کې د سجدې ځای ته کتل:.. ۳۶
تکبیر تحریمه ویل:.. ۳۷
د امام لپاره په زوره (جهر) تکبیر ویل:.. ۳۷
دمقتدي لپاره په پټه(خفیه) تکبیر ویل:.. ۳۸
د اول تکبیر سره تر غوږونو پورې د لاسونو اوچتول:.. ٤۳
د لاسونو د اوچتولو په وخت کې د لاسونو د ورغوو قبلې ته مخامخ کول:.. ٤۳
نبی لاس دچپ (گس) لاس د ورغوي په شا،په مروند او په لیچې کېښودل:

د نارینه وو لپاره دنوم څخه لاندې لاسونه کېښودل: ٤٤
د نارینه وو لپاره په سینه باندې لاسونه کېښودل دمسلمانانو په مذهبونو کې نشته: ٤٨
د زنانه وو لپاره په سینه باندې دلاسونو کېښودل: ٤٩
ثناء (سبحانک اللهم) ویل: ٥٠
ثناء (سبحانک اللهم په پټه (خفیه) لوستل: ٥١
اعوذبالله من الشیطن الرجیم لوستل: ٥٢
بسم الله الرحمن الرحیم لوستل: ٥٢
د امام او منفرد (یواځې لمونځ کونکي) لپاره د الحمدلله او ورپسې سورة لوستل ٥٣
د قرائت په وخت کې د مقتدیانو چپ اوسیدل: ٥٤
دامام وظیفه: ٥٤
په جماعت باندې مونځ په درې قسمه دي ٦٢
اول اعلیٰ: ٦٢
دوهم متوسط: ٦٢
دریم أدنیٰ: ٦٢
دامام د ولاالضالین ویلو په وخت کې د مقتدیانو ٦٤
په پټه (خفیه) آمین لوستل ٦٤
دملایکو امین: ٦٤
اهل سنت والجماعت احنافو ته زیری ٦٥
د تکبیر ویلو سره رکوع کول: ٦٧
د رکوع په حالت کې په ورغوو زنگنونه نیول او گوتې فراخه نیول او ځنگلې داړخونو څخه جدا ساتل ٦٧
په رکوع کې سبحان ربی العظیم ویل: ٦٨
د سبحان ربّی العظیم درې ځلې لوستل: ٦٨
د امام لپاره سمع الله لمن حمده او د مقتدي لپاره دربنا لک الحمدویل: ٦٨
د منفرد (یواځې لمونځ کونکي لپاره دسمع الله لمن حمده او ربنا لک الحمد دواړو ویل ٦٩
د رکوع څخه وروسته قومه کول: ٦٩
رکوع ته د تللو او درکوع څخه د راپورته کیدلو په وخت کې رفع الیدین نه کول ٧٠
د الله اکبر د ویلو سره سجده کول: ٧٤
سجدې ته د تللو په وخت کې اول زنگنونه، بیا لاسونه، بیا تندی په زمکه کېښودل ٧٥
سجده په اووه اندامونو کول: ٧٥
په سجده کې درې ځله سبحان ربّی الاعلی ویل: ٧٥
د سجدو په منځ کې جلسه کول: ٧٦
په سجده کې مخ د لاسونو په منځ کې کېښودل: ٧٦
په سجده کې د لاسونو دگوتو یوځای کول: ٧٦
په سجده کې د لاسونو د گوتو قبلې ته مخامخ کول: ٧٧
په سجده کې د پښو گوتې قبلې ته مخامخ کول: ٧٧

خنګلي د اړخ څخه جدا ساتل: ٧٧
د سجدې په حال کې خنګلي په زمکه نه لګول: ٧٨
غیر معذور ته دوهم رکعت ته د پورته کیدلو په وخت کې (لېغ ودریدل) جلسه استراحت نه کول ٧٨
دعذر یا د بوډاوالي له وجې نه جلسه د استراحت کول: ٨٢
په دوهم رکعت کې د الحمدلله څخه مخکې بسم الله لوستل: ٨٢
اول رکعت اوږد او دوهم رکعت لنډ کول: ٨٢
د هر دوه رکعتونو څخه وروسته قعده کول: ٨٢
په قعده کې د چپې پښې خملول او دښي پښې ودرول او په چپه (ګسه) پښه کېناستل ٨٣
د تشهد الفاظ: ٨٣
په تشهدکې ګوته اوچتول او بیا ښکته کول: ٨٤
په اوله قعده کې صرف تشهد لوستل: ٨٤
تشهد(التحیات) پټ لوستل: ٨٥
دریم رکعت ته د تکبیر سره اوچتیدل: ٨٥
دلمانځه په اخری رکعتونو کې د سورة فاتحې لوستل،چپ ودریدل ٨٥
اود تسبیح لوستل درې واړه جایز دي ٨٥
اخره قعده کول: ٨٩
د تشهد څخه وروسته درودشریف لوستل: ٨٩
د درود شریف الفاظ: ٩٠
د لمونځ ختمول په سلام سره: ٩١
د سلام الفاظ: ٩١
د سلام کیفیت: ٩٢
د سلام څخه وروسته د امام مقتدیانو ته مخ ګرزول: ٩٢
د لمانځه څخه وروسته اذکار: ٩٢
دلمانځه څخه وروسته په اجتماعي طریقه باندې دعا اود لاسونو اوچتول مستحب دي ٩٣
د وترو د مسئلې اجمال: ٩٤
تراویح شل رکعته دي: ١٠٠
تهجد اته رکعته دي: ١٠٧
تراویح او تهجد جدا جدا لمونځونه دي: ١٠٨
داختر په لمانځه کې شپږ زائد تکبیرات سنت دي ١١٤
په سفر کې که دستوکول ممکن وو نوکول یې پکاردي: ١١٧
د سهوې سجدې له سلام څخه وروسته دې او وروسته د تشهد لوستل پکار دي ١١٨
مقتدي چې سهوه شي نو سجده سهوه به نه کوي ١١٩
د سهار سُنت د فرضو څخه وروسته د لمر د راختلو څخه مخکې مکروه دي ١٢٠
دماښام دلمانځه څخه مخکې نفل کول سنت نه دي ١٢٢
او سنت ویل ورته مکروه دي ١٢٢

قصدا یا بلاقصده دپاتې شوو لمونځونو قضايي ضروري ده............ ۱۲۳
په احاديثو او په اثارو کې دښځې او دسړي په مونځ کې فرق ۱۲٤
۱-دتکبیر تحریمه سره دلاسونو په اوچتولو کې فرق ۱۲٤
د لاسونو په تړلو کې فرق ۱۲۶
په رکوع کې فرق ۱۲۷
په سجده کې فرق ۱۲۸
په قعده کې فرق ۱۳۲
په مواضع الصلوة کې فرق ۱۳۲
چې خطبه شروع شي نو بیا مونځ کول او خبرې کول مکروه دي ۱۳۵
د جمعې په ورځ لس رکعته سنت مؤکد دي، څلور د فرضو څخه ۱٤۶
مخکې او شپږ د فرضو څخه وروسته دي ۱٤۶
د جنازې د لمانځه حکم، دجنازې لمونځ فرض کفائي دی ۱۵۲
دجنازې د لمانځه طریقه ۱۵۲

الناشر

اَهلِ السُّنَّة والجُماعة العَالَمِی

نديم ٹريډ سنټر محله جنګي قصه خواني بازار پښاور

مسئول۔ مولوی هدایت الله بدر

0348-4319541

Designing: Al Rayyan Printers 091-2590909